

INSAC Çanakkale 2026 – International Science and Academic Congress (Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)

JUL 17 14–15–16 Mayıs 2026 | Yüz yüze ve çevrimiçi (hibrit)

Kongre

Tam Metin Kitapçığı

International Researches Congress on Social and Education Sciences (INSAC-IRSEC 2026)

E-ISBN: 978-625-8756-84-5

INSAC Çanakkale 2026 – International Science and Academic Congress (Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)

 14–15–16 Mayıs 2026 | Yüz yüze ve çevrimiçi (hibrit)

International Researches Congress on Social and Education Sciences (INSAC-IRSEC 2026)

Kongre Tam Metin Kitapçığı

@Duvar Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Olkan SENEMOĞLU
Düzenleme: Banu DÜZGÜN
Baskı: Mayıs 2026
Yayıncı Sertifika No: 49837
E-ISBN: 978-625-8756-84-5

INSAC Çanakkale 2026 – International Science and Academic Congress (Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)

JUL 17

14–15–16 Mayıs 2026 | Yüz yüze ve çevrimiçi (hibrit)

KRİZLER ÇAĞINDA DAYANIKLI TOPLUMLAR: DİJİTAL, EKOLOJİK VE SAĞLIK DÖNÜŞÜMLERİNDE BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE UYGULAMALAR

(Resilient Societies in an Age of Crises: Scientific Research and Applications in Digital, Ecological and Health Transitions.)

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Cem Zorlu

Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörü

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Teoman Duralı İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

96759302-

GEÇİCİ GÖREVLENDİRME ONAYI

Emekli Sicil No	85793199	Kurum Sicil No	04306			
T.C. Kimlik No	58240449714	Memur No	7582112			
Adı Soyadı	ALİ GÜNEY	Aylık Derece ve Kademe	Emk. D/K	Kaz. D/K	Grv D/K	Ek Göst.
			4/5	4/5	4/8	2900
Memuriyeti	TEOMAN DURALI İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ARKEOLOJİ BÖLÜMÜ PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ	Kadro Derecesi ve Ünvanı	4 ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ			
		İdari Görevi				
Ne maksatla görevlendirildiği	INSAC ÇANAKKALE- International Science and Academic Congress/ Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi'nde sempozyumun sağlıklı yürütülebilmesi için Akademisyen Temsilcisi ve Düzenleme Kurulu Başkanı olarak katılacaktır.					
Gideceği yer	ÇANAKKALE					
Görev süresi (Yol dahil - hariç)	14.05.2026-17.05.2026 tarihleri arasında yol dahil 3 gün süre ile					
Görevlendirme şartları (Yol giderli - gidersiz vs.)	Yol gidersiz - Yevmiyesiz					
Verilecek avans miktarı						
Giderlerin nereden karşılanacağı	Kendisi					
Seyahat şekli						
Görevlendirmesine esas olan evrak, gerekçe ve kanun Arş. Gör. Dr. Ali GÜNEY'in yukarıda açıklanan teklif uyarınca görevlendirilmesi hususunu arz ederim.						

Doç. Dr. Hamza EKMEN
Bölüm Başkanı

Uygun Görüşle Arz Ederim.

Doç. Dr. Atilla BARUTÇU
Dekan Yardımcısı

OLUR

Prof. Dr. Melih GENİŞ
Dekan V.

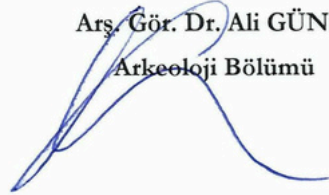
Dağıtım _____ :

ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
TEOMAN DURALI İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
ARKEOLOJİ BÖLÜMÜ BAŞKANLIĞI'NA

11.05.2026

14-16 Mayıs 2026 tarihlerinde düzenlenecek olan “INSAC ÇANAKKALE-International Science and Academic Congress/Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi” nde sempozyumun işleyişinin sağlıklı yürütülebilmesi adına, Akademisyen Temsilcisi ve Düzenleme Kurulu Başkanı olarak ilgili sempozyumda görevlendirilmem hususunu ve cevabın “Çanakkale Eğitim, Bilim, Sosyal Ve Kültürel Araştırmalar Ve Uygulamalar Derneği Başkanlığı” na iletmek üzere tarafıma bildirilmesini bilgilerinize sunar ve gereğini rica ederim.

Arş. Gör. Dr. Ali GÜNEY
Arkeoloji Bölümü

Ekler:

* Akademisyen Temsilcisi Görevlendirilmesi Hk. Talep Yazısı

ÇANAKKALE EĞİTİM, BİLİM, SOSYAL VE KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR
VE UYGULAMALAR DERNEĞİ BAŞKANLIĞI

İlgi: 30.04.2026 tarih ve 36 numaralı genel kurul kararı
Konu: Akademisyen Temsilcisi Görevlendirilmesi Hk.

08.05.2026

T.C
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ'NE
(Teoman Duralı İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'ne)

Fakülteniz Arkeoloji Bölümü Dr. Ali Güney, 14-16 Mayıs 2026 tarihlerinde düzenlenecek olan "INSAC-ÇANAKKALE-International Science and Academic Congress (Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)"inde Akademisyen Temsilcisi ve düzenleme kurulu başkanı olarak görevlendirilmesi uygun görülmüştür. Sempozyumun sağlıklı yürütülebilmesi için hocamızın ilgili sempozyum için görevlendirilmesi hususunu,
Bilgilerinize sunar ve gereğini rica ederim. 08.05.2026.

olkan.senemoglu@hs01.kep.tr
olkansenemoglu@gmail.com
0539 418 7007

Dr. Olkan SENEMOĞLU
Dernek Başkanı
Çanakkale Eğitim, Bilim, Sosyal ve Kültürel
Araştırmalar ve
Uygulamalar Derneği

INTERNATIONAL SCIENCE AND ACADEMIC CONGRESS
INSAC-ÇANAKKALE 14-15-16 MAYIS 2026
KRİZLER ÇAĞINDA DAYANIKLI TOPLUMLAR: DİJİTAL, EKOLOJİK VE SAĞLIK
DÖNÜŞÜMLERİNDE BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE UYGULAMALAR

KATILIM BELGESİ

Belge Sahibi
Sn. Uzm.

Bu belge, Çanakkale Eğitim, Bilim, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar ve Uygulamalar Derneği tarafından Çanakkale’de XII. düzenlenen INSAC-International Science and Academic Congress kapsamında gerçekleştirilen XII. International Researches Congress on Health and Life Sciences (INSAC-IRHES 2026 ÇANAKKALE) kongresine “Nd:YAG Lazer Destekli Yumuşak Doku Şekillendirmesi Sonrası Konjenital Maksiller Lateral Eksikliğinin İmplant ile Rehabilitasyonu: Vaka Sunumu” başlıklı çalışmasını sözlü online sunum olarak sunarak bilimsel katkı sağlaması nedeniyle verilmiştir.

PROF. DR MEHMET DALKILIÇ
Sempozyum Başkanı

DR. OLAN SENEMOĞLU
ÇEBSADER Başkanı

Kongre Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Hüdaverdi MAMAK
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Prof. Dr. Nurettin Hatunoğlu
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Kongre Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Ümran Şengül
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Ergin Bilgin
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Hale Köksoy
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Hilmi Karaalioglu
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Olkan Senemoğlu
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Öğretim Görevlisi Dr. Yetkin Senemoğlu
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Asım Korktaş
ÇEBSADER

Rumeysa Aydın
ÇEBSADER

Buğra Yağcı
ÇEBSADER

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Adem Çaylak
Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Adham Ashirov
Özbekistan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü

Prof. Dr. Ahmedova Sayyora Muhammadovna
Taşkent Devlet Tıp Üniversitesi

Prof. Dr. Alsou Kamaliev
Bartın Üniversitesi

Prof. Dr. Asem Nurlanova
Kazak Amerikan Özgür Üniversitesi

Prof. Dr. Avtandill Ağbaba
Sumgayıt Devlet Üniversitesi

Prof. Dr. Dede Baştürk
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Prof. Dr. Ercan Oktay
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan Şahan
Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Kakhramon Radjabov
Özbekistan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü
Baş Araştırmacısı

Prof. Dr. Khalil Sahra
Jijel Üniversitesi

Prof. Dr. Marzieh Yahyapour
Tahran Üniversitesi

Prof. Dr. Murat Ertekin
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Naim Ochilovich Sodikov
Semerkant Devlet Tıp Üniversitesi

Prof. Dr. Oğuz Özçelik
Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Olcobay Karatayev
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Çaha
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Prof. Dr. Tsupikova Elena Viktorovna
Sibiry Devlet Otomobil ve Karayolu Üniversitesi

Prof. Dr. Zilola Khudaybergenova
Bartın Üniversitesi

Doç. Dr. Abeer Dakhel Hatim
Bağdat Üniversitesi

Doç. Dr. Barış Borlat
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Deniz Baklacı
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Doç. Dr. Halil Emre Deniz
Hakkari Üniversitesi

Doç. Dr. Hamza Ekmen
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Mourad Bouhedja
Jijel Üniversitesi

Doç. Dr. Zivar Huseynli Baylan
Hazar Üniversitesi

Dr. Olga Sergeevna Fisenko
Rusya Halkların Dostluk Üniversitesi (Rudn
Üniversitesi)

Doç. Dr. Leyla Abasova
Bakü Devlet Üniversitesi

Dr. Turaev Telman Temirovich
Buhara Devlet Tıp Enstitüsü

Doç. Dr. Rashidov Oybek Rasulovich
Buhara Devlet Üniversitesi

Dr. Yusuf KILINÇ
Türk Dünyası Akademisyenler ve
Bürokratlar Birliği Derneği

Doç. Dr. Tuğçe Günter
Zonguldak Bulent Ecevit Üniversitesi

Doç. Dr. Ümran Şengül
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Bilal Şengül
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Burçin Saltık
Arkin University of Creative Arts and Design

Dr. Öğretim Üyesi Güven Deniz
Yozgat Bozok Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Banu Kesinkaya
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Rovshan Mammaov
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Alamgir Khan
Pencap Üniversitesi

Dr. Ali Güney
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Asma Lahouel
Jijel Üniversitesi

Dr. Aybek Raşidov
Taşkent Devlet Ekonomi Üniversitesi

Dr. Ayşegül Erden Güney
ÇEBSADER
Dr. Dilnoza Jamolova
Buhara Devlet Üniversitesi

Dr. Kadim Munder Mulla
Bağdat Üniversitesi

Dr. Mahmut Hamrayev
Sharq Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Üstün Yetenekli Öğrencilerin Yapay Zekâ ile İş Birliğine İlişkin Alguları <i>Adem NEFAYAZ, Cansu REÇBER ÖZTÜRK</i>	1
Yerelden Küresele Köprü: Glokal Okul Modeli ve Eğitimde Paradigma Dönüşümü <i>Adem NEFAYAZ</i>	14
Krizler Çağında Dijital Sağlık Platformlarında Algoritmik Güvenin İnşası Kullanıcı Deneyimleri Üzerinden Veri-Temelli Bir Analiz <i>Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK, Hamza DEMİRBİLEK</i>	31
Dilaver Cebeci'nin Çocuk ve Resimi Şiirini Dilbilimsel Şiir Eleştirisi Yöntemi ile Yeniden Anlamlandırma Denemesi <i>Gülşah DURMUŞ</i>	46
Türkiye Girişimcilik Ekosisteminde Kurumsal İşletme-Startup İş Birliklerinin Dijital Dönüşüm Evrimi: 2020-2025 Döneminin İkincil Veri Analizi <i>Merve Çelik KURTULUŞ</i>	56
Kriz Zamanlarında Stratejik Kültür ve Cinsiyet: Kadınların Siyasi Etkinliği Aracılığıyla Güvenlik ve Direnç Kavramlarının Yeniden Tanımlanması <i>Zeynep Elçin KAMALAK</i>	75

Üstün Yetenekli Öğrencilerin Yapay Zekâ ile İş birliğine İlişkin Algıları

Adem Nefayaz¹, Cansu Reçber Öztürk²

¹Milli Eğitim Bakanlığı, E-mail:adem.nefayaz@gazi.edu.tr

²Milli Eğitim Bakanlığı, E-mail:cansuu.recber@gmail.com

Özet: Bu çalışma, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ ile iş birliğine ilişkin algılarını sistematik derleme yöntemiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Eğitimde yapay zekâ entegrasyonuna yönelik araştırmalar hızla artmakla birlikte, mevcut literatürün büyük bölümünün öğretmen perspektifine odaklandığı ve üstün yetenekli öğrencilerin deneyimleri ile algılarını merkeze alan çalışmaların oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu boşluktan hareketle çalışmada, 2015-2025 yılları arasında Web of Science, Scopus ve ERIC veri tabanlarında yayımlanmış araştırmalar PRISMA 2020 protokolü çerçevesinde taranmış; belirlenen dahil etme ve dışlama kriterleri doğrultusunda seçilen 11 çalışma içerik analizine tabi tutulmuştur. Derleme bulguları; üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâyı nasıl konumlandığını, yaratıcı düşünme ve öz-düzenlemeli öğrenme süreçlerine yansımalarını ve etik kaygılarını haritalamaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, üstün yetenekli öğrencilere yönelik yapay zekâ destekli pedagojik çerçevelerin geliştirilmesine katkı sunmayı ve bu alanda yürütülecek ampirik araştırmalar — özellikle BİLSEM bağlamında — için bir yol haritası oluşturmayı hedeflemektedir..

Anahtar Kelimeler: üstün yetenekli öğrenciler, yapay zekâ algısı, insan-yapay zekâ iş birliği, BİLSEM, sistematik derleme

Perceptions of Gifted Students Regarding Collaboration with Artificial Intelligence

Abstract: This study aims to systematically review gifted students' perceptions of collaboration with artificial intelligence. Although research on AI integration in education has expanded rapidly, the existing literature has largely focused on teacher perspectives, with studies centering on the experiences and perceptions of gifted students remaining notably scarce. Drawing on this gap, studies published between 2015 and 2025 in Web of Science, Scopus, and ERIC databases were screened following the PRISMA 2020 protocol, and 11 studies selected according to predefined inclusion and exclusion criteria were subjected to content analysis. The findings map how gifted students position artificial intelligence, its reflections on creative thinking and self-regulated learning processes, and their ethical concerns regarding AI use. This study ultimately aims to contribute to the development of AI-supported pedagogical frameworks for gifted students and to provide a roadmap for future empirical research — particularly in the context of BİLSEM institutions in Türkiye.

Anahtar Kelimeler: gifted students, artificial intelligence perception, human-AI collaboration, BİLSEM, systematic review

Giriş

Yirmi birinci yüzyılın ikinci çeyreğinde yapay zekâ teknolojileri, eğitim sistemlerini köklü biçimde dönüştüren bir güç olarak öne çıkmaktadır. Büyük dil modelleri, akıllı öğretim sistemleri ve üretken yapay zeka uygulamalarının öğrenme ortamlarına hızla entegre olması, eğitim araştırmacılarını bu dönüşümün pedagojik boyutlarını sorgulamaya yöneltmektedir (Holmes & Tuomi, 2022; Zhai vd., 2024). Bu bağlamda öğrencilerin yapay zeka ile kurdukları ilişki, yalnızca bir teknoloji kullanımı meselesi olmanın ötesine geçmekte; bilgiye erişim biçimlerini, düşünme süreçlerini ve öğrenme motivasyonunu doğrudan etkilemektedir (Marrone vd., 2022).

Mevcut literatür incelendiğinde, eğitimde yapay zeka araştırmalarının büyük bölümünün öğretmen perspektifine, teknoloji entegrasyonunun etkililiğine ya da genel öğrenci popülasyonlarına odaklandığı görülmektedir (Zawacki-Richter vd., 2019; Celik vd., 2022). Oysa üstün yetenekli öğrenciler, bilişsel özellikleri, yüksek öz-düzenleme kapasiteleri ve eleştirel düşünme eğilimleri bakımından genel öğrenci popülasyonundan belirgin biçimde ayrılmaktadır (Reis, Renzulli ve Renzulli, 2021). Bu özgün profil, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zeka ile kurdukları ilişkiyi de farklılaştırmaktadır. Nitekim Görgülü ve Törün (2025), Türkiye'deki bir Bilim ve Sanat Merkezi'nde 25 üstün yetenekli öğrenciyle yürüttükleri nitel çalışmada, öğrencilerin yapay zekâyı ağırlıklı olarak insan metaforuyla tanımladıklarını ve yapay zekânın potansiyel tehditlerini faydalarından daha sık dile getirdiklerini ortaya koymuştur.

Öte yandan üretken yapay zekanın eğitime yayılması, kişiselleştirilmiş öğrenmeyi ve anlık geri bildirim mümkün kılarak yeni bir öğrenci özerkliği biçimini de beraberinde getirmektedir (Marrone vd., 2022). Ancak bu özerklik, üstün yetenekli öğrenciler söz konusu olduğunda özellikle kritik bir anlam taşımaktadır. Yapay zekânın öğretimsel deneyimi fazla şekillendirmesi durumunda, açık uçlu tartışma ve yaratıcı keşif fırsatları istemeden kısıtlanabilmektedir (Davidson Academy, 2025). Bu gerilim, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ ile iş birliğinin pedagojik sınırlarını anlamayı zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma, söz konusu araştırma boşluğundan hareketle üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ ile iş birliğine ilişkin algılarını sistematik bir derleme yöntemiyle incelemeyi

amaçlamaktadır. 2015-2025 yılları arasında yayımlanmış ulusal ve uluslararası araştırmalar PRISMA 2020 protokolü çerçevesinde taranacak; bulgular üç temel tema ekseninde ele alınacaktır: yapay zekâ algısı ve konumlandırması, yaratıcı düşünme ve öz-düzenlemeli öğrenmeye yansımalar, etik kaygılar ve özerklik. Çalışmanın temel araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâya ilişkin algıları mevcut alanyazında nasıl ele alınmaktadır?
2. Yapay zekâ ile iş birliğinin üstün yetenekli öğrencilerin yaratıcı düşünme ve öz-düzenlemeli öğrenme süreçlerine yansımaları nelerdir?
3. Üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ kullanımına ilişkin etik kaygıları ve özerklik algıları nasıl şekillenmektedir?

Yöntem

Bu çalışma, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ ile iş birliğine ilişkin algılarını incelemek amacıyla sistematik derleme yöntemiyle tasarlanmıştır. Çalışmanın yöntemsel çerçevesi, sistematik derlemelerde uluslararası düzeyde kabul görmüş PRISMA 2020 (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) protokolü esas alınarak oluşturulmuştur (Page vd., 2021).

Veri Tabanları ve Arama Stratejisi

Literatür taraması Web of Science, Scopus ve ERIC veri tabanlarında gerçekleştirilmiştir. Bu veri tabanlarının seçiminde eğitim bilimleri ve sosyal bilimler alanındaki kapsayıcılıkları ile uluslararası indeksleme güvenilirlikleri belirleyici olmuştur. Tarama 2015-2025 yılları arasındaki yayınlarla sınırlandırılmış; böylece yapay zekâ teknolojilerinin eğitim alanında belirgin biçimde yer bulmaya başladığı dönem odağa alınmıştır.

Arama sürecinde aşağıdaki anahtar kelime kombinasyonları kullanılmıştır:

"gifted students" and "artificial intelligence" and "perception"

"gifted learners" and "AI" and "collaboration"

"talented students" and "artificial intelligence" and "education"

"üstün yetenekli" and "yapay zeka" and "algı"

"BİLSEM" and "yapay zeka"

Çalışmaya dahil edilecek araştırmalar aşağıdaki kriterler çerçevesinde belirlenmiştir:

Tablo 1.

Dâhil Etme ve Dışlama Kriterleri

Kriter	Dahil Etme	Dışlama
Yayın yılı	2015-2025	2015 öncesi
Dil	Türkçe, İngilizce	Diğer diller
Yayın türü	Hakemli makale	Tez, rapor, kitap bölümü
Katılımcı grubu	Üstün yetenekli öğrenciler	Yalnızca öğretmen veya yönetici örneklemi
Konu odağı	YZ algısı, YZ ile işbirliği	Teknik YZ geliştirme çalışmaları
Erişim	Tam metin erişilebilir	Yalnızca özet erişilebilir

PRISMA 2020 rehberi doğrultusunda, tarama sonucunda elde edilen çalışmalar önce başlık ve özet düzeyinde, ardından tam metin düzeyinde incelenmiştir (Page vd., 2021). Dâhil edilen çalışmalar içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, verilerin kodlanmasından başlayarak kategoriler oluşturulmasını içeren sistematik bir süreçtir (Corbin & Strauss, 2014). Bu süreçte her çalışmanın amacı, yöntemi, örneklemi, temel bulguları ve sonuçları sistematik biçimde kodlanmış; kodlamalar üç temel tema altında toplanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde dâhil etme kriterleri doğrultusunda seçilen 11 çalışmanın içerik analizi bulguları sunulmaktadır. Bulgular üç ana tema altında ele alınmıştır.

1. Tema: Yapay Zekâ Algısı ve Konumlandırması

İncelenen çalışmalar, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâyı ağırlıklı olarak işlevsel ve insana benzer bir varlık olarak konumlandığını ortaya koymaktadır. Bedir vd. (2025), Van-Edremit Bilim ve Sanat Merkezi'nden 50 üstün yetenekli öğrenciyle yürüttükleri fenomenolojik çalışmada, öğrencilerin yapay zekâyı yedi temel tema çerçevesinde değerlendirdiğini saptamıştır: insan-makine etkileşimi, eğitimde yapay zeka, dijital entegrasyon, fütüristik vizyonlar, tehdit ve kontrol dinamikleri, robotik sistemler ve oyun. Çalışma, öğrencilerin yapay zekâyı ilişkin olumlu, tarafsız ve olumsuz olmak üzere üç farklı tutum sergilediğini göstermektedir. Benzer biçimde Görgülü ve

Törün (2025), Selçuklu Bilim ve Sanat Merkezi'nden 25 üstün yetenekli öğrenciyle yürüttükleri nitel araştırmada öğrencilerin yapay zekâyı ağırlıklı olarak insan metaforuyla tanımladıklarını; insan benzerliği, potansiyel tehditler ve eğitimdeki faydaları olmak üzere üç temanın ön plana çıktığını belirlemiştir. Öğrencilerin yapay zekâ risklerini faydalarından daha sık dile getirmeleri dikkat çekici bir bulgu olarak öne çıkmaktadır.

Li vd. (2025), Tayvan'dan 484 öğrenciyle (197'si üstün yetenekli) gerçekleştirdikleri nicel çalışmada öğrencilerin yapay zekâyı büyük ölçüde problem çözme ve bilgiye erişim aracı olarak algıladığını bulgulamıştır; katılımcıların %91,5'i yapay zekâyı soruları yanıtlayan veya problem çözen bir teknoloji olarak tanımlamıştır. Tamim (2025) ise üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ kullanımını fırsatlar ve zorluklar ekseninde inceleyen çalışmasında, bu öğrencilerin yapay zekâyı öğrenmelerini derinleştirmek ve kendi potansiyellerini keşfetmek amacıyla araştırdıklarını ortaya koymuştur.

2. Tema: Yaratıcı Düşünme ve Öz-Düzenlemeli Öğrenmeye Yansımalar

Yapay zekânın üstün yetenekli öğrencilerin yaratıcı düşünme ve öz-düzenlemeli öğrenme süreçlerine yansımalarına ilişkin bulgular karmaşık ve çok katmanlı bir tablo ortaya koymaktadır. Li vd. (2025) üstün yetenekli öğrencilerin genel öğrencilerle kıyaslandığında yapay zekâ destekli bilimsel araştırma öğrenimine daha az başvurduğunu, buna karşın yapay zekâ okuryazarlığı ve güvenli kullanım güveni açısından anlamlı biçimde daha yüksek puanlar aldığını saptamıştır. Bu bulgu, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâyı daha seçici ve bilinçli kullanan ancak ona daha az bağımlı olan bir profil sergilediğine işaret etmektedir. Siegle (2025) ise üstün yetenekli öğrencilerin analitik ve disiplinlerarası düşünme güçleri sayesinde yapay zekâ ile etkili bir işbirliği kurabildiğini; prompt mühendisliği becerilerinin bu öğrencilerin sorgulama kapasitelerini güçlendirdiğini ortaya koymuştur.

Orakcı (2025), Türkiye'deki üç Bilim ve Sanat Merkezi'nden 528 üstün yetenekli öğrenciyle yürüttüğü yapısal eşitlik modellemesi çalışmasında özerk öğrenmenin yaratıcı bilişi doğrudan ve anlamlı biçimde yordadığını, öz-yeterliğin bu ilişkide belirleyici bir aracı değişken işlevi gördüğünü göstermiştir. Ecker vd. (2025) tarafından geliştirilen dört boyutlu yapay zekâ öğretim çerçevesi ise etki, içerik, süreç ve ürün boyutlarıyla yapay zekânın üstün yetenekli öğrencilerin kişiselleştirilmiş öğrenmesini güçlendirme

potansiyelini kavramsal olarak ele almış; bu çerçevenin özerk düşünmeyi destekleyen bir pedagojik yapıyla bütünleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

3. Tema: Etik Kaygılar ve Özerklik

İncelenen çalışmalar, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ kullanımına ilişkin belirgin etik kaygılar taşıdığını ve özerkliklerine önem verdiklerini tutarlı biçimde göstermektedir.

Bedir vd. (2025) öğrencilerin yapay zekânın kötüye kullanılması, kontrolün elden çıkması ve etik sınırlar konusundaki kaygılarını ayrıntılı biçimde belgelemiştir. Görgülü ve Törün (2025) ise bazı üstün yetenekli öğrencilerin ödevi yapay zekâya yaptırdıklarını kabul ettiğini; ancak bu tutumun öğrenme motivasyonunu düşürdüğünü ve eğitimi anlamsızlaştırdığını hissettirdiğini raporlamıştır. Li vd. (2025) üstün yetenekli öğrencilerin, genel öğrencilere kıyasla yapay zekâ içeriğinin yanlışlığı ve uygunsuzluğu konusunda daha yüksek kaygı taşıdığını ve etik sorumluluk farkındalığı açısından anlamlı biçimde daha yüksek puan aldığını nicel olarak ortaya koymuştur. Lewis (2025) de üstün yeteneklilere yönelik eğitim programlarında yapay zekâ etiğinin sistematik biçimde ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Önal vd. (2026) ise BİLSEM bağlamında yürüttükleri karma yöntemli çalışmada, BİLSEM öğretmenlerinin üstün yetenekli öğrencilerin yaratıcı özerkliğinin ve entelektüel mülkiyet algısının antropomorfik yapay zekâ sistemleri tarafından tehdit edilebileceğini düşündüklerini; bu nedenle yapay zekânın sınıfta etkin bir işbirlikçi olarak değil, yardımcı bir araç olarak konumlandırılması gerektiğini savunduklarını ortaya koymuştur.

Tablo 1.
İncelenen Çalışmaların Tematik Dağılımı

Tema	Çalışma Sayısı	Baskın Bulgu
Yapay zekâ algısı ve konumlandırması	4	İşlevsel ve insana benzer ikili algı; riskler faydalara baskın
Yaratıcı düşünme ve öz-düzenlemeli öğrenme	5	Yüksek YZ okuryazarlığı; seçici ve bağımsız kullanım eğilimi
Etik kaygılar ve özerklik	5	Güçlü etik farkındalık; özerklik kaygısı belirgin
Toplam	11	—

Tartışma

Bu çalışma, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ ile işbirliğine ilişkin algılarını sistematik bir derleme yöntemiyle incelemiştir; bulgular üç temel tema etrafında şekillenmiştir: yapay zekâ algısı ve konumlandırılması, yaratıcı düşünme ve öz-düzenlemeli öğrenme, etik kaygılar ve özerklik. Bu bölümde söz konusu bulgular kuramsal çerçeveler ve mevcut literatür ışığında tartışılmakta; çelişkili örüntüler yorumlanmakta ve araştırma boşlukları sistematik biçimde ortaya konulmaktadır.

Bulgular, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâyı ne salt bir araç ne de tamamen insani bir özne olarak konumlandığını; ikisi arasında karmaşık ve bağlama duyarlı bir konum inşa ettiklerini göstermektedir. Bedir vd. (2025) ile Görgülü ve Törün'ün (2025) nitel çalışmaları, bu ikili konumlanışın somut göstergelerini ortaya koymuştur. Öğrencilerin yapay zekâyı ağırlıklı olarak insan metaforuyla tanımlaması, Kaplan ve Haenlein'in (2019) yapay zekânın sosyal kabulünü şekillendiren antropomorfik algı örüntüleriyle örtüşmektedir. Bununla birlikte, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ risklerini faydalarından daha sık dile getirmesi dikkat çekici bir bulgudur. Bu eğilim, Renzulli'nin (1978) Üç Halka Modeli çerçevesinde yorumlanabilir. Söz konusu modele göre üstün yetenekli bireylerin üstün yetenek davranışları; ortalamanın üstünde yetenek, görev bağlılığı ve yaratıcılığın etkileşiminden doğmaktadır. Bu bağlamda üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâya ilişkin eleştirel mesafelerinin, söz konusu görev bağlılığı güdüsünün bir yansıması olduğu değerlendirilebilir; zira bu öğrenciler yapay zekânın kendi özgün düşünme ve üretim süreçlerini tehdit edebileceğini sezgisel olarak kavramaktadır.

Çalışmanın en özgün bulgularından biri, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ okuryazarlığı bakımından genel öğrenci popülasyonunun üstünde yer almasına karşın yapay zekâyı araştırma ve öğrenme süreçlerinde daha az kullandığını ortaya koyan Li vd.'nin (2025) bulgusudur. Bu paradoksal görünen tablo, Bandura'nın (1997) öz-yeterlik kuramı ve Ziegler'in (2005) Aktiyotop Modeli çerçevesinde tutarlı bir açıklama bulmaktadır. Söz konusu modellere göre bilişsel kapasitesi ve öz-düzenlemeli öğrenme becerileri yüksek bireyler, dışsal araçlara başvurmak yerine kendi zihinsel süreçlerine güvenerek görevleri tamamlamayı tercih ederler; bu tercih bir yetersizliği değil, yetkinliğin olgunlaşmış bir ifadesini yansıtır.

Gerlich'in (2025) 666 katılımcıyla yürüttüğü karma yöntemli çalışması bu yorumu güçlendirmektedir: sık yapay zekâ kullanımının eleştirel düşünme becerileriyle ters orantılı olduğu ve bu ilişkinin bilişsel dışsallaştırma aracılığıyla gerçekleştiği gösterilmiştir. Üstün yetenekli öğrencilerin bu mekanizmayı sezgisel olarak kavrayıp kendi tercihlerini buna göre şekillendirdiği düşünüldüğünde, düşük yapay zekâ kullanımının aslında ileri düzey bir bilişsel farkındalığın ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Orakcı'nın (2025) BİLSEM öğrencileriyle yürüttüğü çalışma ise özerk öğrenmenin yaratıcı bilişi doğrudan ve anlamlı biçimde yordadığını göstererek bu argümanı ampirik düzeyde desteklemektedir.

İncelenen çalışmalar, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâya ilişkin etik kaygı düzeylerinin genel öğrenci popülasyonuna kıyasla belirgin biçimde yüksek olduğunu tutarlı biçimde göstermektedir. Li vd. (2025), üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ içeriğinin yanlışlığı ve uygunsuzluğu konusundaki kaygılarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu nicel olarak ortaya koymuştur. Görgülü ve Törün (2025) ise bazı üstün yetenekli öğrencilerin ödevi yapay zekâya yaptırdıklarında öğrenme motivasyonlarının düştüğünü ve eğitimin anlamsızlaştığını hissettiklerini bildirdiğini raporlamıştır.

Söz konusu etik farkındalık, üstün yeteneklilerin bilişsel profilinin bir uzantısı olarak okunabilir. Renzulli (1978) yaratıcılığın, bireyin özgünlük güdüsünü ve deneyime açıklığını içerdiğini vurgulamıştır. Yapay zekânın hazır çıktılar sunması, bu güdüyle doğrudan çatıştığı için üstün yetenekli öğrencilerde özgün bir rahatsızlık uyandırmaktadır. Önal vd. (2026), BİLSEM bağlamında bu gerilimi öğretmen perspektifinden ele almış; üstün yetenekli öğrencilerin entelektüel mülkiyet algısının ve yaratıcı özerkliğinin antropomorfik yapay zekâ sistemleri tarafından tehdit altına girebileceğini ortaya koymuştur.

Derleme bulgularının bir bütün olarak değerlendirilmesi, birbiriyle ilişkili dört temel araştırma boşluğunu gün yüzüne çıkarmaktadır. Birincisi, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zeka ile işbirliğini doğrudan konu alan ampirik çalışmalar hâlâ son derece sınırlıdır. İkincisi, mevcut araştırmaların büyük çoğunluğu kesitsel tasarımlar benimsemekte; uzun vadeli bilişsel etkiler boylamsal çalışmalarla henüz incelenmemiştir. Üçüncüsü, BİLSEM özelinde yürütülen araştırmalar hem sayı hem de kapsam bakımından kısıtlıdır.

Dördüncüsü, cinsiyet, alan tercihi ve yaş gibi demografik değişkenlerin üstün yetenekli öğrencilerin yapay zeka kullanım örüntülerini nasıl şekillendirdiği derinlemesine araştırılmamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâ ile işbirliğine ilişkin algılarını 2015-2025 yılları arasında yayımlanmış 11 araştırma üzerinden PRISMA 2020 protokolü çerçevesinde sistematik olarak incelemiştir.

Üstün yetenekli öğrencilerin yapay zekâyâ ilişkin algıları ne tek boyutlu ne de homojendir. Bu öğrenciler yapay zekâyı işlevsel bir araç olarak değerlendirirken aynı zamanda potansiyel bir tehdit ve etik açıdan sorgulanması gereken bir olgu olarak konumlandırmaktadır. Bu ikili algı, Renzulli'nin (1978) Üç Halka Modeli'ndeki yaratıcılık ve görev bağlılığı bileşenleriyle uyumlu bir örüntü sergilemekte; üstün yetenekli bireylerin özgün üretim güdüsünün yapay zekânın hazır çıktı sunan yapısıyla doğal bir gerilim içinde olduğuna işaret etmektedir.

Yapay zeka okuryazarlığı yüksek olmakla birlikte yapay zekaya düşük düzeyde başvuran üstün yetenekli öğrencilerin bu paradoksal profili, Bandura'nın (1997) öz-yeterlik kuramı çerçevesinde tutarlı biçimde açıklanabilmektedir. Bilişsel dışsallaştırma riskine ilişkin sezgisel bir farkındalık geliştiren bu öğrenciler, yapay zekâyı araçsal düzeyde sınırlı tutarak bilişsel özerkliklerini koruma eğilimindedir.

Gelecek çalışmaların öncelikle şu alanlara yönelmesi önerilmektedir. Birincisi, üstün yetenekli öğrencilerin yapay zeka ile işbirliğini doğrudan konu alan ampirik araştırmalar tasarlanmalıdır; BİLSEM kurumları bu tür çalışmalar için son derece değerli bağlamlar sunmaktadır. İkincisi, yapay zekânın yaratıcı düşünme ve bilişsel gelişim üzerindeki uzun vadeli etkileri boylamsal çalışmalarla izlenmelidir. Üçüncüsü, cinsiyet değişkenini merkeze alan özgün araştırmalar yürütülmelidir. Dördüncüsü, karma yöntemli araştırmalar önceliklendirilmelidir.

BİLSEM öğretmenleri için üç temel öneri öne çıkmaktadır. Birincisi, yapay zekâ araçları öğrenciye bir cevap kaynağı olarak değil, sorgulama ortağı olarak tanıtılmalıdır. İkincisi, yapay zekâ okuryazarlığı yalnızca teknik bir beceri olarak değil, etik bir yeterlilik olarak

da ele alınmalıdır. Üçüncüsü, yapay zekanın yaratıcı özerkliği koruyan biçimde entegre edilmesi sağlanmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı ve BİLSEM yönetimleri düzeyinde üç temel politika çıkarımı öne çıkmaktadır. Birincisi, üstün yetenekli öğrencilere yönelik yapay zekâ kullanım rehberleri bu öğrencilerin bilişsel ve duygusal profillerini göz önünde bulundurarak genel popülasyondan ayrı biçimde geliştirilmelidir. İkincisi, BİLSEM öğretmenlerinin mesleki gelişim programları teknik yeterliliklerin yanı sıra etik çerçeve geliştirme ve farklılaştırma stratejilerini kapsamalıdır. Üçüncüsü, Türkiye'nin BİLSEM bağlamından üretilen araştırma bulguları uluslararası literatüre katkı sunacak biçimde yayımlanmalıdır.

Bu çalışmanın belirli sınırlılıkları mevcuttur. Taramanın Türkçe ve İngilizce yayınlarla sınırlandırılması diğer dillerdeki çalışmaların göz ardı edilmesine yol açmış olabilir. Tek kodlayıcı kullanımı, sistematik derlemelerde önerilen çift kodlayıcı güvenilirlik testini olanaklı kılmamaktadır. Dâhil edilen çalışmaların büyük bölümünün farklı ülke bağlamlarından üretilmiş olması, bulguların Türkiye bağlamına aktarılmasında dikkatli yorumlama gerektirmektedir.

Kaynakça

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W. H. Freeman.
- Bedir, G., Benek, I., Yuca, E., & Donmez, I. (2025). Gifted students' perceptions of artificial intelligence through drawings: A perspective from science and art centers. *Journal of Education in Science, Environment and Health*, 11(2), 126-139. <https://doi.org/10.55549/jeseh.785>
- Celik, I., Dindar, M., Muukkonen, H., & Järvelä, S. (2022). The promises and challenges of artificial intelligence for teachers: A systematic review of research. *TechTrends*, 66(4), 616-630. <https://doi.org/10.1007/s11528-022-00715-y>
- Corbin, J., & Strauss, A. (2014). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (4th ed.). Sage Publications.
- Ecker, J., Eckert, G., & Cummings, E. (2025). Augmenting gifted education through artificial intelligence: A four-dimensional framework for AI tutoring integration. *Gifted Child Quarterly*. <https://doi.org/10.1177/1932202X251356326>
- Gerlich, M. (2025). AI tools in society: Impacts on cognitive offloading and the future of critical thinking. *Societies*, 15(1), 6. <https://doi.org/10.3390/soc15010006>
- Görgülü, D., & Törün, E. (2025). A case study on the perception of artificial intelligence by gifted students in Turkey. *Journal of Digital Educational Technology*, 5(1), ep2502. <https://doi.org/10.30935/jdet/15809>
- Holmes, W., & Tuomi, I. (2022). State of the art and practice in AI in education. *European Journal of Education*, 57(4), 542-570. <https://doi.org/10.1111/ejed.12533>
- Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons*, 62(1), 15-25. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2018.08.004>
- Lewis, K. D. (2025). Preparing gifted educators for generative AI: The essential role of educator preparation programs. *Gifted Child Quarterly*. <https://doi.org/10.1177/1932202X251356322>

- Li, M.-H., Kuo, C.-C., & Wu, C.-W. (2025). A comparative analysis of AI use in scientific inquiry learning among gifted and non-gifted students. *Education Sciences*, 15(12), 1611. <https://doi.org/10.3390/educsci15121611>
- Marrone, R., Taddeo, V., & Hill, G. (2022). Creativity and artificial intelligence: A student perspective. *Journal of Intelligence*, 10(3), 65. <https://doi.org/10.3390/jintelligence10030065>
- Önal, N., İlhan, A. G., & Önal, N. T. (2026). How ready are gifted education teachers for AI integration? Evidence from BILSEM in Türkiye. *Education and Information Technologies*. <https://doi.org/10.1007/s10639-026-13932-2>
- Orakçı, Ş. (2025). Autonomous learning and creative cognition: The mediating effect of gifted students' self-efficacy. *Frontiers in Psychology*, 15, 1301528. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1301528>
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, 372, n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Reis, S. M., Renzulli, S. J., & Renzulli, J. S. (2021). Enrichment and gifted education pedagogy to develop talents, gifts, and creative productivity. *Education Sciences*, 11(10), 615. <https://doi.org/10.3390/educsci11100615>
- Renzulli, J. S. (1978). What makes giftedness? Reexamining a definition. *Phi Delta Kappan*, 60(3), 180-184.
- Siegle, D. (2025). Using AI prompt engineering to improve gifted students' questioning. *Gifted Child Today*, 48(1), 68-72. <https://doi.org/10.1177/10762175241289886>
- Tamim, F. J. (2025). How gifted students harness AI: Opportunities, challenges, and future prospects. *International Journal of Research in Education and Science*, 11(1), 129-139. <https://doi.org/10.46328/ijres.3590>

- Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education: Where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 1-27. <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>
- Zhai, C., Wibowo, S., & Li, L. D. (2024). The effects of over-reliance on AI dialogue systems on students' cognitive abilities: A systematic review. *Smart Learning Environments*, 11, 28. <https://doi.org/10.1186/s40561-024-00316-7>
- Ziegler, A. (2005). The actiotope model of giftedness. In R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (2nd ed., pp. 411-434). Cambridge University Press.

Yerelden Küresele Köprü: Glokal Okul Modeli ve Eğitimde Paradigma Dönüşümü

Adem Nefayaz¹

¹Milli Eğitim Bakanlığı, E-mail:adem.nefayaz@gazi.edu.tr

Özet: Bu çalışmanın amacı; küreselleşme, dijital dönüşüm, kitlesel demografik hareketlilikler ve yoğun bilgi akışıyla karakterize edilen 21. yüzyılın ihtiyaçlarına yanıt veren, yerel kimliği korurken küresel becerileri sentezleyen özgün bir eğitim modeli tasarlamaktır. Sanayi Devrimi'nin mekanik koşullarına göre şekillenen geleneksel "Prusya modeli" okulların, bilgi çağının dinamik ve öngörülemez yapısına cevap vermesi artık mümkün görünmemektedir. Günümüz eğitim ekosisteminde öğretmenler, öğrencileri henüz var olmayan mesleklere ve belirsiz bir geleceğe hazırlamak durumundadır. Bu bağlamda çalışma, literatürde küreselleşme (globalization) ve yerelleşme (localization) kavramlarının sentezi olarak tanımlanan "glokalizasyon" olgusunu merkeze almaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve kavramsal tasarım yaklaşımının kullanıldığı bu çalışmada, bütüncül bir alternatif olarak "Glokal Okul Modeli" önerilmiştir. Önerilen model; maksimum 250 öğrenci kapasiteli butik okul yapısı, esnek ve gizil program tasarımları, teoriyi pratiğe dönüştüren "işlik" temelli öğrenme alanları ve süreç odaklı ölçme-değerlendirme yaklaşımlarıyla radikal bir paradigma dönüşümünü savunmaktadır. Çalışmanın, 21. yüzyıl okul mimarisi, liderlik rolleri ve müfredat tartışmalarına özgün ve uygulanabilir bir vizyon sunarak literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: 21. Yüzyıl Becerileri, Glokalizasyon, Paradigma Dönüşümü, Glokal Okul Modeli, İşlik Temelli Öğrenme.

Bridge from Local to Global: The Glocal School Model and Paradigm Shift in Education

Abstract: The purpose of this study is to design an original educational model that responds to the needs of the 21st century—characterized by globalization, digital transformation, mass demographic mobility, and intense information flow—while preserving local identity and synthesizing global competencies. Traditional "Prussian model" schools, shaped according to the mechanical conditions of the Industrial Revolution, are no longer capable of meeting the dynamic and unpredictable nature of the information age. In today's educational ecosystem, educators must prepare students for an uncertain future and occupations that do not yet exist. In this context, the study centers on the phenomenon of "glocalization," which is defined in the literature as the synthesis of globalization and localization. Utilizing document analysis and conceptual design approach from qualitative research methodologies, this study proposes the "Glocal School Model" as a holistic alternative. The proposed model advocates a radical paradigm shift through its boutique school structure with a maximum capacity of 250 students, flexible and implicit curriculum designs, theory-to-practice "workshop" (işlik) based learning environments, and process-oriented assessment approaches. The study is expected to contribute to the literature by providing an original and applicable vision for 21st-century school architecture, leadership roles, and curriculum discussions.

Keywords: 21st Century Skills, Glocalization, Paradigm Shift, Glocal School Model, Workshop-Based Learning.

Giriş

21. yüzyıl, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan paradigma sarsıcı gelişmelerle karakterize edilmektedir. Özellikle bilgisayar ağları ve internet teknolojilerindeki ilerlemeler, insan faaliyetlerinin tüm boyutlarında köklü bir dönüşüme yol açmıştır. Alanyazın, küresel ölçekte 21. yüzyıl becerilerine duyulan ihtiyacın; teknolojinin hızla yayılmasıyla tetiklenen toplumsal değişimler, ivme kazanan küreselleşme süreçleri, uluslararasılaşma ve endüstriyel sosyo-ekonomik yapılardan bilgi temelli ekonomilere geçiş gibi faktörlerin bileşimiyle şekillendiğini vurgulamaktadır (Voogt & Roblin, 2010). Bu dönüşüm, eğitim hedeflerinin de işgücü piyasası için kritik öneme sahip olan üstbilişsel becerilere doğru yeniden yönlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Joynes vd., 2019). Değişen işgücü piyasası gereksinimlerinin bir sonucu olarak pek çok ülke, 21. yüzyıl becerilerinin stratejik önemini benimseyerek bu yetkinlikleri ulusal eğitim hedeflerine ve müfredatlarına dâhil etmektedir (Care vd., 2016).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilimde yaşanan hızlı gelişmeler; uzay keşifleri, bilgisayar teknolojileri, nanoteknoloji ve biyoteknolojideki başarılarla devam etmiştir. Higgs Bozonu'nun (Tanrısal Parçacık) keşfi ve gen haritasının çıkarılması gibi gelişmeler yaşamı baştan başa etkilemiş; ekonomik ve politik dizgeler bu süreçten payını almıştır (Alacapınar, 2016). Değişimin kaçınılmazlığı bir gerçek olsa da, günümüzde bu değişimin en belirleyici özelliği hızıdır (Toffler & Toffler, 1995). Gelecekteki işgücü piyasalarının; daha akışkan, öngörülemez, daha az güvenli ve teknoloji odaklı bir yapı sergileyeceği öngörülmektedir (ILO, 2018). Günümüz küresel ekonomisinde rekabet etmek için gereken anlayış ve beceriler, 19. ve 20. yüzyıl eğitim sistemlerinin geleneksel odaklarından tartışmasız derecede farklıdır. Hayat artık çok daha uluslararası, çok kültürlü ve birbirine bağlı bir yapıdadır; Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT) ve bu bilgilere erişimde sarsıcı ilerlemeler meydana gelmiştir (Suto & Eccles, 2014). Bu doğrultuda; uygulamalı eğitimden ölçme-değerlendirmeye, küreselleşmeden değerler eğitimine kadar pek çok temanın 21. yüzyıl eğitimi için belirleyici kavramlar olacağı söylenebilir (Gelen, 2017).

Dünün dünyasında, değişmediği varsayılan bir bilgiler bütünü, bu bilgilere sahip öğretmenler ve bu bilgilerle şekillenecek "boş zihinli" öğrenciler mevcuttu; bu o dönem için rasyonel bir sistemdi (Yılmaz, 2016). Ancak geçmişten günümüze okula yönelik

eleştiriler kadar geleceğe yönelik tahminleri de incelemek kritiktir. Davidson tarafından yapılan araştırma, 2017 yılında ilkokula başlayan çocukların %65'inin henüz icat edilmemiş işlerde çalışacağını iddia etmektedir (Akt. Khan, 2017). Dünya Ekonomik Forumu ise 2025 yılına kadar 85 milyon işin otomasyon nedeniyle yok olacağını, buna karşın insan-makine iş birliğine dayalı 97 milyon yeni iş rolünün ortaya çıkacağını öngörmektedir (Educause, 2020). Yine Dünya Ekonomik Forumu; analitik düşünme, inovasyon, aktif öğrenme, karmaşık problem çözme ve eleştirel düşünme gibi becerilerin gelecekte hayati olacağını sıralamaktadır (Ratcheva & Hingel, 2020).

"Bilgi Çağı"nda devasa boyutlarda demografik, sosyal ve teknolojik değişimler yaşanmaktadır (Balcı, 2011). Tony Wagner; eleştirel düşünme, iş birliği, zihinsel çeviklik, inisiyatif alma ve hayal kurma gibi becerileri 21. yüzyıl insanı için zorunlu görmektedir (Akt. Cemaloğlu, 2020). Dijital çağın bu ihtiyaçları, sanayi devrimi sonrası oluşturulan "Prusya Modeli" eğitimin sorgulanmasını ve bir paradigma dönüşümünü gerekli kılmaktadır. Gelecekte evlerimizden tıbbi tedavilere kadar her şeyin köklü bir değişim geçireceği gerçeği göz önüne alındığında, eğitimin de bu ivmeyi takip etmesi kaçınılmazdır (Eagleman & Brandt, 2019). Küreselleşme, dünyayı ulus devletten bağımsız dev bir pazar haline getirirken (Balcı, 2011), eğitimde de eleştirel düşünme ve teknoloji okuryazarlığı gibi yeni öğrenme ihtiyaçlarını doğurmaktadır (Topcu & Türk, 2020).

Öğrencilerin bu düzende başarılı olabilmeleri için gereken becerilere yönelik çeşitli sınıflandırmalar mevcuttur (ATC21S, 2010; Binkley vd., 2012; European Parliament and Council of EU, 2009; INVENT, 2022; ISTE, 2016; OECD, 2018a; P21, 2007; Wagner, 2008). Bu raporlardaki ortak payda; yaratıcılık, küresel farkındalık ve dijital yeterliliklerdir. 21. yüzyıl becerileri; öğrenme-yenilik, bilgi-medya-teknoloji ve yaşam-kariyer becerileri olmak üzere üç ana alandan oluşmaktadır (Battelle for Kids, 2022; Trilling & Fadel, 2009). Bu beceriler, eğitim sistemlerimizi elden geçirmek için bir rehber olarak kullanılmalıdır (Saavedra & Opfer, 2012). Günümüzde eğitim, bireylerin sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve demokratik haklar gibi sorunlarla baş edebilmesinde kritik bir role sahiptir (Tutkun & Aksoyalp, 2010).

Yirmi birinci yüzyıl, bireylerin bilgi sahibi olmanın ötesine geçerek bu değişimlere ayak uydurabilmesini ve becerilerini günlük yaşama uyarlamasını zorunlu kılmaktadır (Ciğerci, 2020). Makineler insan görevlerini devraldıkça, insanların yaptığı işlerin niteliği

de sürekli değişmektedir (Dede, 2010). Eğitimin tarihsel geçmişini ve eleştirel yaklaşımları dikkate almak, günümüz sorunlarını gidermede ve alternatif eğitim modellerinin ortaya çıkış nedenlerini anlamada temel bir çözüm sunabilir (Akyüz, 2019).

Anaakım Eğitimin Eleştirisi ve Alternatif Eğitim Modelleri

Toplumsal eğitim kurumunun bir sonucu olan okul, hem övülen hem de yerilen bir örgüt niteliğindedir. Toplumdaki eğitsel ilişkilerin doğal bir uzantısı olarak ortaya çıkan "okulumsu" yapılara yönelik tarihsel süreçte pek eleştiri gelmemiş olsa da, devlet eliyle yönetilen biçimsel okullar eleştirilerin odağı olmaktan kurtulamamıştır (Başaran & Çinkır, 2013). Gerek öğretim süreçleri gerekse politik arka planı nedeniyle yoğun eleştiri alan okullar, günümüzde de üzerinde düşünülmesi gereken kritik bir toplumsal kurumdur. Eğitimde atılan adımların bu eleştirileri dikkate alması; sistemin etkili, verimli ve sürdürülebilir olması açısından elzemdir. Bilginin doğasındaki değişim, okullardaki eğitim-öğretim süreçlerine yönelik eleştirel yaklaşımları da artırmaktadır.

Okulu geleceğin yetişkinlerine bilgi aktaran bir kurum olarak tanımlayan Baker (2013), sistemin asıl amacının öğrenciye beceri kazandırmaktan ziyade itaati öğretmek olduğunu ileri sürmektedir. Stirner ve Nietzsche'nin de okulu konformist ve insan zihnini körelten bir kurum olarak değerlendirdiklerini belirten Baker'a benzer şekilde Rose (2019) da halk eğitiminin amacının aydınlanma olmadığını; aksine bireyleri güvenli bir standart seviyeye indirmek ve özgünlüğü bastırmak olduğunu savunmaktadır. Holt (2020) ise öğrencilerin öğretilenleri neden öğrenmediği sorusuna, sistemin asıl odak noktasının zihin içeriklerini kontrol altında tutmak olduğu cevabını vermektedir. Pennac (2019) okulu başarısızlık, hüsrana ve ailevi üzüntülerin kışkacındaki bir evren olarak betimlerken; Gatto (2019) devlet okullarının entelektüel gelişimden uzak, kolektif ritüellerden ibaret bir yapı olduğunu iddia etmektedir. Okulun düşünmeye dayalı bir yapı sunmadığını ve başarısız öğrencileri erken yaşta sistem dışına ittiğini savunan Glasser (1969) gibi, Tolstoy da pedagojinin temel kıstasının özgürlük, yönteminin ise deneyim olması gerektiğini belirterek standartlaştırmaya tepki göstermiştir (Moulin, 2018).

Öğreneni pasif bir alıcı, öğreteni ise bilginin mutlak aktarıcısı olarak gören geleneksel anlayış varlığını uzun süredir korumaktadır. Freire (2016), bu durumu öğrencinin bir özne değil nesne olarak konumlandırıldığı "bankacı eğitim modeli" olarak tanımlamaktadır. Illich (2016) ise okulların yetkeci yapısına dikkat çekerek gerçek özgürlüğün ancak

okulun ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabileceğini savunmaktadır. Hecht (1999), eğitimin küresel bir kriz içinde olduğunu belirterek bu durumu çocuk haklarındaki gelişmeler, teknoloji devrimi ve eğitim ile iş gücü piyasası arasındaki kopuklukla açıklamaktadır (Akt. Morhayim, 2008). Ancak günümüzde öğrenme süreçleri üzerine yapılan çalışmalar, öğreneni aktif bir katılımcı, öğreticiyi ise rehber konumuna getiren köklü değişimleri zorunlu kılmaktadır.

Eleştirel düşünme, iletişim, problem çözme ve toplumsal olayları farklı açılardan yorumlama gibi becerilerin önem kazanması; okul, öğretmen ve veli kavramlarının yeni bir kurguyla ele alınmasını gerektirmektedir (Özdemir, 2020). Okulun tamamen ortadan kaldırılması fikri bazı kesimlerce dile getirilse de, özellikle küresel kriz dönemlerinde okulların sadece eğitim değil, aynı zamanda sosyal yaşamı düzenleyen ve boşluğu kolay doldurulamayan kurumlar olduğu anlaşılmıştır. Bu arayışlar, anaokullardan ideolojisi ve yapısı itibarıyla ayrılan "alternatif eğitim" modellerini doğurmuştur (Franklin, 2002; Akt. Aydın, 2015).

Alternatif eğitim modelleri; düzen ve verimlilik yerine bireysel özerkliği merkeze alan bir yaklaşımı benimsemektedir (Spring, 2014). Aydın (2015); ev okulları, Montessori, Waldorf, sözleşmeli okullar, miknatıs okullar ve uluslararası okullar gibi birçok alternatif girişimin uygulama alanı bulduğunu belirtmektedir. Ivan Illich'in kurum karşıtı yaklaşımlarından Catherine Baker'ın anti-pedagoji tezlerine kadar pek çok eleştirmen, eğitimde yeni arayışların önünü açmıştır (Hesapçioğlu & Dündar, 2008). Bu bağlamda Rousseau'nun doğacı yaklaşımı, Tolstoy'un İasnaiia Poliana Okulu, Reggio Emilia girişimi ve Sudbury Valley gibi modeller geleneksel eğitime birer karşı çıkış olarak yükselmiştir (Akdağ, 2006).

Bir örgüt içindeki değişim hızı, dışındaki değişim hızının gerisinde kaldığında o örgütün devamlılığı tehlikeye girmektedir (Schlechty, 2020). 19. yüzyıl mantığıyla kurulan okulların 21. yüzyıl ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı ve ciddi bir güncellemeye ihtiyaç duyduğu yaygın bir kabuldür (Carnoy, 1998; Fullan, 2009; Şirin, 2018; Wagner, 2010). Eğitim sisteminin küresel değerler ve bilgi toplumunun dinamikleri ışığında yeniden yapılandırılması zorunlu hale gelmiştir (Balay, 2004; Çalık & Sezgin, 2005; Tutkun, 2010). Gençleri bu yeni yüzyıla hazırlamak için tek bir reçete olmasa da (Scott, 2015), hem öğrencileri hem de eğitimcileri daha yüksek standartlarda tutacak yeni modellerin geliştirilmesi bir ihtiyaç değil, zorunluluktur (Özdemir, 2020; Wagner, 2008).

Yerel Kültürel Sermayeden Küresel Yetkinliğe: Glokal Okul Modeli

Yirmi birinci yüzyılın dinamik yapısı, eğitim sistemlerini ulusal sınırların ötesine geçen küresel bir zorunlulukla karşı karşıya bırakmıştır. Eğitimin temel gayesi bireysel ve kolektif kalkınmaya stratejik bir katkı sunmaksa, sistemin çevresindeki küresel gerçeklikleri yadsıyarak otantik bir varlık sürdürmesi mümkün değildir (Ereş, 2020). Topcu ve Türk (2020) tarafından vurgulandığı üzere; teknoloji ve modernizasyonun iç içe geçtiği bu yeni dünya düzenini anlamlandırmak, bireylerin yüksek düzeyli uzmanlık ve adaptasyon yeteneğine sahip olmasını gerektirir. Bu noktada, Roland Robertson'un (1997) "küresel olanın yerel olanla eklemlenmesi" olarak tanımladığı globalizasyon kavramı, eğitimde yeni bir ontolojik zemin sunar. Globalizasyon, dışsal olanın (küresel) içsel olanla (yerel) kurduğu diyalektik bir süreçtir; bu süreçte fenomenler bir mekândan diğerine akarken yerel dokuya uyum sağlar (Robertson, 1997). Önerilen "Glokal Okul Modeli", bu kuramsal zeminde yerel kimlik ile küresel yeterliliği sentezleyen hibrit bir eğitim ekosistemi olarak tasarlanmıştır.

Kuramsal Çerçeve ve Yapısal Dönüşüm

Glokal Okullar, anaokul eğitimin standartlaştırıcı etkisine karşı bir "direniş ve sentez" odağı olarak kurgulanmıştır. Bauman (1998) ve Beck (2000) gibi düşünürlerin işaret ettiği "risk toplumu" ve "akışkan modernite" koşullarında, eğitimin de katı ve merkezîyetçi yapısından sıyrılması gerekmektedir. Bu bağlamda önerilen modelin yapısal sacayakları şu şekildedir:

- Mikro-Ölçekli Öğrenme Komüniteleri: Kalabalık okul yapılarının yarattığı anonimleşmeyi önlemek adına, öğrenci sayısı 250 ile sınırlandırılmıştır. Bu butik yaklaşım, aidiyet hissini ve sosyal sermayeyi güçlendirir.
- Gizil Program ve Kültürel Sermaye: Özmen (1999) tarafından önemine vurgu yapılan "gizil müfredat" (hidden curriculum), Glokal Okullar'da sevgi, etik değerler ve aidiyet üzerine inşa edilir. Bourdieu'nun (1986) belirttiği kültürel sermaye, yerel değerlerin küresel bir perspektifle harmanlanmasıyla zenginleştirilir.
- İnovasyon ve Teknolojik Entegrasyon: Bilgiye erişimin sarsıcı bir hız kazandığı bu milenyumda, teknolojinin eğitime entegrasyonu bir seçenek değil, temel bir zorunluluktur (Garba vd., 2015). Ancak bu entegrasyon, sadece araçsal bir

kullanım değil; öğretmenlerin bu teknolojileri pedagojik birer kaldıraç olarak benimsemesiyle mümkündür (Christensen, 2002; Hew & Brush, 2007).

Dijital Yerliler Çağında Yeni Öğretmen ve Liderlik Rolü

Geleneksel eğitim sistemlerindeki en derin kriz, "dijital göçmen" eğitimcilerin, zihinsel şemaları tamamen farklı gelişmiş "dijital yerli" öğrencilere hitap etme çabasıdır (Prensky, 2001). Glokal Okul'da öğretmen, bilginin yegane kaynağı olan bir teknokrattan ziyade, beden dilini okuyabilen, duygusal zekası yüksek ve öğrencileri henüz tanımlanmamış mesleklere hazırlayan profesyonel bir rehberdir (Bursalıoğlu, 2019; Kennedy vd., 2016). Bu dönüşüm, öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerini sınıf pratiğine yansıtma konusundaki yetkinliklerine dayanır (Savery, 2015; Türel & Johnson, 2012).

Yönetsel düzlemde ise liyakat esaslı "Glokal Liderlik" anlayışı hakimdir. Glokal liderler; kültürel, politik, pedagojik ve bilgi okuryazarlığı boyutlarında sentez yapabilen vizyonerlerdir (Akbaşlı vd., 2019). Alaca (2020) tarafından ifade edildiği üzere bu liderlik tipi, evrensel normları yerel gerçekliklerle harmanlayarak bir sinerji yaratır. Bu yapı, hiyerarşinin asgariye indirildiği, kararların kolektif bir bilinçle alındığı "öğrenen örgüt" felsefesini temsil eder (Bozkurt, 2014).

Pedagojik Süreçler: Yaşamın Kendisi Olarak Okul

Glokal Okullar'da öğretme-öğrenme süreci, Dewey'nin (2017) "okul yaşamın kendisidir" ilkesine sadık kalarak, sınıf duvarlarının ötesine taşar.

1. İşlik Temelli Öğrenme ve Üretim: Modelde derslikler yerine teorik bilginin somut ürüne dönüştüğü "işlikler" bulunur. Yaratım atölyelerinde (Makerspaces) kullanılan 3D yazıcılar ve elektronik bileşenler, öğrencinin bilişsel şemalarını fiziksel çıktılara dönüştürür.
2. Kişiselleştirilmiş ve Harmanlanmış Öğrenme: Her öğrencinin biricikliği, Kişiselleştirilmiş Öğrenme Planları (KÖP) ile korunur (Özarlan, 2010). Geleneksel yöntemler ile çevrimiçi platformların (bulut bilişim, sanal sınıflar) harmanlandığı hibrit ortamlar, öğrenme zamanını ve mekânını esnetir (Çardak, 2012; Ünsal, 2012).
3. Duyuşsal Alanın Rehabilitasyonu: Neo-liberal politikaların eğitimi istihdam odaklı bir "girdi-çıktı" analizine indirilmesi, duyuşsal alanın ihmal edilmesine yol açmıştır (Sağiroğlu, 2008). Oysa Goleman'ın (2019) belirttiği gibi, duygu ve

düşünce bir bütündür. Glokal Okullar; öz-yeterlik, empati ve estetik beğeni gibi duyuşsal karakteristikleri bilişsel kazanımlarla eşdeğer tutar.

4. Değerlendirmede Paradigma Dönüşümü: Ölçme-değerlendirme, öğrenmeyi sonlandıran bir yargılama değil; portfolyo, öz-değerlendirme ve performans görevleri üzerinden süreci iyileştiren bir "izleme" mekanizmasıdır (Birgin, 2008; Şad & Göktaş, 2013).

Sonuç olarak Glokal Okul; çevresel sorunlara duyarlı, oyunun yaratıcı gücünden beslenen, drama ve sanatla sosyal becerileri tahkim edilmiş bireyler yetiştirmeyi amaçlayan dinamik bir sistemdir (Gülay & Öznacar, 2010; Ulutaş, 2011). Bu model, 19. yüzyılın mekanik okul tasarımından 21. yüzyılın organik ve akışkan eğitim tasarımına geçişin somut bir önerisidir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Yirmi birinci yüzyılın karakteristiği olan "akışkan modernite" ve dijitalleşme hızı, eğitim sistemlerini geleneksel sınırların ötesine taşımış ve bir süredir ayak sesleri duyulan paradigma dönüşümünü tarihsel bir zorunluluk haline getirmiştir. Mevcut eğitim sistemlerinin sanayi devrimi kodlarıyla kurgulanmış olması, bireyi "standart bir çıktı" olarak gören mekanik bir yaklaşıma hapsolmesine neden olmuştur. Bu çalışma ile temellendirilen Glokal Okul Modeli, küreselleşmenin getirdiği standartlaşma baskısı ile yerelliğin sunduğu özgün kimlik arasındaki gerilimi bir "direniş ve sentez" odağına dönüştürerek, eğitimde ontolojik bir kırılma yaratmayı hedeflemektedir.

Glokal Okul, alanyazında sıklıkla karşılaşılan "başarılı yabancı model taklitçiliği" patolojisine karşı radikal bir duruş sergiler. Eğitimde iyi olduğu varsayılan örneklerin (Örn: PISA şampiyonu ülkelerin modelleri) sosyokültürel dinamikler gözetilmeksizin ithal edilmesi, ekseriyetle "kurumsal bir doku uyumsuzluğu" ile sonuçlanmaktadır. Ortega y Gasset'in vurguladığı üzere, bir okul ancak milletin yaşayan, nefes alan ve işlevsel bir uzvu haline geldiğinde; yani suni bir pedagojik fanustan çıkıp milli hayatın atmosferine dayandığında gerçek anlamda meşruiyet kazanır. Glokal Okul'un özgünlüğü, küresel evrensel değerleri (global) yerel toplumsal genetikle (local) birleştirerek, "yerli ama evrensel" bir eğitim epistemolojisi üretmesinden kaynaklanmaktadır.

Modelin felsefi arka planı, Dewey'nin okulu "hayatın bir simülasyonu değil, bizzat kendisi" olarak gören yaklaşımı ile Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramını

sentezleyerek bireyi biyo-psiko-sosyal bir bütün olarak yeniden tanımlar. Kant'ın (1795) tüm dünyanın iyiliğini tesis edecek yegâne mekanizma olarak eğitimi işaret eden teleolojik vizyonu, Glokal Okullar için ütöpik bir hedef değil, somut bir operasyonel rehberdir. Model, bireyin sadece bilişsel kapasitesini değil; duyuşsal alanını, fiziksel becerilerini ve etik karakterini bir "işlik" ekosistemi içinde inşa eder. Bu yönüyle Glokal Okul, öğreneni pasif bir "nesne" gören bankacı eğitim modelini (Freire) yıkarak, onu kendi dünyasını inşa eden "aktif bir özne" konumuna yükseltir.

Çalışmanın ortaya koyduğu en kritik sonuçlardan biri; 21. yüzyıl becerilerinin ancak "ulusal sahiplenme" ve "yerel hesap verebilirlik" üzerinden küresel bir anlam kazanabileceğidir. Yılmaz (2016) tarafından da vurgulandığı üzere, okullar bireyi sadece "hazır bir geleceğe" eklememeli; aksine bireye o geleceği bizzat tasarlayacak yapısal donanımı sunmalıdır. Glokal Okul, geleceğin belirsizliğini bir tehdit olarak değil, yerel dinamiklerle güçlendirilmiş bireysel özerklik için bir fırsat alanı olarak değerlendirir.

Stratejik ve Uygulamalı Öneriler

Glokal Okul modelinin kuramsal iddialarını pratik birer çıktıya dönüştürmek amacıyla şu stratejik adımlar önerilmektedir:

1. Pedagojik Mekânın Yeniden Kurgulanması: Sanayi tipi dikey hiyerarşiyi temsil eden okul binaları yerine; az mevcutlu (maks. 250 öğrenci), yatay etkileşime izin veren, sınıf duvarlarının kalktığı ve "işlik" (atölye) merkezli yaşam alanları inşa edilmelidir.
2. Duyuşsal ve Karakter Odaklı Müfredat: Bilişsel başarının yegâne kriter olduğu mevcut değerlendirme paradigması terk edilmeli; empati, sorumluluk, öz-yeterlik ve çevre bilinci gibi duyuşsal karakteristikler müfredatın %50'lik dilimini oluşturacak şekilde yapılandırılmalıdır.
3. Glokal Liderlik ve Yönetimsel Özerklik: Okul yöneticileri, evrensel yönetim teorilerini yerel kültürel kodlarla harmanlayabilen "Glokal Liderler" olarak yetiştirilmeli; okullara bütçe, personel seçimi ve özgün yerel müfredat geliştirme konularında tam idari özerklik tanınmalıdır.
4. Teknolojinin Ontolojik Entegrasyonu: Teknoloji bir "ders konusu" olmaktan çıkarılıp, sanal gerçeklik ve yapay zeka araçlarıyla donatılmış atölyelerde öğrencinin yaratıcılığını somut ürünlere dönüştüren bir "araç" (Makerspace mantığıyla) haline getirilmelidir.

5. Süreç Odaklı ve Çok Boyutlu Ölçme: Öğrencinin gelişimini sadece akademik testlerle ölçmek yerine; portfolyo, drama temelli gözlemler ve performans görevleri üzerinden bireyin gelişimsel yolculuğunu bütüncül olarak takip eden dijital bir "Gelişim Karnesi" sistemi kurulmalıdır.

Glokal Okul önerisi, eğitimin fabrikasyon bir yapıdan çıkıp insana dokunan, esnek bir sürece dönüşmesini hedefler. Bu sayede hem evrensel hem de yerel kalabilen nesiller yetiştirmek mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Akbaşlı, S., Erçetin, Ş. Ş., & Yüce, H. (2019). İlkokul öğretmenlerinin glokal liderlik davranışlarını gösterme düzeyleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 14(20), 56-75 [https://DOI: 10.26466/opus.585869](https://doi.org/10.26466/opus.585869).
- Akdağ, B. (2006). Alternatif eğitim modelleri. *Zil ve Teneffüs Dergisi*, 34-44.
- Akyüz, Y. (2019). *Türk eğitim tarihi (32. Basım)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alaca, M. F. (2020). Dört liderlik yaklaşımı bağlamında bir portre: İsmail Hakkı Baltacıoğlu. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama* 3(2), 87-101.
- Alacapınar, F. G. (2016). Eğitim felsefeleri gelceğin okulu ve öğretmenler. E. Yılmaz, M. Çalışkan, & S. A. Sulak içinde, *Eğitim Bilimlerinden Yansımalar* (s. 5-16). Konya: Çizgi.
- Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). *21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries*. Paris: OECD Publishing <https://doi.org/10.1787/19939019>: OECD Education Working Papers No. 41.
- ATC21S. (2010). *Assessment and teaching of 21st century skills*. https://www.cisco.com/c/dam/en_us/about/citizenship/socio-economic/docs/assessment_teaching_21s_skills.pdf.
- Aydın, İ. (2015). *Alternatif okullar (5. Basım)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bakar, R. (2018). The influence of professional teachers on Padang vocational school students' achievement. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 39(1), 67-72 <https://doi.org/10.1016/j.kjss.2017.12.017>.
- Baker, C. (2013). *Zorunlu eğitime hayır (4. Basım)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82
<https://pdfs.semanticscholar.org/1b7f/0e139217868db>.
- Balcı, A. (2011). Eğitim yönetiminin değişen bağlamı ve eğitim yönetimi programlarına etkisi. *Eğitim ve Bilim* 36 (112), 196-214.
- Balcı, A. (2020). *Açıklamalı eğitim yönetimi terimleri sözlüğü (5. Basım)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Başaran, İ. E., & Çınkır, Ş. (2013). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi (4. Basım)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Battelle for Kids. (2022, Ekim Pazartesi). *Framework for 21st Century Learning*. www.battelleforkids.org:
<https://www.battelleforkids.org/networks/p21/frameworks-resources> adresinden alındı.
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The human consequences*. Columbia University Press.
- Beck, U. (2000). *What is globalization?* (P. Camiller, Trans.). Polity Press.
- Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M., & Rumble, M. (2012). Defining Twenty-First Century Skills. P. Griffin, E. Care, & B. McGaw içinde, *Assessment and teaching of 21st century skills* (s. 17-66). New York: Springer.
- Birgin, O. (2008). Alternatif bir değerlendirme yöntemi olarak portfolyo değerlendirme uygulamasına ilişkin öğrenci görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 6(1), 1-24.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood Press.
- Bozavlı, E. (2014). Yabancı dil öğretiminde alternatif bir okul önerisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 110-120.
- Bozkurt, A. (2014). Öğrenen örgütler. C. Elma, & K. Demir içinde, *Yönetimde çağdaş yaklaşımlar (4. Basım)* (s. 45-66). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Brun, M., & Hinostroza, E. (2014). Learning to become a teacher in the 21st century: ICT integration in Initial teacher education in Chile. *Journal of Educational Technology & Society*, 17(3), 222-238
<https://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.17.3.222>.

- Bursalıoğlu, Z. (2019). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış (20. Basım)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çalık, T., & Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 55-66 <https://d1wqtxtslxzle7.cloudfront.net/9098958>.
- Care, E., Anderson, K., & Kim, H. (2016, Temmuz Salı). *Visualizing the breadth of skills movement across education systems*. Washington, DC: Center for Universal Education at the Brookings Institution.: <https://www.brookings.edu/research/visualizing-the-breadth-of-skills-movement-across-education-systems/> adresinden alındı
- Carnoy, M. (1998). The changing world of work in the information age. *New Political Economy*, 3(1), 123-128 <https://doi.org/10.1080/13563469808406337>.
- Cemaloğlu, N. (2019). *Yönetimin pin kodu (4. Basım)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cemaloğlu, N. (2020). *Eğitimin pin kodu (7.Basım)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Christensen, R. (2002). Effects of technology integration education on the attitudes of teachers and students. *Journal of Research on technology in Education*, 34(4), 411-433 <https://doi.org/10.1080/15391523.2002.10782359>.
- Ciğerci, F. M. (2020). Primary school teacher candidates and 21st century skills. *International Journal of Progressive Education* 16(2), 157-175 DOI: 10.29329/ijpe.2020.241.11.
- Cüceloğlu, D., & Erdoğan, İ. (2019). *Öğretmen olmak (27. Basım)*. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları.
- Dede, C. (2010). Comparing frameworks for 21st century skills. *21st century skills: Rethinking how students learn* (s. 51-76). Bloomington: Solution Tree.
- Dewey, J. (2017). *Okul ve toplum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dirican, R., & Dağlıoğlu, E. (2014). 3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikaye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi. *International Journal of Education*, 44-69.
- Durakoğlu, A. (2011). Maria Montessori'ye göre okul öncesi çocukluk döneminin özellikleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 133-145.
- Eagleman, D., & Brandt, A. (2019). *Yaratıcı tür (3. Basım)*. İstanbul: Domingo Yayıncılık.

- Educause. (2020). *2020 EDUCAUSE Horizon Report Teaching and Learning Edition*. Denver: Educause.
- Egemen, A., Yılmaz, Ö., & Akil, İ. (2004). Oyun, oyuncak ve çocuk. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 39-42.
- Erbay, F., & Durmuşoğlu, N. (2012). Altı yaş çocuklarının günlük yaşantılarında oyunun yeri ve annelerin oyun algısı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 249-264.
- Ereş, F. (2020). *Eğitimde politika planlama ekonomi (2. Basım)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Erikson, E. H. (1993). *Childhood and society*. W. W. Norton & Company.
- Ertmer, P. A., & Leftwich, A. O. (2010). Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect. *Journal of research on Technology in Education*, 42(3), 255-284 <https://doi.org/10.1080/15391523.2010.10782551>.
- European Parliament and Council of EU. (2009). *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC)*. Official Journal of the European Union.
- Freire, P. (2016). *Ezilenlerin pedagojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fullan, M. (2009). *The challenge of change: Start school improvement now! (2. Edition)*. California: Corwin Press.
- Garba, S., Byabazaire, Y., & Busthami, A. (2015). Toward the use of 21st century teaching-learning approaches: The trend of development in Malaysian schools within the context of Asia Pacific. *International journal of emerging technologies in learning*, 10(4), 72-79 <http://dx.doi.org/10.3991/ijet.v10i4.4717>.
- Gasset, O. (1997). *Üniversitenin misyonu*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Gasset, O. (1997). *Üniversitenin Misyonu*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Gatto, J. T. (2019). *Eğitim bir kitle imha silahı (9. Basım)*. İstanbul: Edam Yayınları.
- Gazioğlu, A. E. (2012). *Hayatın ilk çeyreği (0-18 yaş gelişimi)*. İstanbul: Nakış Ofset.
- Gelen, İ. (2017). P21-Program ve öğretimde 21. yüzyıl beceri çerçeveleri (ABD Uygulamaları). *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 15-29 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/386403>.
- Glasser, W. (1969). *Başarısızlığın olmadığı okul (9. Basım)*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Goleman, D. (2019). *Duygusal zeka (51. Basım)*. İstanbul: Varlık Yayınları.

- Gömleksiz, M. N., & Kan, A. Ü. (2012). Eğitimde duyuşsal boyut ve duyuşsal öğrenme. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1159-1177.
- Gülay, H., & Öznacar, M. D. (2010). *Okul öncesi dönem çocuklar için çevre eğitimi etkinlikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Hamarat, E. (2019). *21. yüzyıl becerileri odağında Türkiye'nin eğitim politikaları*. Ankara: Seta/Analiz.
- Hesapçıoğlu, M., & Dündar, S. (2008). Alternatif okulların felsefi temelleri ile ilgili sınıflandırma çalışması. *Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43-50.
- Hew, K. F., & Brush, T. (2007). Integrating technology into K-12 teaching and learning: Current knowledge gaps and recommendations for future research. *Educational technology research and development*, (55), 223-252
<https://doi.org/10.1007/s11423-006-9022-5>.
- Holt, J. (2020). *Çocuklar neden başarısız olur? (2. Basım)*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Illich, I. (2016). *Okulsuz toplum (24. Basım)*. İstanbul: Şule Yayınları.
- ILO. (2018). *Skills and the future of work: Strategies for inclusive growth in Asia and the Pacific*. Thailand: ILO Regional Office for Asia and the Pacific
<https://www.ilo.org/sites/default/files>: International Labour Office.
- INVENT. (2022, Ağustos Cuma). *Essential 21st-Century Skills for a Post-Pandemic World*. <https://www.invent.org>: <https://www.invent.org/whitepaper/essential-21st-century-skills> adresinden alındı
- ISTE. (2016, Temmuz Perşembe). *iste.org (International Society for Technology in Education)*. ISTE Standards: For Educators: <https://iste.org/standards/educators> adresinden alındı
- Joynes, C., Rossignoli, S., & Fenyiwa, A. K. (2019). *21st Century Skills: Evidence of issues in definition, demand and delivery for development contexts (K4D Helpdesk Report)*. Brighton, UK: Institute of Development Studies.
- Kant, I. (1795). *Eğitim üzerine (Çev. E. Bekman)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaca, N., Gündüz, A., & Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışının incelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 65-76.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi (31. Basım)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Kaya, D., & Gündüz, M. (2015). Alternatif eğitim ve toplumsal değişim üzerine etkisi: waldorf okulları örneği. *Milli Eğitim*, 5-26.
- Kennedy, I. G., Latham, G., & Jacinto, H. (2016). *Education skills for 21st century teachers Voices from a global online educators' forum*. Cham: Springer.
- Khan, S. (2017). *Dünya okulu (8. Basım)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kim, C., Kim, M. K., Lee, C., Spector, M., & DeMeester, K. (2013). Teacher beliefs and technology integration. *Teaching and teacher education*, (29), 76-85
<https://doi.org/10.1016/j.tate.2012.08.005>.
- Leitch, T. (2018). *Wikipedia u: dijital çağda bilgi, otorite ve liberal eğitim*. Ankara: Hece Yayınları.
- Meade, M. (2020, Aralık 27). *Drawing is better than writing for memory retention*.
<https://medicalxpress.com/>: https://medicalxpress.com/news/2018-12-adresinden_alindi
- Moulin, D. (2018). *Eğitici Tolstoy (3. Basım)*. Ankara: Hece Yayınları.
- Ng, P. T. (2019). *Singapur eğitim sistemi: zıtlıkların gücü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- OECD. (2018a, Ağustos Cumartesi). *Future of Education and Skills 2030*.
<https://www.oecd.org/>: <https://www.oecd.org/en/about/projects/future-of-education-and-skills-2030.html> adresinden alındı
- Otluoğlu, R. (2002). İlköğretim okulu izlencesinde (programında) duyuşsal alan ve duyu eğitimini. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 163-172.
- Özdemir, S. (2020, Nisan 06). *Kamudan Haber*. Yeni okul teorisi:
<https://www.kamudanhaber.net/yeni-okul-teorisi-makale,3936.html> adresinden alındı
- Özdemir, S. (2020, Nisan 04). *Kamudan Haber*. Kriz ve etkin yöneticilik:
<https://www.kamudanhaber.net/kriz-ve-etkin-yoneticilik-makale,3935.html> adresinden alındı
- Özmen, F. (1999). Etkili eğitimin gerçekleştirilmesinde duyuşsal alanın önemi- sevgi eğitimi-. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 193-198.
- P21. (2007). *Framework for 21st Century Learning*. Ohio: Partnership for 21st Century Skills.
- Pennac, D. (2019). *Okul sıkıntısı (8. Basım)*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.

- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon* 9(5), 1-6
<https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20>.
- Ratcheva, V. S., & Hingel, G. (2020, Ekim 23). *World Economic Forum*.
<https://www.weforum.org/>: <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/5-thing-to-know-about-the-future-of-jobs/> adresinden alındı
- Robertson, R. (1997). *Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity*. London: Sage Publications.
- Robinson, K., & Aronica, L. (2018). *Siz, çocuğunuz ve okul*. İstanbul: Sola Yayınları.
- Rose, T. (2019). *Ortalamanın sonu (2. Basım)*. İstanbul: Paloma Yayınevi.
- Saavedra, A. R., & Opfer, D. (2012). *Teaching and Learning 21st century Skills: Lessons from the Learning Sciences*. New York: The RAND Corporation.
- Şad, S. N., & Göktaş, Ö. (2013). Öğretim elemanlarının geleneksel ve çağdaş ölçme değerlendirme yaklaşımlarının incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi* 14(2), 79-105.
- Sağiroğlu, N. A. (2008, Güz). Özgürleştirici bir eğitim anlayışı: eleştirel pedagoji okulu. *Eğitim Bilim Toplum*, s. 50-61.
- Sahlberg, P. (2019). *Finlandiya eğitim devrimi*. İstanbul: Sola Yayınları.
- Sak, U. (2020). *Üstün zekalılar (7. Basım)*. Ankara: Vize Akademik Yayıncılık.
- Savery, J. (2015). Overview of problem-based learning: Definitions and distinctions. A. Walker, H. Leary, C. Hmelo, & P. Ertmer içinde, *Essential Readings in Problem-Based Learning* (s. 5-15). Indiana: Purdue University Press.
- Schlechty, P. C. (2020). *Okulu yeniden kurmak (Çev. Y. Özden)*. Ankara: Nobel.
- Scott, C. L. (2015). *The Futures of learning 2: what kind of learning for the 21st century*. Paris. [ERF Working Papers Series, No. 14]
<https://repositorio.minedu.gob.pe/handle/20.500.12799/3709>: UNESCO Education Research and Foresight.
- Şirin, S. (2018, Mayıs Salı). <https://www.hurriyet.com.tr/>.
<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/>:
<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/selcuk-sirin/yeter-ki-hayallerimiz-eksik-olmasin-40834779> adresinden alındı
- Spring, J. (2014). *Özgür eğitim (4. Basım)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Suto, I., & Eccles, H. (2014). The Cambridge approach to 21st Century skills: definitions, development and dilemmas for assessment. *IAEA conference*, (s. 1-10). Singapore.
- Toffler, A., & Toffler, H. (1995). *Yeni bir uygarlık yaratmak: Üçüncü dalganın politikası* (Çev. Z. Dicleli). Türk Henkel Dergisi Yayınları.
- Topcu, Z., & Türk, M. S. (2020). Dijital çağda yükseköğretimin geleceği. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 211-230.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. Francisco: Jossey-Bass.
- Türel , Y. K., & Johnson, T. E. (2012). Teachers' belief and use of interactive whiteboards for teaching and learning. *Educational Technology & Society*, 15(1), 381-394 <https://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.15.1.381>.
- Tutkun, Ö. F. (2010). 21. yüzyılda eğitim programının felsefi boyutları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 993-1016 <https://dergipark.org.tr/en/pub/gefad/issue/6740/90620>.
- Tutkun, Ö., & Aksoyalp, Y. (2010). 21. yüzyılda eğitimde program geliştirmede yönelim, kavram ve anlayışlar. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (19), 156-169 <https://dergipark.org.tr/en/pub/sakaefd/issue/11215/133943>.
- Ulutaş, A. (2011). Okul öncesi dönemde oyun ve dramının önemi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 233-241.
- Voogt, J., & Roblin, N. P. (2010). *21st Century Skills (Discussion Paper)*. Enschede: University of Twente.
- Wagner, T. (2008). Rigor redefined. *Educational leadership*, 66(2), 20-24, 20-25 <https://www.siprep.org/>.
- Wagner, T. (2010). *The global achievement gap: Why even our best schools don't teach the new survival skills our children need-and what we can do about it*. ReadHowYouWant. com.
- Yılmaz, E. (2016). 21.yüzyıl becerileri kapsamında dönüşen okul paradigması. E. Yılmaz, M. Çalışkan, & S. A. Sulak içinde, *Eğitim Bilimlerinden Yansımalar* (s. 5-16). Konya: Çizgi.

Krizler Çağında Dijital Sağlık Platformlarında Algoritmik Güvenin İnşası Kullanıcı Deneyimleri Üzerinden Veri-Temelli Bir Analiz

Öğr. Gör. Dr. Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK¹, Hamza DEMİRBİLEK

¹ Kırklareli Üniversitesi, Kurumsal İletişim Koordinatörlüğü, ezgizengin@klu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4529-0246

² Kırklareli Eğitim ve Araştırma Hastanesi, demirbilekhamza@outlook.com, ORCID ID: 0000-0002-0834-7602

Özet: Günümüz toplumları, eş zamanlı olarak sağlık krizleri, dijitalleşme süreçleri ve yönetim mekanizmalarındaki dönüşümlerle karakterize edilmektedir. Bu çok katmanlı yapı içerisinde dijital sağlık platformları, yalnızca hizmet sunumunun teknik araçları olmaktan çıkarak, kriz anlarında toplumsal dayanıklılığın ve yönetsel meşruiyetin üretildiği kritik alanlar haline gelmiştir. Özellikle pandemi sonrası dönemde sağlık hizmetlerine erişimin dijital sistemler aracılığıyla sağlanması, bu platformlara duyulan güveni yalnızca bireysel bir memnuniyet meselesi olmaktan çıkararak, kamusal bir güven ve meşruiyet sorunsalı haline getirmiştir. Buna rağmen mevcut literatür, dijital sağlık sistemlerine yönelik güveni çoğunlukla teknik performans ve sistem etkinliği üzerinden ele almakta; kullanıcı deneyimlerinin bu güvenin oluşumundaki iletişimsel ve kolektif boyutunu yeterince açıklayamamaktadır.

Bu çalışma, dijital sağlık platformlarında algoritmik güvenin nasıl inşa edildiğini ve kriz koşullarında nasıl dönüşüme uğradığını, iletişimsel meşruiyet perspektifi çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kuramsal olarak çalışma, kamusal alanın dijital ortamlarda yeniden yapılandığını ileri süren yaklaşımlardan hareketle, kullanıcı yorumlarını yalnızca bireysel geri bildirimler olarak değil, kolektif anlam üretiminin gerçekleştiği mikro kamusal alanlar olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu bağlamda, kullanıcı deneyimlerinin belirli çerçeveler (frames) etrafında örgütlenerek algoritmik sistemlere yönelik güven ya da güvensizlik anlatılarını nasıl ürettiği incelenmektedir. Ayrıca kriz iletişimi perspektifi doğrultusunda, belirsizlik ve sistem aksaklıklarının yoğunlaştığı dönemlerde bu çerçevelerin nasıl keskinleştiği ve güven dinamiklerini nasıl etkilediği analiz edilmektedir.

Araştırma, Google Play Store üzerinde yer alan yaygın kullanılan bir dijital sağlık uygulamasına ait toplam 30.000 kullanıcı yorumunun analizine dayanmaktadır. Veri seti doğal dil işleme teknikleri ile temizlenmiş; kullanıcı deneyimlerinin altında yatan tematik yapıyı ortaya koymak amacıyla Latent Dirichlet Allocation (LDA) tabanlı konu modelleme yöntemi uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda sistem hataları, erişim kısıtları, kullanılabilirlik, hizmet sürekliliği ve kurumsal memnuniyetsizlik gibi temel temalar belirlenmiştir. Kullanıcı yorumlarının duygusal tonunu ölçmek amacıyla duygu analizi gerçekleştirilmiş ve bu analizden elde edilen skorlar, kullanıcıların uygulamaya verdikleri 1–5 yıldız arası puanlar ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu çerçevede bağımlı değişken olarak kullanıcı puanları alınmış; belirlenen temaların güven değerlendirmeleri üzerindeki etkisi çok değişkenli regresyon analizleri ile test edilmiştir.

Elde edilen bulgular, algoritmik güvenin yalnızca teknik performans göstergeleri üzerinden açıklanamayacağını, aksine kullanıcıların tekrar eden deneyim örüntüleri ve bu deneyimlerin belirli çerçeveler etrafında anlamlandırılması yoluyla kolektif olarak inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle sistem hataları ve erişim kısıtlarının yoğunlaştığı durumlarda “başarısız sistem” ve “erişilemeyen hizmet” çerçevelerinin baskın hale geldiği ve bu

çerçevelerin kullanıcı güvenini hızlı biçimde aşındırdığı görülmüştür. Buna karşılık, kullanılabilirlik ve hizmet sürekliliği temalarının öne çıktığı durumlarda “işleyen sistem” çerçevesinin güçlendiği ve güvenin yeniden üretildiği tespit edilmiştir. Bu bulgular, dijital sağlık platformlarının kriz anlarında yalnızca teknik altyapılar değil, aynı zamanda iletişimsel meşruiyetin üretildiği dinamik alanlar olarak işlediğini göstermektedir.

Çalışma üç temel katkı sunmaktadır. İlk olarak, algoritmik güvenin bireysel değerlendirmelerden ziyade kolektif ve çerçevelenmiş deneyimler üzerinden üretildiğini ampirik olarak ortaya koymaktadır. İkinci olarak, dijital platformların kriz dönemlerinde alternatif kamusal alanlar olarak işlev gördüğünü ve meşruiyet üretim süreçlerine aktif olarak katıldığını ileri sürmektedir. Üçüncü olarak ise veri-temelli yönetim süreçlerinin etkinliğinin, kullanıcı deneyimlerinin sistematik analizine ve bu analizlerin politika yapım süreçlerine entegre edilmesine bağlı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, dijital sağlık sistemlerinin değerlendirilmesinde teknik performans göstergelerinin ötesine geçilmesi gerektiğini ve kullanıcı deneyimlerinin ürettiği iletişimsel dinamiklerin dikkate alınmasının, krizler karşısında daha dayanıklı ve güvenilir dijital yönetim modellerinin geliştirilmesi açısından kritik olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Algoritmik Güven, Dijital Sağlık, Kriz İletişimi, Çerçeveleme, Veri-Temelli Yönetişim, Toplumsal Dayanıklılık*

Constructing Algorithmic Trust in Digital Health Platforms in Times of Crisis: A Data-Driven Analysis from a Communicative Legitimacy Perspective

Öğr. Gör. Dr. Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK¹, Hamza DEMİRBİLEK²

¹ Kırklareli University, Corporate Communications Coordination Office, ezgizengin@klu.edu.tr , ORCID ID: 0000-0002-4529-0246

² Kırklareli Training and Research Hospital, demirbilekhamza@outlook.com, ORCID ID: 0000-0002-0834-7602

Abstract: Contemporary societies are increasingly shaped by the simultaneous impact of health crises, digital transformation, and the reconfiguration of governance mechanisms. Within this complex landscape, digital health platforms have evolved beyond their role as mere service delivery tools and have become critical infrastructures through which societal resilience and institutional legitimacy are negotiated, particularly during periods of crisis. In the aftermath of the COVID-19 pandemic, the reliance on digital systems for accessing healthcare services has intensified, positioning trust in these platforms as a central issue not only at the individual level but also in terms of public legitimacy. However, existing research predominantly focuses on the technical performance and efficiency of digital health systems, often overlooking the role of user experience in shaping trust as a collective and communicative phenomenon.

This study addresses this gap by examining how algorithmic trust is constructed and transformed within digital health platforms under crisis conditions. Theoretically, the study draws on the notion that digital environments function as reconfigured public spheres, where user-generated content constitutes a form of communicative interaction through which meaning, evaluation, and legitimacy are collectively produced. From this perspective, user

reviews are conceptualized not merely as individual feedback but as micro-level discursive spaces in which shared narratives of trust and distrust emerge. Building on framing theory, the study investigates how these narratives are structured around recurring interpretive frames, particularly under conditions of uncertainty and system disruption, as emphasized in crisis communication literature.

Empirically, the study is based on a dataset of 30,000 user reviews collected from the Google Play Store for a widely used digital health application. The dataset was preprocessed using natural language processing (NLP) techniques to ensure analytical consistency. To identify the underlying thematic structure of user experiences, Latent Dirichlet Allocation (LDA) topic modeling was employed. This analysis revealed several dominant themes, including system failures, access constraints, usability, service continuity and institutional dissatisfaction. In addition, sentiment analysis was conducted to capture the emotional tone of user evaluations. The resulting sentiment scores were analyzed in conjunction with user ratings (ranging from 1 to 5 stars), which were treated as the dependent variable in a series of multivariate regression models. This approach enabled the study to systematically examine the relationship between thematic patterns and user trust evaluations.

The findings demonstrate that algorithmic trust cannot be fully explained by technical performance indicators alone. Rather, trust emerges as a collectively constructed outcome shaped by recurring patterns of user experience and their interpretation within specific frames. In particular, frames associated with system failure and limited access become dominant during periods of disruption, leading to a rapid erosion of user trust. Conversely, frames emphasizing usability and service continuity contribute to the reconstruction of trust. These results suggest that digital health platforms operate not only as technical infrastructures but also as communicative arenas in which legitimacy is continuously negotiated.

The study makes three key contributions. First, it provides empirical evidence that algorithmic trust is not merely an individual perception but a socially constructed phenomenon grounded in collective user experiences. Second, it advances the understanding of digital platforms as alternative public spheres where legitimacy is produced through communicative processes. Third, it highlights the importance of integrating user-generated data into governance frameworks, demonstrating that data-driven governance is most effective when it systematically incorporates user experience into decision-making processes.

In conclusion, the study argues that evaluating digital health systems solely on the basis of technical performance is insufficient. Instead, greater attention must be paid to the communicative dynamics through which trust is constructed and contested. By doing so, policymakers and system designers can develop more resilient and trustworthy digital governance models capable of responding effectively to crisis conditions.

Keywords: *Algorithmic Trust, Digital Health, Crisis Communication, Framing, Data-Driven Governance, Societal Resilience.*

GİRİŞ

Dijitalleşme süreçleri, sağlık hizmetlerinin sunum biçimlerini köklü biçimde dönüştürmektedir. Özellikle pandemi sonrası dönemde sağlık hizmetlerine erişimin dijital sistemler üzerinden yürütülmesi, bireylerin sağlık hizmetleriyle kurduğu ilişkiyi yeniden şekillendirmiştir. Randevu alma sistemleri, çevrim içi sağlık uygulamaları, uzaktan sağlık hizmetleri ve mobil sağlık platformları, yalnızca teknik hizmet araçları olmaktan çıkarak kamusal sağlık yönetiminin temel bileşenleri haline gelmiştir. Bu dönüşüm, dijital sağlık sistemlerine duyulan güvenin yalnızca bireysel kullanıcı memnuniyetiyle sınırlı olmadığını; aynı zamanda yönetsel meşruiyet, kamusal güven ve toplumsal dayanıklılık gibi daha geniş ölçekli yapılarla ilişkili hale geldiğini göstermektedir.

Son yıllarda dijital sağlık sistemlerine yönelik çalışmaların önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Özellikle e-sağlık uygulamaları, mobil sağlık teknolojileri ve yapay zekâ destekli sağlık hizmetlerine ilişkin araştırmalar, dijital sağlık altyapılarının sağlık hizmetlerine erişim üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır (Lupton, 2016; Topol, 2019). Bununla birlikte mevcut çalışmaların büyük bölümü teknik performans, sistem kullanılabilirliği ve kullanıcı memnuniyeti ekseninde yoğunlaşmaktadır. Örneğin dijital sağlık sistemlerine yönelik güven çalışmalarının önemli kısmı sistem etkinliği, veri güvenliği ve teknolojik kabul modelleri çerçevesinde şekillenmektedir (Doraiswamy vd., 2020; Venkatesh vd., 2003). Ancak kullanıcı deneyimlerinin kolektif anlam üretimi süreçleri içerisindeki rolü sınırlı biçimde ele alınmaktadır.

Özellikle kriz dönemlerinde dijital sağlık platformlarının işleyişi, vatandaşların devlet kurumlarına yönelik güven algılarını doğrudan etkileyebilmektedir. Sistem hataları, erişim sorunları veya hizmet sürekliliğindeki aksaklıklar yalnızca teknik problemler olarak değerlendirilmemekte; aynı zamanda kurumsal kapasiteye ve yönetsel etkinliğe ilişkin değerlendirmeleri de şekillendirmektedir. Bu durum, dijital sağlık sistemlerinde güven meselesinin teknik performansın ötesinde iletişimsel ve toplumsal bir süreç olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Literatürde dijital platformların alternatif kamusal alanlar olarak işlev gördüğünü ileri süren çalışmalar, çevrim içi kullanıcı etkileşimlerinin yalnızca bireysel geri bildirimlerden ibaret olmadığını göstermektedir (Dahlgren, 2009; Papacharissi, 2010). Habermas'ın kamusal alan yaklaşımından hareket eden güncel çalışmalar, dijital ortamlarda kullanıcı yorumlarının kolektif değerlendirme süreçleri ürettiğini ve bu süreçlerin yönetsel meşruiyet üzerinde etkili olduğunu ileri sürmektedir (Couldry & Hepp, 2017; Habermas, 1989). Benzer biçimde çerçeveleme literatürü, bireylerin kriz dönemlerinde olayları belirli söylemsel yapılar üzerinden anlamlandırıldığını göstermektedir (Entman, 1993). Bu çerçeveler, özellikle sağlık krizleri gibi belirsizliğin yoğunlaştığı dönemlerde güven ilişkilerinin yeniden şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır (Waisbord, 2020).

Bununla birlikte dijital sağlık platformlarında algoritmik güvenin nasıl kolektif biçimde üretildiğini veri-temelli yöntemlerle inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir

(Gillespie, 2013; Zuboff, 2019). Özellikle kullanıcı yorumlarının doğal dil işleme teknikleriyle analiz edilerek kriz iletişimi, çerçeveleme ve iletişimsel meşruiyet perspektifleriyle birlikte değerlendirilmesi literatürde önemli bir boşluk oluşturmaktadır.

Bu çalışma, dijital sağlık platformlarında algoritmik güvenin nasıl inşa edildiğini iletişimsel meşruiyet perspektifi üzerinden incelemektedir. Çalışmanın temel argümanı, algoritmik güvenin yalnızca sistem performansının sonucu olmadığı; kullanıcıların ortak deneyimlerinin sözlüsel biçimde çerçevelemesi yoluyla kolektif olarak üretildiğidir. Bu bağlamda kullanıcı yorumları, dijital kamusal alan içerisinde meşruiyetin sürekli olarak yeniden üretildiği mikro iletişimsel alanlar olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma üç temel soruya odaklanmaktadır:

AS1: Kullanıcı yorumlarında hangi tematik örüntüler öne çıkmaktadır?

AS2: Bu tematik örüntüler kullanıcı güvenini nasıl şekillendirmektedir?

AS3: Kriz koşullarında algoritmik güven hangi iletişimsel çerçeveler üzerinden yeniden üretilmektedir?

Bu doğrultuda çalışma, dijital sağlık sistemlerine ilişkin kullanıcı deneyimlerini veri-temelli yöntemlerle inceleyerek dijital yönetim, kriz iletişimi ve algoritmik güven literatürüne katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Dijitalleşme süreçleri, sağlık hizmetlerinin örgütlenme biçimlerini dönüştürürken bireylerin sağlık sistemleriyle kurduğu güven ilişkilerini de yeniden şekillendirmiştir. Özellikle pandemi sonrası dönemde dijital sağlık platformlarının gündelik yaşam içerisindeki rolünün artması, algoritmik sistemlere duyulan güvenin yalnızca teknik bir mesele değil; aynı zamanda toplumsal, iletişimsel ve yönetsel bir mesele olarak değerlendirilmesini gerekli hale getirmiştir. Bu bağlamda algoritmik güven, bireylerin dijital sistemlerin doğruluğuna, işlevselliğine ve sürekliliğine ilişkin geliştirdikleri beklenti ve inanç yapılarıyla ilişkilendirilmektedir (Beer, 2017; Gillespie, 2013). Ancak bu güven biçimi yalnızca sistem performansıyla açıklanamaz. Çünkü kullanıcıların dijital platformlarla kurduğu ilişki, teknik deneyimlerin ötesinde anlam üretimi süreçlerini de içermektedir.

Dijital platformlar, modern toplumlarda yalnızca hizmet sunum araçları değil; aynı zamanda toplumsal etkileşimin gerçekleştiği iletişimsel alanlar olarak işlev görmektedir. Habermas'ın kamusal alan yaklaşımı, meşruiyetin iletişimsel süreçler aracılığıyla üretildiğini ileri sürmektedir (Habermas, 1989, 1996). Bu yaklaşım çerçevesinde kamusal alan, bireylerin ortak meseleleri tartışarak kolektif değerlendirmeler geliştirdiği bir iletişimsel uzam olarak tanımlanmaktadır. Dijitalleşmeyle birlikte kamusal alanın yapısının dönüşüme uğradığı ve çevrim içi platformların yeni kamusal alan biçimleri oluşturduğu ileri sürülmektedir (Dahlgren, 2009; Papacharissi, 2010). Özellikle kullanıcı yorumları, bireysel deneyimlerin ötesinde ortak değerlendirme biçimlerinin oluştuğu mikro kamusal alanlar yaratmaktadır.

(Couldry & Hepp, 2017)'e göre dijital medya ortamları, toplumsal gerçekliğin inşasında merkezi rol oynayan derin medyalaşma süreçlerini hızlandırmaktadır. Bu süreç içerisinde kullanıcıların çevrim içi platformlarda ürettiği içerikler yalnızca bireysel görüşler değil; aynı zamanda kolektif anlam üretiminin parçaları haline gelmektedir. Benzer biçimde (Dijk vd., 2018), platform toplumunda dijital sistemlerin toplumsal ilişkileri yeniden yapılandırıldığı ileri sürmektedir. Dijital sağlık uygulamaları da bu dönüşümün önemli örneklerinden biridir. Çünkü bireylerin sağlık hizmetlerine erişim süreçleri giderek daha fazla algoritmik mekanizmalar aracılığıyla düzenlenmektedir.

Algoritmik sistemlerin gündelik yaşam üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte algoritmik yönetim tartışmaları da önem kazanmıştır. (Kitchin, 2016), algoritmaların yalnızca teknik araçlar olmadığını; aynı zamanda toplumsal süreçleri yönlendiren iktidar mekanizmaları olarak işlediğini belirtmektedir. Benzer biçimde (Zuboff, 2019), dijital platformların kullanıcı davranışlarını veri aracılığıyla izleyerek yeni kontrol biçimleri oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu durum, dijital sağlık platformlarında kullanıcı güveninin yalnızca sistem performansına değil; aynı zamanda yönetsel şeffaflık, erişilebilirlik ve kurumsal kapasite algısına bağlı hale geldiğini göstermektedir.

Sağlık iletişimi literatürü de dijital sağlık sistemlerinde güvenin merkezi bir unsur olduğunu vurgulamaktadır. (Lupton, 2016)'a göre dijital sağlık teknolojileri bireylerin sağlık davranışlarını dönüştürürken aynı zamanda bireylerin sağlık sistemleriyle kurduğu ilişkiyi yeniden yapılandırmaktadır. (Topol, 2019), yapay zekâ destekli sağlık sistemlerinin sağlık hizmetlerinde önemli avantajlar sunduğunu belirtmekle birlikte, bu sistemlere duyulan güvenin sürdürülebilirliği açısından kullanıcı deneyimlerinin kritik önemde olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte mevcut çalışmaların önemli kısmı teknoloji kabulü ve sistem etkinliği çerçevesinde şekillenmektedir (Davis, 1989; Venkatesh vd., 2003). Kullanıcı deneyimlerinin iletişimsel boyutu ise görece sınırlı biçimde ele alınmaktadır.

Kriz iletişimi literatürü, belirsizlik dönemlerinde bireylerin olayları belirli anlam çerçeveleri aracılığıyla değerlendirdiğini ileri sürmektedir. Çerçeveleme yaklaşımına göre bireyler, olayları belirli yorumlama kalıpları üzerinden anlamlandırmaktadır (Entman, 1993). Özellikle kriz dönemlerinde bu çerçeveler daha görünür hale gelmektedir. (Coombs, 2015), kriz anlarında iletişimsel süreçlerin güven ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasında merkezi rol oynadığını belirtmektedir. Waisbord (2018) ise dijital medya ortamlarında güven krizlerinin hızla kolektif anlatılara dönüşebildiğini ifade etmektedir.

Pandemi sonrası dönemde dijital sağlık sistemlerine yönelik güven tartışmaları daha görünür hale gelmiştir. Özellikle sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan aksaklıklar, dijital platformların yalnızca teknik altyapılar değil; aynı zamanda kamusal meşruiyetin üretildiği alanlar olduğunu ortaya koymuştur. (Adjekum vd., 2018), sağlık teknolojilerinde kullanıcı güveninin teknik performans kadar iletişimsel deneyimlerle de ilişkili olduğunu belirtmektedir. Benzer biçimde (Couldry, 2015), dijital platformlarda kullanıcı deneyimlerinin kamusal güvenin yeniden üretiminde önemli rol oynadığını ileri sürmektedir.

Bu çalışma, söz konusu literatürden hareketle algoritmik güveni yalnızca bireysel memnuniyetin sonucu olarak değil; kullanıcıların tekrar eden deneyimlerinin kolektif biçimde çerçevelenmesi yoluyla üretilen iletişimsel bir yapı olarak kavramsallaştırmaktadır.

Kullanıcı yorumları bu bağlamda yalnızca teknik geri bildirimler değil; aynı zamanda dijital sağlık sistemlerinin meşruiyetinin sürekli olarak müzakere edildiği söylemsel alanlar olarak değerlendirilmektedir. Özellikle kriz koşullarında sistem hataları, erişim sorunları ve hizmet sürekliliğine ilişkin deneyimlerin ortak anlatılar üretmesi, algoritmik güvenin kolektif ve iletişimsel doğasını görünür hale getirmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Sorunsalı

Bu çalışma, dijital sağlık platformlarında algoritmik güvenin kullanıcı deneyimleri üzerinden nasıl inşa edildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel problemi, dijital sağlık sistemlerine yönelik güvenin mevcut literatürde çoğunlukla teknik performans ve sistem etkinliği üzerinden açıklanması; buna karşılık kullanıcı deneyimlerinin kolektif ve iletişimsel boyutunun yeterince incelenmemesidir. Bu doğrultuda çalışma, kullanıcı yorumlarında ortaya çıkan tekrar eden deneyim örüntülerinin hangi söylemsel çerçeveler etrafında örgütlendiğini ve bu çerçevelerin algoritmik güven üzerindeki etkisini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Kapsamı ve Araştırma Deseni

Araştırmanın kapsamını, Google Play Store üzerinde yer alan yaygın kullanılan bir dijital sağlık uygulamasına ait kullanıcı yorumları oluşturmaktadır. Çalışma, dijital sağlık sistemlerine ilişkin kullanıcı deneyimlerini büyük veri analitiği ve doğal dil işleme teknikleri aracılığıyla inceleyen veri-temelli bir araştırma deseni üzerine kurulmuştur. Bu doğrultuda araştırma, nicel veri analizi ile yorumlayıcı iletişim perspektifini bir araya getiren karma yöntem yaklaşımı temelinde tasarlanmıştır.

Veri Toplama Süreci ve Örneklem

Araştırmada kullanılan veri seti, Google Play Store platformunda kamuya açık biçimde erişilebilen kullanıcı yorumlarından elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde uygulamaya ait kullanıcı değerlendirmeleri belirli zaman aralıklarında sistematik biçimde çekilmiş ve toplam 42.318 kullanıcı yorumu ilk veri havuzunu oluşturmuştur. Ancak veri temizleme sürecinde tekrar eden yorumlar, yalnızca emoji veya anlamsız karakterlerden oluşan içerikler, boş yorumlar ve analiz açısından düşük bilgi değeri taşıyan metinler veri setinden çıkarılmıştır. Ayrıca Türkçe dışındaki yorumlar araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Bu işlemler sonucunda analiz için uygun görülen toplam 30.000 kullanıcı yorumu nihai veri setini oluşturmuştur.

Çalışmada örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yaklaşımı benimsenmiştir. Çünkü araştırmanın amacı, dijital sağlık sistemlerine ilişkin kullanıcı deneyimlerinin derinlemesine analiz edilmesini sağlayacak veri açısından zengin kullanıcı yorumlarına ulaşmaktır. Nihai veri seti, yüksek hacimli kullanıcı deneyimlerini temsil etmesi nedeniyle algoritmik güven örüntülerinin incelenmesi açısından yeterli görülmüştür. Özellikle 30.000 yorumluk veri seti, büyük veri temelli dijital platform araştırmalarında kullanılan örneklem büyüklükleriyle karşılaştırıldığında güçlü bir analitik kapasite sunmaktadır.

Veri Analizi Süreci

Araştırmada veri analizi çok aşamalı biçimde gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada doğal dil işleme (Natural Language Processing – NLP) teknikleri kullanılarak veri temizleme işlemi uygulanmıştır. Bu süreçte noktalama işaretleri, tekrar eden ifadeler, anlamsız karakter dizileri ve düşük bilgi değeri taşıyan stop-word yapıları veri setinden çıkarılmıştır. Ayrıca metinler küçük harfe dönüştürülmüş ve kelime köklerine indirgeme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, büyük ölçekli kullanıcı yorumlarının sistematik biçimde analiz edilmesini sağladığı için tercih edilmiştir.

İkinci aşamada kullanıcı yorumlarında tekrar eden tematik yapıları ortaya çıkarmak amacıyla Latent Dirichlet Allocation (LDA) tabanlı konu modelleme yöntemi uygulanmıştır. LDA yöntemi, büyük veri setleri içerisinde gizli tematik örüntülerin belirlenmesine olanak sağladığı için dijital platform çalışmalarında yaygın biçimde kullanılmaktadır. Araştırmada farklı konu sayıları test edilmiş; konu tutarlılığı (topic coherence) ve yorumlanabilirlik düzeyi dikkate alınarak en uygun model belirlenmiştir. Analiz sonucunda sistem hataları, erişim kısıtları, kullanılabilirlik, hizmet sürekliliği ve kurumsal memnuniyetsizlik olmak üzere beş temel tema ortaya çıkarılmıştır.

Üçüncü aşamada kullanıcı yorumlarının duygusal tonunu belirlemek amacıyla duygu analizi uygulanmıştır. Bu analizde kullanıcı yorumları olumlu, olumsuz ve nötr duygu kategorileri temelinde değerlendirilmiştir. Duygu analizi yönteminin tercih edilme nedeni, kullanıcı deneyimlerinin yalnızca içerik düzeyinde değil; aynı zamanda duygusal yoğunluk açısından da değerlendirilmesini sağlamasıdır. Böylece kullanıcı güveninin hangi deneyim örüntüleriyle ilişkili olduğu daha görünür hale getirilmiştir.

Son aşamada ise çok değişkenli regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon modelinde kullanıcıların uygulamaya verdikleri 1–5 yıldız arası puanlar bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. LDA analizi sonucunda belirlenen temalar ile duygu analizi skorları bağımsız değişkenler olarak modele dahil edilmiştir. Bu yöntem, kullanıcı deneyimlerinde öne çıkan tematik yapıların algoritmik güven üzerindeki etkisini istatistiksel olarak test etmek amacıyla tercih edilmiştir.

Kodlama Süreci ve Güvenilirlik

Araştırmanın yorumlayıcı güvenilirliğini artırmak amacıyla kodlama süreci iki araştırmacı tarafından bağımsız biçimde yürütülmüştür. İlk aşamada veri setinden rastgele seçilen 2.000 kullanıcı yorumu her iki kodlayıcı tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Kodlayıcılar arasında ortaya çıkan uyum düzeyi Cohen's Kappa katsayısı ile ölçülmüş ve .84 düzeyinde yüksek bir uyum elde edilmiştir. Kodlama sürecinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları yeniden değerlendirme toplantılarıyla giderilmiş ve kodlama çerçevesi son haline getirilmiştir. Bu süreç, araştırmada yorumlayıcı öznelliğin azaltılması ve analitik tutarlılığın güçlendirilmesi amacıyla uygulanmıştır.

Etik Boyut ve Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada kullanılan tüm veriler kamuya açık dijital içeriklerden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında kullanıcı kimlikleri anonimleştirilmiş; kişisel veri içeren hiçbir bilgi araştırma

sürecine dahil edilmemiştir. Bu nedenle çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalar kapsamında değerlendirilmiştir.

Bu çalışma istatistiksel genelleme üretmeyi amaçlamamaktadır. Araştırmanın temel amacı, kullanıcı yorumlarında tekrar eden deneyim örüntülerini ve bu örüntülerin algoritmik güvenin iletişimsel inşasındaki rolünü ortaya koymaktır. Bu nedenle çalışma, dağılımsal sıklıkları ölçmekten ziyade anlam üretim süreçlerini veri-temelli biçimde analiz etmeye odaklanmaktadır.

Bulgular

Bu bölümde kullanıcı yorumlarından elde edilen tematik yapılar, duygu analizi sonuçları ve regresyon modeli bulguları birlikte değerlendirilmektedir. Bulgular, algoritmik güvenin kullanıcı deneyimleri üzerinden nasıl üretildiğini ortaya koyacak biçimde yapılandırılmıştır.

Kullanıcı Yorumlarının Genel Dağılımı

Araştırma kapsamında analiz edilen 30.000 kullanıcı yorumunun yıldız puanı dağılımları incelendiğinde kullanıcı deneyimlerinin belirgin biçimde kutuplaştığı görülmektedir. Özellikle 1 yıldızlı yorumların yoğunluğu, kullanıcıların önemli bölümünün sistem performansına ilişkin ciddi memnuniyetsizlik yaşadığını göstermektedir.

Kullanıcı yorumlarının yıldız puanı dağılımları incelendiğinde, düşük puanlı değerlendirmelerin belirgin biçimde yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle 1 yıldızlı yorumların toplam veri seti içerisindeki yüksek oranı, kullanıcıların önemli bölümünün sistem performansına ilişkin ciddi memnuniyetsizlik yaşadığını göstermektedir. Buna karşılık 4 ve 5 yıldızlı yorumlar daha sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bu durum, dijital sağlık platformlarına yönelik güvenin kırılmalı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kullanıcı yorumlarının önemli kısmı sistem aksaklıkları, erişim problemleri ve işlem başarısızlıkları etrafında yoğunlaşmaktadır.

Konu Modelleme (LDA) Bulguları

LDA analizleri sonucunda kullanıcı yorumlarında tekrar eden beş temel tema belirlenmiştir. Konuların belirlenmesinde konu tutarlılığı (topic coherence) skorları ve yorumlanabilirlik düzeyi dikkate alınmıştır.

LDA analizleri sonucunda kullanıcı yorumlarında tekrar eden beş temel tema belirlenmiştir. Bu temalar; sistem hataları, erişim kısıtları, kullanılabilirlik, hizmet sürekliliği ve kurumsal memnuniyetsizlik olarak sınıflandırılmıştır. Analiz sonuçları, kullanıcı deneyimlerinin büyük ölçüde olumsuz deneyim örüntüleri etrafında şekillendiğini göstermektedir. Özellikle sistem hataları ve erişim kısıtları kullanıcı yorumlarında en yoğun tekrar eden temalar arasında yer almaktadır. Bu durum, kullanıcıların dijital sağlık sistemlerini çoğunlukla kriz ve aksaklık deneyimleri üzerinden değerlendirdiğini göstermektedir.

Sistem hataları temasında kullanıcı yorumlarının önemli kısmı uygulamanın çökmesi, işlemlerin yarıda kalması ve randevu alma süreçlerinde yaşanan teknik sorunlar etrafında yoğunlaşmaktadır.

“Sistem sürekli çöküyor, saatlerdir randevu almaya çalışıyorum.”

“Her giriş yaptığımda hata veriyor, sağlık hizmetine erişemiyoruz.”

Bu yorumlar, kullanıcıların yalnızca teknik bir aksaklık deneyimlemediğini; aynı zamanda sistemin işlevselliğine ilişkin daha geniş bir güvensizlik geliştirdiğini göstermektedir.

Erişim kısıtları temasında ise kullanıcıların özellikle yoğun dönemlerde hizmete ulaşamadığı görülmektedir.

“Randevu bulmak imkânsız hale geldi.”

“Sistem var ama erişim yok.”

Bu tür yorumlar, kullanıcı deneyimlerinin “erişilemeyen sistem” çerçevesi etrafında örgütlendiğini göstermektedir.

Buna karşılık kullanılabilirlik temasında olumlu deneyimlerin yoğunlaştığı görülmektedir.

“Çok hızlı çalışıyor ve büyük kolaylık sağlıyor.”

“Hastaneye gitmeden işlem yapmak çok pratik.”

Olumlu kullanıcı deneyimleri, dijital sağlık platformlarının güvenilir ve işlevsel olduğu yönündeki çerçevelerin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Duygu Analizi Bulguları

Kullanıcı yorumlarının duygusal tonunu belirlemek amacıyla gerçekleştirilen duygu analizi sonuçları, negatif duygu yoğunluğunun pozitif duygu yoğunluğundan belirgin biçimde yüksek olduğunu göstermektedir.

Duygu analizi sonuçları, negatif duygu yoğunluğunun pozitif duygu yoğunluğundan belirgin biçimde yüksek olduğunu göstermektedir. Özellikle sistem hataları ve erişim kısıtlarıyla ilişkili kullanıcı yorumlarının büyük bölümünde olumsuz duygu örüntülerinin baskın hale geldiği görülmektedir. Kullanıcı yorumlarında sıklıkla tekrar eden “çöktü”, “ulaşamıyor”, “başarısız”, “rezalet” gibi ifadeler olumsuz duygu skorlarını yükseltmektedir.

Pozitif duygu skorları ise daha çok kullanılabilirlik ve hizmet sürekliliği temalarıyla ilişkilidir. Özellikle zaman kazandırma, kolay kullanım ve hızlı işlem gerçekleştirme gibi deneyimler kullanıcı güveninin yeniden üretiminde önemli rol oynamaktadır.

Regresyon Analizi Bulguları

Kullanıcı güvenini etkileyen değişkenlerin belirlenmesi amacıyla çok değişkenli regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon modelinde kullanıcıların uygulamaya verdikleri yıldız puanları bağımlı değişken olarak ele alınmıştır.

Çok değişkenli regresyon analizi sonuçları, sistem hataları ve erişim kısıtlarının kullanıcı güvenini negatif yönde etkileyen en güçlü değişkenler olduğunu göstermektedir. Özellikle sistem aksaklıklarının artması, kullanıcıların uygulamaya verdikleri puanlarda belirgin düşümlere neden olmaktadır. Özellikle sistem hataları değişkeninin yüksek negatif katsayısı, teknik aksaklıkların kullanıcı güvenini doğrudan aşındırdığını ortaya koymaktadır.

Buna karşılık kullanılabilirlik ve hizmet sürekliliği değişkenlerinin pozitif etkisi, kullanıcıların sistemle kurduğu olumlu deneyimlerin güvenin yeniden inşasında belirleyici rol oynadığını göstermektedir.

Tablo 1. Algoritmik Güveni Etkileyen Faktörlere İlişkin Çok Değişkenli Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	β	Std. Error	t	p
Sistem Hataları	-0.62	0.04	-15.42	< .001
Erişim Kısıtları	-0.54	0.05	-12.87	< .001
Kullanılabilirlik	+0.51	0.03	13.11	< .001

Model Statistics:

$R^2 = .61$

Adj. $R^2 = .60$

F = 412.37

N = 30,000

p < .001

Tablo 1’de görüldüğü üzere, sistem hataları ve erişim kısıtları kullanıcı güvenini negatif yönde etkileyen en güçlü değişkenler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle sistem aksaklıklarının artması, kullanıcıların uygulamaya yönelik değerlendirmelerinde belirgin düşümlere neden olmaktadır. Buna karşılık kullanılabilirlik ve hizmet sürekliliği değişkenlerinin pozitif etkisi, kullanıcıların sistemle kurduğu olumlu deneyimlerin algoritmik güvenin yeniden inşasında önemli rol oynadığını göstermektedir. Bulgular, dijital sağlık platformlarına yönelik güvenin yalnızca teknik performans göstergeleriyle açıklanamayacağını; kullanıcı deneyimlerinin iletişimsel olarak anlamlandırılması sonucunda kolektif biçimde üretildiğini ortaya koymaktadır.

Bulguların İletişimsel Çerçevesel Açısından Değerlendirilmesi

Bulgular, kullanıcı yorumlarının yalnızca bireysel geri bildirimler olmadığını; belirli söylemsel çerçeveler etrafında örgütlenen kolektif deneyim alanları oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle kriz anlarında kullanıcı yorumlarında iki temel çerçevenin baskın hale geldiği görülmektedir:

- Başarısız Sistem Çerçevesi
- İşleyen Sistem Çerçevesi

Başarısız sistem çerçevesi; sistem çökmesi, erişim sorunları ve işlem başarısızlıkları etrafında şekillenmektedir. Bu çerçeve kullanıcıların yalnızca teknik sorun yaşamadığını; aynı zamanda dijital sağlık sistemlerinin kurumsal kapasitesine ilişkin güven kaybı geliştirdiğini göstermektedir.

İşleyen sistem çerçevesi ise hızlı işlem, kolay kullanım ve hizmet sürekliliği üzerinden üretilmektedir. Özellikle olumlu kullanıcı deneyimlerinin tekrar eden biçimde paylaşılması, güvenin kolektif biçimde yeniden üretildiğini göstermektedir.

Bu bulgular, algoritmik güvenin yalnızca teknik performans göstergeleriyle açıklanamayacağını; kullanıcı deneyimlerinin iletişimsel çerçeveler aracılığıyla kolektif biçimde anlamlandırılması sonucunda üretildiğini ortaya koymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, dijital sağlık platformlarında algoritmik güvenin kullanıcı deneyimleri üzerinden nasıl üretildiğini iletişimsel meşruiyet perspektifi çerçevesinde incelemiştir. Elde edilen bulgular, kullanıcı güveninin yalnızca teknik performans göstergeleriyle açıklanamayacağını; kullanıcıların tekrar eden deneyimlerinin belirli iletişimsel çerçeveler etrafında kolektif biçimde anlamlandırılması sonucunda şekillendiğini göstermektedir. Özellikle sistem hataları, erişim kısıtları ve hizmet sürekliliğine ilişkin deneyimlerin kullanıcı yorumlarında yoğun biçimde tekrar etmesi, dijital sağlık platformlarına yönelik güvenin kırılabilir ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın bulguları, algoritmik güvenin bireysel bir değerlendirmeden ziyade kolektif bir iletişimsel süreç olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Kullanıcı yorumlarında tekrar eden “başarısız sistem” çerçevesi, teknik aksaklıkların yalnızca bireysel memnuniyetsizlik üretmediğini; aynı zamanda dijital sağlık sistemlerinin kurumsal kapasitesine ilişkin daha geniş bir güvensizlik iklimi oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle sistem hataları ve erişim sorunlarının kullanıcı güveni üzerinde güçlü negatif etkiler üretmesi, dijital sağlık platformlarının kriz dönemlerinde meşruiyet üretim süreçlerinin merkezinde yer aldığını göstermektedir.

Bu durum Habermas’ın iletişimsel meşruiyet yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, dijital sağlık platformlarının yalnızca teknik hizmet altyapıları değil; aynı zamanda kamusal değerlendirme süreçlerinin gerçekleştiği iletişimsel alanlar olarak işlediğini göstermektedir. Kullanıcı yorumları, bireysel deneyimlerin ötesine geçerek kolektif değerlendirme örüntüleri üretmekte ve platformların güvenilirliğine ilişkin ortak anlatılar oluşturmaktadır. Bu bağlamda dijital platformlar, meşruiyetin sürekli olarak müzakere edildiği alternatif kamusal alanlara dönüşmektedir.

Bulgular aynı zamanda çerçevelenme yaklaşımının dijital sağlık sistemleri bağlamında açıklayıcı gücünü ortaya koymaktadır. Kullanıcı yorumlarında tekrar eden “erişilemeyen sistem”, “çalışmayan uygulama” ve “işleyen sistem” gibi çerçeveler, kullanıcıların teknik deneyimleri belirli söylemsel yapılar üzerinden anlamlandırıldığını göstermektedir. Özellikle kriz dönemlerinde negatif çerçevelerin daha görünür hale gelmesi, güven kaybının yalnızca teknik aksaklıklardan değil; bu aksaklıkların kullanıcılar tarafından nasıl yorumlandığından da etkilendiğini göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, olumlu kullanıcı deneyimlerinin algoritmik güvenin yeniden üretiminde belirleyici rol oynamasıdır. Kullanılabilirlik ve hizmet sürekliliği temalarının kullanıcı güvenini pozitif yönde etkilemesi, dijital sağlık sistemlerine yönelik güvenin tamamen teknik kapasiteye indirgenemeyeceğini göstermektedir. Kullanıcıların

sistemle kurduğu olumlu deneyimlerin tekrar eden biçimde paylaşılması, güvenin kolektif biçimde yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma literatüre üç temel katkı sunmaktadır. İlk olarak çalışma, algoritmik güvenin yalnızca bireysel psikolojik değerlendirmelerden oluşmadığını; tekrar eden kullanıcı deneyimleri aracılığıyla kolektif biçimde inşa edilen iletişimsel bir yapı olduğunu ampirik verilerle ortaya koymaktadır. İkinci olarak çalışma, dijital sağlık platformlarının kriz dönemlerinde alternatif kamusal alanlar olarak işlev gördüğünü ve yönetsel meşruiyetin üretim süreçlerinde aktif rol oynadığını göstermektedir. Üçüncü olarak ise kullanıcı yorumlarının doğal dil işleme teknikleri, duygu analizi ve regresyon modelleri birlikte kullanılarak incelenmesi, dijital sağlık çalışmalarında veri-temelli iletişim araştırmaları açısından yöntemsel bir katkı sunmaktadır.

Araştırma aynı zamanda politika yapıcılar açısından önemli çıkarımlar üretmektedir. Dijital sağlık sistemlerinin başarısının yalnızca teknik altyapının güçlendirilmesiyle sağlanamayacağı görülmektedir. Kullanıcı deneyimlerinin sistematik biçimde izlenmesi, kullanıcı geri bildirimlerinin karar alma süreçlerine entegre edilmesi ve kriz dönemlerinde iletişimsel güvenin korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi kritik önem taşımaktadır. Özellikle sistem aksaklıklarının yoğunlaştığı dönemlerde şeffaf bilgilendirme süreçlerinin yürütülmesi ve kullanıcı deneyimlerine hızlı geri dönüş sağlanması, güven kaybının sınırlandırılması açısından belirleyici olabilir.

Bununla birlikte araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışma yalnızca belirli bir dijital sağlık uygulamasına ait kullanıcı yorumlarıyla sınırlıdır. Ayrıca kullanıcı yorumları tüm kullanıcı kitlesinin deneyimlerini temsil etmeyebilir. Kullanıcı yorumlarının anonim ve gönüllü biçimde üretilmesi, belirli kullanıcı gruplarının veri setinde daha görünür hale gelmesine neden olabilir. Bunun yanında araştırma, kullanıcı davranışlarını uzunlamasına biçimde izlememektedir. Bu nedenle tekrar eden deneyim örüntüleri, doğrudan bireysel davranış döngüleri olarak değil; daha geniş kullanıcı etkileşim örüntüleri olarak değerlendirilmiştir.

Gelecek araştırmalarda farklı dijital sağlık platformlarının karşılaştırmalı biçimde incelenmesi, kullanıcı deneyimlerinin zamansal değişimlerinin analiz edilmesi ve algoritmik güvenin farklı kriz bağlamlarında nasıl dönüştüğünün araştırılması literatüre önemli katkılar sağlayabilir. Ayrıca yapay zekâ destekli sağlık sistemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte algoritmik karar süreçlerine yönelik kullanıcı güveninin etik, yönetsel ve iletişimsel boyutlarının daha kapsamlı biçimde ele alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, dijital sağlık sistemlerinde güvenin yalnızca teknik performans göstergeleriyle açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Kullanıcı deneyimleri, tekrar eden iletişimsel çerçeveler aracılığıyla kolektif güven ya da güvensizlik anlatıları üretmektedir. Bu durum, dijital sağlık platformlarının aynı zamanda iletişimsel meşruiyetin üretildiği kamusal alanlar olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla krizler çağında dayanıklı ve güvenilir dijital yönetim modellerinin geliştirilmesi, yalnızca teknik altyapının değil; kullanıcı deneyimlerinin iletişimsel dinamiklerinin de dikkate alınmasını zorunlu hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Adjekum, A., Blasimme, A., & Vayena, E. (2018). Elements of Trust in Digital Health Systems: Scoping Review. *Journal of Medical Internet Research*, 20(12), e11254. <https://doi.org/10.2196/11254>
- Beer, D. (2017). The social power of algorithms. *Information, Communication & Society*, 20(1), 1-13. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1216147>
- Coombs, W. T. (2015). The value of communication during a crisis: Insights from strategic communication research. *Business Horizons, Emerging Issues In Crisis Management*, 58(2), 141-148. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2014.10.003>
- Couldry, N. (2015). The myth of 'us': Digital networks, political change and the production of collectivity. *Information*, 18. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2014.979216>
- Couldry, N., & Hepp, A. (2017). *The Mediated Construction of Reality*. Polity Press.
- Dahlgren, P. (2009). *Media and political engagement Citizens, communication and democracy*. C. Scientific Research Publishing.
- Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319-340. <https://doi.org/10.2307/249008>
- Dijck, J. van, Poell, T., Waal, M. de, Dijck, J. van, Poell, T., & Waal, M. de. (2018). *The Platform Society: Public Values in a Connective World*. Oxford University Press.
- Doraiswamy, S., Abraham, A., Mamtani, R., & Cheema, S. (2020). Use of Telehealth During the COVID-19 Pandemic: Scoping Review. *Journal of Medical Internet Research*, 22(12), e24087. <https://doi.org/10.2196/24087>

- Entman. (1993). *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*. Journal of Communication.
- Gillespie, T. (2013). *The Relevance of Algorithms*.
<https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262525374.003.0009>
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry Into a Category of Bourgeois Society*. Polity Press.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*.
- Kitchin, R. (2016). Thinking critically about and researching algorithms. *Information, Communication & Society*, 20, 1-16.
<https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1154087>
- Lupton, D. (2016). *The Quantified Self. A Sociology of Self-Tracking*. Cambridge: Polity
- Papacharissi, Z. (Ed.). (2010). *A Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203876527>
- Topol, E. J. (2019). High-performance medicine: The convergence of human and artificial intelligence. *Nature Medicine*, 25(1), 44-56. <https://doi.org/10.1038/s41591-018-0300-7>
- Venkatesh, V., Morris, M., Davis, G., & Davis, F. (2003). User Acceptance of Information Technology: Toward A Unified View1. *MIS Quarterly*, 27, 425-478.
<https://doi.org/10.2307/30036540>
- Waisbord, S. (2020). *Communication: A Post-Discipline*. Polity.
- Zuboff, S. (2019). Surveillance Capitalism and the Challenge of Collective Action. *New Labor Forum*, 28(1), 10-29. <https://doi.org/10.1177/1095796018819461>

Dilaver Cebeci'nin Çocuk ve Resim¹ Şiirini Dilbilimsel Şiir Eleştirisi Yöntemi ile Yeniden Anlamlandırma Denemesi

Dr. Öğr. Üyesi Gülşah Durmuş¹,

¹ Sinop Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı,
E-mail:gdurmus@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7469-3864

Özet: Bu çalışmanın amacı, Dilaver Cebeci'nin Çocuk ve Resim başlıklı şiirini metin merkezli bir yakın okuma yoluyla Dilbilimsel Şiir Eleştirisi Yöntemine göre çözümlemektir. Öncelikle şiirin şekil özellikleri, tekrar edilen mısraları, mısraların hece sayıları, mısra sonunda yer alan sözcüklerin kafiyeye ve redif açısından çözümlenmesi ve bunların gramer kategorilerine dağılımı tespit edilmiştir. Ardından şiirin anlam evrenini oluşturan söz varlığı unsurlarının tematik çözümlemesi yapılmış ve bu unsurların genel olarak renkler, çocuğun nitelikleri, resim, doğa, bitkiler ve hayvanlar, sayılar ve vurgulanmak istenen değerler etrafında yoğunlaştığı görülmüştür. Sonrasında şiirde yer alan yüklemelerin zaman ve şahıs açısından nasıl çekimlendiği sorgulanmış şiirde fiil çekiminde ağırlıklı olarak kullanılan zamanın şimdiki zaman olduğu görülmüştür. Şiirin tamamında şimdiki zamanla çekimlenmiş fiil sayısı, diğer iki fiil kipiyle (öğrenilen geçmiş zaman, emir kipi) çekimlenmiş fiillerin beş katıdır. Bu durum da şiirde bir durağanlıktan ziyade bir canlılığın bir hareketliliğin ağır bastığını gözler önüne sermektedir. Bu temel verilere ulaşıldıktan sonra şiirin her bir bölümünün anahtar sözcüklere ve sözcük gruplarına göre ayrıntılı çözümlemesi yapılmıştır. Şiirin birinci bölümünde resim yapmak olan bir çocuk vardır. Bu çocuk, ebemkuşağını önüne sermiştir. Burada “ebemkuşağı”ndan şairin kastettiği şey, yan yana durunca bir gökkuşağını andıran boya kalemleri olabilir. Resim yapan çocuğun önüne serdiği ebemkuşağı, olsa olsa boya kalemleridir. Aynı şekilde bu çocuk, başını “asil bir beyazlığa” eğmiştir. Resim yapan çocuğun başını eğebileceği asil beyazlık da ya beyaz bir resim defteri sayfası ya da bir resim kartonu olmalıdır. Çocuğun kalemlerinin yeşil, mavi ve sarı olduğu belirtildikten sonra kullanılan üç nokta işareti, başka renklerde de kalemleri olduğunu vurgulamaktadır. Şiirin ikinci bölümünde ilk bölümle aynı ya da farklı bir çocuk, yine resim yapıyor. Resim yapabilmek için kağıda ya da kartona öylesine eğilmiş ki kirpikleri çizdiği mor dağlara geçiyor ve o dağlarda gezinen hayvanlara belki ceylanlara benzetiliyor. Çizilen resimde gülüp durması ve alevden saçları ile kişileştirilen bir güneş bulunuyor. Gökyüzü için “barışın gökçek maviliği” ifadesi kullanılmış. Üçüncü bölümde, ilk iki bölümde anlatılanlardan biri ile ya da her ikisiyle aynı ya da tamamen farklı bir çocuk, yine resim yapıyor. İkinci mısradaki çocuğun resmini çizdiği sonsuzluktan gelip yine sonsuzluğa akan dere, üçüncü mısradaki özenilen değer olan “dirliğin” de sonsuz olması arzusunu vurgulamaktadır. Bu başı sonu sonsuz derenin kenarında yetişen çimenler “dirliğe” dolayısıyla da “birliğe” boy atmaktadır. Beraberliği, iyi geçinmeyi; yani “dirliği” simgeleyen –tek başına değil- iki ağaç, baş başa vererek gökleri seyrediyor. Şiirin son bölümünde şair, resim yapan bu çocuğa “ah çocuk canım çocuk” diye samimi ve sıcak bir şekilde seslenmekte ve ondan sonraki mısralarda bu çocukta beklentilerini sıralayarak ona “beklentilerini gerçekleştireceğini umduğu özel bir rol” yüklemektedir. Bu beklentiler, şairin gelecek için taşıdığı umutlar, yarınlarda görmek istediği dünyaya ait “duygular ve hayaller” ve bunlara duyulan “özlem”dir.

Anahtar Kelimeler: Dilaver Cebeci, Çocuk ve Resim Şiiri, Dilbilimsel Şiir Eleştirisi Yöntemi, Metin Merkezli Yakın Okuma.

Reinterpretation of Dilaver Cebeci's Poem "Çocuk ve Resim/ Child and Painting" Within The Context of Linguistic Poetry Criticism

Method

Assistant Professor Gülşah Durmuş¹

¹ Sinop University, Turkish Language and Literature, Modern Turkish Literature,
E-mail: gdurmus@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7469-3864

Abstract: *The aim of this study is to analyze Dilaver Cebeci's poem titled "Çocuk ve Resim/ Child and the Picture" according to the Linguistic Poetry Criticism Method through a text-centered close reading. First, the formal characteristics of the poem, repeated verses, syllable counts of the verses, analysis of words at the end of verses in terms of rhyme and refrain, and their distribution across grammatical categories were determined. Subsequently, a thematic analysis of the vocabulary elements constituting the semantic universe of the poem was conducted, and it was observed that these elements generally concentrated around colors, characteristics of the child, painting, nature, plants and animals, numbers, and values intended to be emphasized. Then, how the predicates in the poem were conjugated in terms of tense and person was examined, and it was found that the predominantly used tense in verb conjugation in the poem was the present tense. Throughout the entire poem, the number of verbs conjugated in the present tense is five times that of verbs conjugated in the other two verb forms (reported past tense, imperative form). This situation reveals that rather than stasis, a vitality and dynamism predominates in the poem. After obtaining this fundamental data, a detailed analysis of each section of the poem was conducted according to keywords and word groups. In the first section of the poem, there is a child engaged in painting. This child has spread out a rainbow before them. Here, what the poet means by "rainbow" could be colored pencils that, when placed side by side, resemble a rainbow. The rainbow that the painting child has spread out before them is most likely referring to colored pencils. In the second section of the poem, the same child as in the first section, or a different one, is again painting. They have leaned over the paper or board so intently to be able to paint that their eyelashes touch the purple mountains they have drawn and are perhaps compared to the animals, possibly gazelles, wandering in those mountains. In the drawn picture, there is a sun that keeps smiling and is personified with flaming hair. For the sky, the expression "the azure blueness of peace" is used. In the third section, a child—either the same as one or both from the first two sections, or entirely different—is again painting. In the second verse, the stream that the child draws, coming from infinity and flowing toward infinity, also emphasizes in the third verse the desire for the longed-for value of "harmony" to be eternal. The grass growing on the banks of this endless stream flourishes toward "harmony" and thus toward "unity." Two trees—not alone, but together—gaze at the skies with their heads together, symbolizing togetherness, good relations, that is, "harmony. In the final section of the poem, the poet addresses this child who is painting in a sincere and warm manner, saying "ah child, my dear child," and in the subsequent verses, by listing his expectations from this child, he assigns the child "a special role through which the poet hopes his expectations will be fulfilled" These expectations are the hopes the poet holds for the future, the "feelings and dreams" of the world he wishes to see in tomorrow, and the "longing" felt for them.*

Keywords: *Dilaver Cebeci, Çocuk ve Resim/ Child and the Picture Poem, Linguistic Poetry Criticism Method, Text-Centered Close Reading.*

Giriş

Metin merkezli yakın okumaya dayalı şiir çözümlenmeleri gerçekleştirilirken uygulama sahasına kendi terminolojisi ile dâhil edilebilecek pek çok kuram bulunmaktadır. Göstergebilimsel/ semiyotik, psiko-analitik, marksist eleştiri kuramları; temel elementleri ile bu süreçte kullanılabilir okuma biçimlerinden sadece birkaçıdır. Dilbilimsel Eleştiri Yöntemi de henüz kuramsallaşmamakla ve kendi metin çözümleme terminolojisini kesin ve net çizgilerle oluşturmamakla birlikte disiplinlerarası metin çözümlenmelerinde kullanılabilir yöntemlerden biridir.

Süheylâ Bayrav, Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi başlıklı makalesinde, dilbilimsel şiir eleştirisinin nasıl yapılması gerektiği konusunda görüşlerini dile getirmiştir. Bayrav; “Şiirde, içerik ile seslerin uyuşması yeni renkler ve değerler kazandırır sözcüklere. Ancak bu başarılı kullanımları, istatistik yöntemlerin önerdiği gibi, toplayarak, şairin bilinçaltı eğilimlerini aramak ya da geleneksel retorik yapıtı gibi onları, söz sanatı örneği diye, etrafından koparıp değerlendirmek sakat davranışlardır. Aksine içinde buldukları bütünü parçaları, bir dizgenin öğeleri diye ele alınmalıdır” (Bayrav, 1976: 68) diyerek şiirdeki sözcüklerin ilişkili olduğu diğer sözcüklerden kopararak, bağımsız bir şekilde değil, ait oldukları bağlamla bir bütün olarak değerlendirilmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Şiirin bir bütün olarak çözümlenmesi gerektiğini vurgulayan Bayrav’ın şiir çözümlenmelerinde üzerinde yoğunlaştığı unsurlardan birisi, tekrarlardır. Bayrav; “Şiir incelemelerinde en önemli iş bu daire izlenimini uyandıran tekrarları saptamaktır. Tekrar ve koşutluk değişik düzeylerde belirir: En başta vezinde. Vezin, ister hece (yani vurgu), ister uzun-kısa karşılıkları üzerine kurulu olsun. Dizeler eş ya da değişik uzunluklarda olabilir. Tek ya da çift ya da daha çok sayıda dizenin bir bildiri birimi kurması da gözden kaçırılmaması gereken bir olgudur. Bir cümle ya da önerme birkaç dizeyi kapsıyorsa, baş tümleç ve yardımcı tümleçlerin biçimi, sıralanmaları, birbirine bağlanmaları incelenmelidir. Şiirin cümleleri yapı bakımından benzerlik gösteriyor mu? Yapıt tek cümleden mi, birbirine koşut cümlelerden mi oluşuyor? Tek cümle ise, bu cümle tamam mı, yarım mıdır? Sözdizim bakımından tekrarlar var mıdır? gibi ve benzerleri sorular biçimsel incelemede eleştiriciye yardımcı olurlar” (Bayrav, 1976: 69) diyerek bu araştırma esnasında şiir çözümlenmesi yapılırken cevap aranması gereken temel soruların tespitinde yol gösterici rol oynamıştır.

Bayrav’ın üzerinde durduğu bir diğer husus, kafiyede yer alan sözcüklerin gramer kategorileri ve anlambilim bakımından incelenmesi gerektiğidir: “Kafiyede, canlılar ya da cansızlar için kullanılan sözcükler mi, soyut ya da somut sözcükler mi, yaygın ya da az rastlananlar mı yer almıştır? Bütün bu gözlemler, şiiri aydınlatmaya yararlıdır” (Bayrav, 1976: 69).

Tüm bu söylenenler ışığında bu çalışmanın amacı, Dilaver Cebeci’nin Çocuk ve Resim başlıklı şiirini metin merkezli bir yakın okuma yoluyla Dilbilimsel Eleştiri Yöntemine göre çözümlenmektir.

Şiir; ilk üç bölümü altı mısradan kurulu, son bölümü ise dört mısradan kurulu toplam dört bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümü birbirine ve şiirin başlığına bağlayan ve aynen tekrar eden ilk mısrası, “Bir çocuk resim yapıyor”dur.

Şiirin her bir bölümünde yer alan mısraların hece sayıları, aşağıdaki tablo ile gösterilmiştir:

Tablo 1. Mısra Hece Sayıları

	1. Bölüm	2. Bölüm	3. Bölüm	4. Bölüm
Birinci Mısra	8	8	8	7
İkinci Mısra	13	14	17	12

Üçüncü Mısra	13	15	14	16
Dördüncü Mısra	10	15	14	11
Beşinci Mısra	16	16	14	
Altıncı Mısra	15	13	14	

Tablo 1’den hareketle şiirde bir sistematığe bağlı olarak gelişim gösterilmemiş olsa bile mısralardaki hece sayılarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Zaman zaman aynı sayıda heceler olduğu mısralar, şiire serpiştirilmiştir. Birinci bölümün 2 ve 3. mısralarında; ikinci bölümün 3 ve 4. mısralarında; ilk iki bölümün 5. mısralarında; üçüncü bölümün son dört mısrasında olduğu gibi. Bölümler arasında da hece sayıları aynı olan mısralar mevcuttur. İlk üç bölümün ilk mısralarında, birinci bölümün 2 ve 3. mısrası ile 2. bölümün son mısrasında olduğu gibi. Bu serpiştirilen hece ölçüsü kullanımları, şiirin her bölümünün kendi içinde ve diğer bölümlerle olan bağlantısını güçlendirmiş ve şiiri dağınıklıktan kurtarmıştır.

Şiirde sistematik bir kafiye şemasının olup olmadığına karar verebilmek için de her mısranın sonunda yer alan sözcükleri ve sözcük gruplarını gösteren aşağıdaki tablo, bu sözcükler arasındaki yapı ve ses benzerlikleri (gramer kategorileri, kafiye ve rediflere dağılım) açısından incelenmelidir:

Tablo 2. Mısra Sonunda Yer Alan Sözcük ve Sözcük Grupları

1. BÖLÜM	2. BÖLÜM	3. BÖLÜM	4. BÖLÜM
Yapıyor a	Yapıyor a	Yapıyor a	Canım çocuk h
Önüne b	Dağlarda ç	Sonsuzluğa ç	Soy ı
Başını c	Güneş d	Çimenler e	Hünerli çocuk g
Sarı c	Geçiyor a	Gökleri f	Koy ı
Beldesine b	Toprağa ç	Çocuğun g	
Parmakları c	Açıyor a	Çiçekleri f	

Şiirin kafiye şeması: abccbc, açdaça, açefgf, hıgı’dır. Buradan hareketle şiirde tam anlamıyla sistematik olmasa da şiirin her bölümünü kendi içinde ve bölümleri de kendi aralarında birbirine bağlayan bir kafiye örgüsünün varlığından söz edilebilir. Bu durum da şiirdeki hece sayılarındaki benzerlikte olduğu gibi şiiri dağınıklıktan kurtaran ve şiirin bölümleri arasında bağlantıyı sağlayan unsurlardan biridir.

Tablo 2 üzerinden hareketle şiirin mısra sonlarında yer alan sözcük ve sözcük gruplarının gramer kategorileri bakımından belirli bir sistematik oluşturduğu söylenebilir. Şiirin kafiye örgüsünü meydana getiren bu yapıların önemli bir kısmı, isim ve isim soylu sözcüklerden oluşmaktadır. “Önüne, başını, dağlarda, toprağa, sonsuzluğa, gökleri,

çiçekleri” gibi sözcükler; isim çekim ekleriyle kurulmuş yapılardır. Bu durum şiirin anlam evreninin daha çok “varlıklar, mekânlar, nesnelere ve kavramlar” etrafında somutlaştırıldığını göstermektedir. Şair, böylelikle şiirin duygu dünyasını soyut bir anlatımdan ziyade gözle görülebilir ve zihinde canlandırılabilir imgeler üzerinden kurmaktadır.

Mısra sonlarında dikkat çeken bir diğer unsur ise fiillerin kullanım yoğunluğudur. Özellikle “yapıyor, geçiyor, açıyor” gibi şimdiki zamanla çekimlenmiş fiillerin tekrar eden kafiye unsurları arasında yer alması, şiirin hareketli ve canlı yapısını desteklemektedir. Şiirin yalnızca durağan bir tablo çizmekle kalmadığı; sürekli devinen, yaşayan ve dönüşen bir dünya kurduğu görülmektedir. Çocuk, doğa ve değerler; durağan nesnelere hâlinde değil; eylem içinde sunulmaktadır.

Şiirin son bölümünde yer alan “soy” ve “koy” fiilleri ise emir kipinde çekimlenmiş olmaları bakımından diğer bölümlerdeki isim ağırlıklı yapıdan ayrılır. Bu durum, şiirin ilk üç bölümünde çizilen ideal dünyanın son bölümde doğrudan bir çağrıya ve temenniye dönüşmesini sağlamaktadır. Şair, şiirin sonunda çocuğa aktif bir görev yüklemekte; böylelikle anlatım, gözlem düzeyinden çıkarak dilek ve beklenti düzeyine taşınmaktadır. Ayrıca mısra sonlarında yer alan sözcüklerin büyük kısmının isim hâl ekleriyle kurulmuş olması (+e, +a, +ı, +i) şiirde ses tekrarlarını güçlendirmiş; bu tekrarlar, hem ahengi artırmış hem de şiirin bölümleri arasında biçimsel bütünlük sağlamıştır. Özellikle yönelme hâli ekinin (önüne, toprağa, sonsuzluğa) sık kullanımı; şiirde sürekli bir *yöneliş*, *akış* ve *ulaşma isteği* bulunduğunu düşündürmektedir. Bu yöneliş; huzura, barışa, sevgiye ve dirliğe ulaşma arzusunun dilsel düzlemdeki yansıması olarak yorumlanabilir.

Şiirin her bir bölümünün incelenmesine geçilmeden önce, şiir analizinde yol gösterici rol oynayacak anahtar sözcüklere ve sözcük gruplarına bakılmalıdır. Bunlar aşağıdaki tabloda ortaya konmuştur:

Tablo 3. Şiirde Yer Alan Anahtar Sözcük ve Sözcük Grupları

RENKLER	ÇOCUK	RESİM	DOĞA	HAYVANLAR	BİTKİLER	SAYILAR	DEĞERLER
Ebemkuşağı	Kâkülleri	Kalemler(yeşil, mavimsarı)	Ebemkuşağı	Kuşlar	Beyaz papatyalar	Bir çocuk X3	Huzur
Asil beyazlık	İncecik parmakları	Şekil verme	Mor dağlar		Çimenler	Bir masal beldesi	Barış
Yeşil	Uzun kirpikleri	Nakışlı düşler	Ufuk		İki ağaç	Alev saçlı bir güneş	Sevgi

Mavi	Küçük yüreği	Hünerli eller	(Alev saçlı bir) güneş		Çiçekler	Bir dere	Dirl ik
Sarı	Yanağında an pembeler dökülüyo r	İncecik parmaklar	Toprak			Cömert bir yağmur	Cö mer t[li k]
Gökçek mavilik	Düşleri nakışlı		Yamaçlar			İki ağaç	
Pembe	Elleri hünerli		Dere				
			Kıyı				
			Gökler				
			(Cömert bir) Yağmur				
			Dünya				

Tablo 3'ten hareketle şiirin ana iskeletini oluşturan sözcüklerin ve sözcük gruplarının genel olarak renkler, çocuğun nitelikleri, resim, doğa, bitkiler ve hayvanlar, sayılar ve vurgulanmak istenen değerler etrafında yoğunlaştığı söylenebilir.

Şiirde yer alan yüklemelerin çekimlendiği şahıs ve zaman eklerine, yani şiirin yüklemelerinin kiplerine bakılarak şiirde bir durgunluğun mu yoksa bir hareketliliğin mi olduğu konusunda ve eylemleri gerçekleştiren öznenin kaçınıcı şahıs olduğu konusunda bir yargıya ulaşılabılır. Şiirde yer alan fiillerin ikisi dışında –soy, koy- tamamı üçüncü teklik şahsa göre çekimlenmiştir. Bu durum da şairin kendisi dışındaki üçüncü şahıs ve varlıkları gözlemleyerek onların durumunu okuyucunun gözleri önüne serdiğinin göstergesidir. Emir kipinin ikinci şahsına göre çekimlenen “gel”, “soy” ve “koy” fiillerinde de anlam kayması yaşanarak şairin çocuktan istekleri vurgulanmıştır. Bu isteklerin arka planında yatan gerçek de tertemiz bir dünyaya duyulan “özlem”dir. Şiirde yer alan fiillerin üçü de öğrenilen geçmiş zaman kipiyle çekimlenmiş fiillerdir: sermiş, eğişmiş, düşürmüş. Ancak bu fiillerde de anlam kayması meydana gelmiş, görülen ve gözlemlenen durumlar; öğrenilen geçmiş zaman kipiyle çekimlenmiş fiiller vasıtasıyla verilmek istenmiştir. Aşağıdaki tablo, şiirde yer alan bütün fiilleri çekimlendikleri zaman bakımından kategorize etmektedir:

Tablo 4. Şiirde Yer Alan Fiillerin Çekimlendikleri Zamanlara Göre Dağılımı

ŞİMDİKİ ZAMANA GÖRE ÇEKİMLENMİŞ FİİLLER	ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMANA GÖRE ÇEKİMLENMİŞ FİİLLER	EMİR KİPİNE GÖRE ÇEKİMLENMİŞ FİİLLER
Resim yapıyor X3	Sermiş	Gel
Şekil veriyor	Eğmiş	Soy
Geziniyor	Düşürmüş	Koy
Gülüp duruyor		
Geçiyor		
Serpiliyor		
Açıyor		
Geliyor		
Akıyor		
Boy atıyor		
Seyrediyor		
Dökülüyor		
Suluyor		
TOPLAM: 15	TOPLAM: 3	TOPLAM: 3

Tablo 4’te görüldüğü üzere şiirde fiil çekiminde ağırlıklı olarak kullanılan zaman, şimdiki zamandır. Şimdiki zamanla çekimlenmiş fiil sayısı, diğer iki fiil kipiyle çekimlenmiş fiillerin beş katıdır. Bu durum da şiirde bir durağanlıktan ziyade bir canlılığın bir hareketliliğin ağır bastığını gözler önüne sermektedir.

Bu genel yargılara ulaşıldıktan sonra şiirin her bir bölümünün anahtar sözcüklere ve sözcük gruplarına göre çözümlenmesine geçilebilir.

Şiirin birinci bölümünde resim yapmakta olan bir çocuk vardır. Bu çocuk ebemkuşağını önüne sermiştir. Burada “ebemkuşağı”ndan şairin kastettiği şey, yan yana durunca bir gökkuşağını andıran boya kalemleri olabilir. Resim yapan çocuğun önüne serdiği ebemkuşağı, olsa olsa boya kalemleridir. Aynı şekilde bu çocuk, başını “asil bir beyazlığa” eğmiştir. Resim yapan çocuğun başını egebileceği asil beyazlık da ya “beyaz bir resim defteri sayfası” ya da “bir resim kartonu” olmalıdır. Çocuğun kalemlerinin yeşil, mavi ve sarı olduğu belirtildikten sonra kullanılan üç nokta işareti, başka renklerde de kalemleri olduğunu vurgulamaktadır. İlk bölümün beşinci mısrasında çocuğun yapmaya başladığı resim, “bir masal beldesi”ne benzetilmiştir ve çocuk kâküllerini bu masal

beldesinin üstüne düşürerek resim yapmaya dalmıştır. Şiirin son mısrasında çocuğun incecik parmaklarıyla gerçekleştirdiği resim yapma eylemi, “huzura şekil verme” eylemiyle eş tutulmuş; böylelikle şiirin önemle vurguladığı ve şairin özlemine çektiği için çocuğa kendisinin resmini yaptırdığı ilk değerle karşılaşılır: *huzur*.

Şiirin ikinci bölümünde ilk bölümle aynı ya da farklı bir çocuk, yine resim yapıyor. Resim yapabilmek için kağıda ya da kartona öylesine eğilmiş ki kirpikleri çizdiği mor dağlara deşiyor ve o dağlarda gezinen hayvanlara, belki ceylanlara benzetiliyor. Çizilen resimde gülüp durması ve alevden saçları ile kişileştirilen bir güneş bulunuyor. Gökyüzü için “barışın gökçek maviliği” ifadesi kullanılmış. Burada gökyüzünü çağrıştıran yapı, “gökçek” kelimesinin içerisinde yer alan “gök” yapısı ve “gökçek” sıfatının nitelediği “mavi” rengi. Bu mısrada özlemi çekilen ikinci değer vurgulanıyor: *barış*. “Barışın gökçek maviliği” diye imlenen gökyüzünden “özgürlüğün simgesi” olan kuşlar geçiyor. Özlemi çekilen “barış”a bir de “özgürlük” değeri ekleniyor. Çocuğun küçücük yüreğinde yer alan sevgisi tohumlara benzetilerek bu tohumlar toprağa serpiliyor ve serpilir serpilmez de yamaçlarda saflığın, tertemizliğin, çıkarsızlığın rengi olan beyaz renkte papatyalar açıyor. İkinci bölümün son mısralarında özlemi çekilen değer, toprağa ekilen tohum gibi bire birden çok veren *sevgi*. Hemen bu tohumlardan beyaz papatyalar açması de bu sevginin temizliğini, çıkarsızlığını, saflığını ve daha da önemlisi gücünü gösteriyor.

Üçüncü bölümde, ilk iki bölümde anlatılanlardan biri ile ya da her ikisiyle aynı ya da tamamen farklı bir çocuk, yine resim yapıyor. İkinci mısrada çocuğun resmini çizdiği sonsuzluktan gelip yine sonsuzluğa akan dere, üçüncü mısrada özlenen değer olan “*dirliğin*” de sonsuz olması arzusunu vurgulamaktadır. Bu başı sonu sonsuz derenin kenarında yetişen çimenler; “*dirliğe*”, dolayısıyla da “*birliğe*” boy atmaktadır. Beraberliği, iyi geçinmeyi; yani “*dirliği*” simgeleyen –tek başına değil- iki ağaç, baş başa vererek gökleri seyrediyor. Bu bölümün son iki mısrasında çocuğun yanağından dökülen pembeler, sevinç ve mutluluk gözyaşları olabilir; nitekim bu pembeler, cömert bir yağmur gibi çiçekleri sulamaktadır, onlara can suyu vermektedir. Şiirde şairin özlemine çektiği durumlardan biri de çocuğun çizdiği çiçeklere can suyu niyetiyle dökülen bu bir çocuğa ait pembe mutluluk gözyaşlarının çiçekleri sulayarak onlara can vermesidir. Bu bölümde “Cömert bir yağmur” ifadesi ile şeklen vurgulanan bir başka değer de *cömertliktir*.

Şiirin son bölümünde şair, resim yapan bu çocuğa “ah çocuk canım çocuk” diye samimi ve sıcak bir şekilde seslenmekte ve ondan sonraki mısralarda bu çocuktan beklentilerini sıralayarak ona “beklentilerini gerçekleştireceğini umduğu özel bir rol” yüklemektedir. Bu beklentiler, şairin gelecek için taşıdığı umutlar, yarınlarda görmek istediği dünyaya ait “duygular ve hayaller” ve bunlara duyulan “özlem”dir. Şair tarafından çocuktan beklenen, “şu” işaret sıfatıyla değersizliği vurgulanan dünyanın “kirli libasından” soyulmasıdır. Bunu gerçekleştirecek kişinin şair tarafından bu çocuk olarak belirlenmesini haklı gösterecek, şiirin son mısralarında belirtilen önemli gerekçeler de mevcuttur. Çünkü bu çocuğun “düşleri nakışlı”dır, yani hayalleri arasında güzellikler mevcuttur, çirkinlikler yoktur ve yine bu çocuğun “elleri” bu işi başaracak derecede “hünerlidir”. Şair, bu çocuğun bu işi becereceğinden öylesine emindir ki şiirin son mısrasında [mutlaka çizeceğinden ve geleceğe dair hayallerimi gerçekleştireceğinden, özlemlerimi dindireceğinden emin olduğum o resmin] “bir yerine” [ne olur!] “beni de koy...” diyerek şiirini bitirir.

Bu çalışmada Dilaver Cebeci’nin “Çocuk ve Resim” adlı şiiri, Dilbilimsel Şiir Eleştirisi Yöntemi çerçevesinde metin merkezli bir yakın okumayla çözümlenmiştir. Şiirin hece yapısı, tekrar unsurları, kafiye örgüsü, anahtar sözcükleri, söz varlığı alanları ve fiil

kipleri birlikte değerlendirilmiş; böylelikle şiirin yalnızca anlam katmanı değil, anlamı oluşturan dilsel ve biçimsel unsurlar da ortaya konmuştur.

İnceleme sonucunda şiirin; çocuk, resim, doğa, renkler ve değerler etrafında kurulan sembolik bir anlam evrenine sahip olduğu görülmüştür. Şiirde özellikle huzur, barış, sevgi, dirlik, birlik ve cömertlik gibi olumlu değerlerin çocuk imgesi aracılığıyla idealize edildiği tespit edilmiştir. Şairin çocuğu yalnızca resim yapan bir birey olarak değil; geleceği güzelleştirecek, dünyayı “kirli libasından soyacak” bir *umut figürü* olarak konumlandığı anlaşılmıştır.

Şiirde şimdiki zaman kipinin yoğun kullanımı, şiirin durağan bir yapıdan uzaklaşarak canlı, hareketli ve süreklilik hissi taşıyan bir atmosfer kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca tekrar edilen mısralar, benzer hece yapıları ve bölümler arasında kurulan ses ilişkileri, şiirin biçimsel bütünlüğünü güçlendiren unsurlar olarak dikkat çekmiştir.

Sonuç olarak “Çocuk ve Resim” şiiri, yalnızca çocuk duyarlılığını merkeze alan bir şiir değil; aynı zamanda insanlığın özlemini duyduğu huzurlu ve temiz dünyanın poetik bir tasavvuru niteliğindedir. Dilbilimsel Şiir Eleştirisi Yöntemi ise şiirin anlam dünyasının, dilsel yapılar ve biçimsel tercihler aracılığıyla nasıl kurulduğunu göstermesi bakımından metin çözümlemelerinde işlevsel bir yöntem olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada teknik çözümleme ile şiirin ruhunu dengeli bir biçimde bir araya getirebilme gayesi güdülmüş, özellikle “çocuk” imgesinin yalnızca bireysel değil; huzur, barış ve gelecek tasavvuru üzerinden yorumlanması yoluyla çalışmaya derinlik katılmak istenmiştir. Çalışma bu yönüyle sadece biçim incelemesi yapılan bir metin olmaktan çıkıp anlam katmanlarını da görünür kılmayı amaçlamıştır.

Kaynaklar

Bayrav, S. (1999). *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Bayrav, S. (1976). “Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi”, *İstanbul Üniversitesi Dilbilim Dergisi*, I, 45-67.

Cebeci, D. (2009). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

.....

‘ÇOCUK VE RESİM

Bir çocuk resim yapıyor:

Tutup ebemkuşağını sermiş önüne

Ve o asil beyazlığa eğmiş başını,

Kalemleri, yeşil, mavi, sarı...

Düşürmüş de kâküllerini bir masal beldesine,

Huzura şekil veriyor incecik parmakları...

Bir çocuk resim yapıyor:

Uzun kirpikleri geziniyor mor dağlarda,
Ufukta gülüp duruyor alev saçlı bir güneş,
Barışın gökçek maviliğinden kuşlar geçiyor,
Küçük yüreğinin sevgisi serpiliyor toprağa,
Yamaçlarda beyaz papatyalar açıyor...

Bir çocuk resim yapıyor:

Bir dere geliyor sonsuzluktan, akıyor sonsuzluğa,
Dirliğe boy atıyor kıyısında çimenler...
İki ağaç baş başa seyrediyor gökleri,
Yanağından pembeler dökülüyor çocuğun,
Cömert bir yağmur gibi suluyor çiçekleri...

Ah çocuk canım çocuk,

Gel şu dünyayı kirliliğinden soy!

Düşleri nakışlı çocuk, elleri hünerli çocuk,

Resminin bir yerine beni de koy...

Dilaver Cebeci (2009).

TÜRKİYE GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİNDE KURUMSAL İŞLETME-STARTUP İŞ BİRLİKLERİNİN DİJİTAL DÖNÜŞÜM EVRİMİ: 2020-2025 DÖNEMİNİN İKİNCİL VERİ ANALİZİ

Arş. Gör. Dr. Merve Çelik Kurtuluş¹,
¹Istanbul Ticaret Üniversitesi, mcelik@ticaret.edu.tr

Özet: Günümüzde dijital teknolojilerin hızla gelişmesiyle birlikte işletmelerin iş modelleri, iş süreçleri ve ekosistemin rekabet dinamiklerinde önemli değişimler gerçekleşmektedir. Yapay zekâ, büyük veri ve bulut bilişimin yarattığı hız ve belirsizlik ortamında kurumsal işletmeler, inovasyon stratejilerini yeniden yapılandırmaktadır. Bu yönde, startup'larla iş birlikleri gerçekleştirilmektedir. Kurumsal işletmeler, sürekli değişen çevresel koşullara ve belirsizlik ortamına karşı startup'ların sahip olduğu çeviklik, hız ve adaptasyon kapasitesinden yararlanmak amacıyla bu iş birliklerini stratejik bir araç olarak benimsemektedir. Bu çalışmada Türkiye girişimcilik ekosisteminde faaliyet gösteren kurumsal işletmeler ile startup'lar arasında gerçekleştirilen iş birliklerinin 2020-2025 döneminde dijital dönüşüm ve yapay zekâ çerçevesinde nasıl bir evrim geçirdiği incelenmektedir. Literatürde yer alan mevcut çalışmalar Türkiye'deki kurumsal işletme-startup iş birliklerini kesitsel nitel tasarımlarla veya betimleyici ekosistem analizleriyle ele almaktadır. İş birliklerinin dönemsel evrimini yapay zekâ odağıyla uzunlamasına bir perspektiften incelenme ihtiyacı ise bu alanı literatürde yanıt bekleyen bir araştırma gündemine dönüştürmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada iş birliklerinin yapay zekâ ve dijital dönüşüm odağı bağlamında nasıl bir dönüşüm geçirdiği süreç odaklı bakış açısıyla ele alınarak literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir. Araştırma, açık inovasyon, dinamik yetenekler ve ekosistem teorisi çerçevesinde tasarlanmıştır. Açık inovasyon teorisi kapsamında kurumsal işletmeler ile startup'lar arasındaki bilgi akışları ve hızlandırıcı programlar aracılığıyla kurulan iş birlikleri incelenmektedir. Dinamik yetenekler teorisi çerçevesinde ise ekosistem aktörlerinin yapay zekâ odaklı fırsatları algılama, yakalama ve ekosisteme entegre etme kapasiteleri ele alınmaktadır. Ekosistem teorisi bağlamında ise kurumsal işletmelerin merkez aktör rolünü üstlenerek startup'ları tamamlayıcı ve asimetric bir konumda koordine ettiği çok aktörlü yapı analiz edilmektedir. Çalışma, StartupCentrum yıllık yatırım raporları, KPMG-212 çeyreklik raporları ve beş kurumsal hızlandırıcı programının (KWORKS, PILOT, Sabancı ARF, QNBAYOND, Arçelik Garage) kamuya açık verileri üzerinden doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi kapsamında yatırım trendleri yıllar bazında betimsel olarak karşılaştırılmıştır. Ayrıca, kurumsal hızlandırıcı programlar yapay zekâ ve dijital teknoloji odağı ile iş birliği modeli boyutlarında kodlamalar yapılmıştır. Bulgular, Türkiye girişimcilik ekosisteminde 2020-2025 döneminin birbirinden ayrılan üç tema etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Birinci tema, 2020-2022 yıllarını kapsayan pandemi direnci ve ilk yükseliş evresidir. Bu dönemde ekosistem küresel trendlerden ayrılarak büyümüş ve yapay zekâ dikeyi gelişmeye başlamıştır. İkinci tema, 2023 yılını kapsayan daralma ve yapay zekânın konumlanma evresidir. Toplam yatırım hacmi gerilemiş ancak yapay zekâ odaklı işlem sayısı artmaya devam etmiştir. Üçüncü tema ise 2024-2025 yıllarını kapsayan yapay zekâ liderliği ve seçici olgunlaşma evresidir. Yapay zekâ ekosisteminin en büyük finansman kategorisine dönüşmüş, 2025'te ise nicelikten niteliğe yönelik bir sermaye kayması gözlemlenmiştir. Bulgular, Türkiye startup ekosisteminde toplam yatırım hacminin 2020 yılında yaklaşık 350 milyon dolar olmasına karşın 2024 yılında 1,41

milyar dolara kadar yükseldiğini göstermektedir. 2025 yılında ise 622 milyon dolara geri çekilerek "seçici olgunlaşma" evresine girdiği görülmektedir. Dikkat çekici bir şekilde, yapay zekâ dikeyine yönelik yatırımların 2021'deki 46 girişimden 2024'te 715,8 milyon dolarlık yatırımla ekosistemin en büyük kategorisine dönüştüğü ve 2025'te hacim düşmesine rağmen yapay zekânın işlem sayısındaki liderliğini koruduğu görülmektedir. Bu bulgu, büyük ölçekli kurumsal işletmelerin startup'larla iş birliği kurmakla kalmayıp, yapay zekâ ve dijital dönüşüm ekseninde çok aktörlü bir ekosistem yapısı inşa ettiklerini göstermektedir. Paralel olarak, incelenen beş kurumsal hızlandırıcı programın bu dönemde yapay zekâ ve dijital teknoloji odaklı startup'lara önem vermeye başladığı görülmektedir. Bu kapsamda, kurumsal aktörlerin, dinamik yetenekler teorisine göre "algılama" kapasitesini harekete geçirdiği görülmektedir. Benzer şekilde, yine kurumsal işletmelerin ekosistem teorisi ile uyumlu şekilde merkez aktör rolünü üstlendiği görülmektedir. Çalışma, gelişmekte olan ekosistemlerde kurumsal işletme-startup iş birlikleri yazınına katkı sunmakta ve Türkiye'nin yapay zekâ odaklı ekosistem politikaları ile kurumsal inovasyon stratejileri için uygulama çıkarımları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal işletme-startup iş birlikleri, dijital dönüşüm, yapay zekâ, dinamik yetenekler, açık inovasyon, Türkiye girişimcilik ekosistemi

DIGITAL TRANSFORMATION EVOLUTION OF CORPORATE- STARTUP COLLABORATIONS IN TURKEY'S ENTREPRENEURSHIP ECOSYSTEM: A SECONDARY DATA ANALYSIS OF THE 2020-2025 PERIOD

Merve Çelik Kurtuluş, PhD¹,

¹Istanbul Ticaret University, mcelik@ticaret.edu.tr ORCID: 0000-0003-1737-2559

Abstract: Today, with the rapid advancement of digital technologies, significant changes are occurring in business models, business processes, and the competitive dynamics of ecosystems. In an environment of speed and uncertainty created by artificial intelligence, big data, and cloud computing, corporate firms are restructuring their innovation strategies. In this direction, they are engaging in collaborations with startups. Corporate firms are adopting these collaborations as a strategic tool in order to benefit from startups' agility, speed, and adaptive capacity in the face of constantly changing environmental conditions and uncertainty. This study examines how the collaborations between corporate firms and startups operating in the Turkish entrepreneurship ecosystem have evolved within the framework of digital transformation and artificial intelligence during the 2020-2025 period. Existing studies in the literature address corporate-startup collaborations in Turkey through cross-sectional qualitative designs or descriptive ecosystem analyses. The need to examine the periodic evolution of these collaborations from a longitudinal perspective with an artificial intelligence focus positions this area as a significant gap in the existing literature. Accordingly, this study aims to contribute to the literature by addressing how these collaborations have evolved in the context of artificial intelligence and digital transformation from a process-oriented perspective. The research is designed within the frameworks of open innovation, dynamic capabilities, and ecosystem theory. Within the scope of open innovation theory, the knowledge flows between corporate firms and startups and the collaborations established through accelerator programs are examined.

Within the dynamic capabilities framework, the capacity of ecosystem actors to sense, seize, and transform artificial intelligence-oriented opportunities into the ecosystem is addressed. Within the ecosystem theory framework, the multi actor structure in which corporate firms assume the role of central actor and coordinate startups in a complementary and asymmetric position is analyzed. The study was conducted through document analysis using publicly available data from StartupCentrum annual investment reports, KPMG-212 quarterly reports, and five corporate accelerator programs (KWORKS, PİLOT, Sabancı ARF, QNBeyond, Arçelik Garage). Within the scope of document analysis, investment trends were descriptively compared on a yearly basis. In addition, corporate accelerator programs were coded along the dimensions of artificial intelligence and digital technology focus and collaboration model. The findings reveal that the 2020-2025 period in the Turkish entrepreneurship ecosystem took shape around three distinct themes. The first theme is the pandemic resilience and initial growth phase covering the years 2020-2022, during which the ecosystem diverged from global trends and grew, and the artificial intelligence vertical began to develop. The second theme is the contraction and artificial intelligence positioning phase covering 2023, during which total investment volume declined while the number of artificial intelligence-focused transactions continued to increase. The third theme is the artificial intelligence leadership and selective maturation phase covering 2024-2025, during which artificial intelligence became the largest financing category in the ecosystem and a capital shift from quantity to quality was observed in 2025. The total investment volume in the Turkish startup ecosystem increased from approximately 350 million dollars in 2020 to 1.41 billion dollars in 2024, before declining to 622 million dollars in 2025, a trend this study interprets as a "selective maturation" phase. Notably, investments in the artificial intelligence vertical grew from 46 startups in 2021 to becoming the ecosystem's largest category with 715.8 million dollars in 2024, and despite a decline in volume in 2025, artificial intelligence maintained its leadership in transaction count. This finding demonstrates that large-scale corporate firms are not only establishing collaborations with startups but are building a multi-actor ecosystem structure along the axis of artificial intelligence and digital transformation. In parallel, it is observed that the five corporate accelerator programs examined began to prioritize artificial intelligence and digital technology-focused startups during this period. In this context, corporate actors are seen to have activated their "sensing" capacity in accordance with dynamic capabilities theory. Similarly, corporate firms are observed to have assumed the role of central actor in alignment with ecosystem theory. The study contributes to the literature on corporate-startup collaborations in emerging ecosystems and offers practical implications for Turkey's artificial intelligence focused ecosystem policies and corporate innovation strategies.

Keywords: *Corporate-startup collaborations, digital transformation, artificial intelligence, dynamic capabilities, open innovation, Turkey entrepreneurship ecosystem.*

Giriş

Günümüzde, yapay zekâ, büyük veri, bulut bilişim ve nesnelerin interneti gibi dijital teknolojilerin iş dünyasını şekillendirmesiyle beraber köklü kurumsal işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde etme biçimleri de bu gelişmeler yönünde yeniden şekillenmiştir. Söz konusu gelişmelerin öne çıkan başlıklarından biri, teknolojik yeniliklerle beraber büyük ölçekli işletmelerin inovasyon süreçlerini kendi iç kaynaklarına dayanarak yürütme noktasında yetersiz kalmasıdır (Chesbrough, 2020; Teece). Dijital teknolojiler bu yönde iş modellerini ve rekabet kurallarını değiştirmektedir. Bu durum, kurumsal işletmelerin tek başına takip edemeyeceği hız ve belirsizlik ortamı yaratmaktadır. Dolayısıyla, kurumsal işletme-startup iş birlikleri stratejik bir zorunluluk olarak önem kazanmaktadır.

Türkiye, dijital dönüşüm noktasında gelişmekte olan ekonomiler arasında önemli bir konuma sahiptir. Türkiye’de 113 teknopark ve 12.000’e yaklaşan teknoloji girişimi bulunmaktadır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2025). 2022 yılında yayımlanan Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2022) bu büyümeye kurumsal bir çerçeve sunmaktadır. 2025 yılında kaydedilen 622 milyon dolarlık yatırım hacmi ise (StartupCentrum, 2026) ekosistemin olgunlaşma sürecinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Trendyol, Getir ve Dream Games gibi yüksek değerli teknoloji girişimlerinin uluslararası ortamda yaratmış oldukları görünürlük, kurumsal aktörlerin startup'lara yönelik ilgisini de hızlandırmıştır. Koç Holding'in KWORKS hızlandırıcısı, Türk Telekom'un PİLOT programı, Sabancı Holding'in ARF girişimi ve QNB Finansbank'ın QNBİYOND programı bu kurumsal ilginin somut örnekleri olarak ön plana çıkmaktadır.

Mevcut literatür incelendiğinde, Türkiye'deki iş birlikleri için dönemsel olarak, yapay zekâ ve dijital dönüşüm özelinde ikincil veri analizi çerçevesinde ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Türkiye ekosistemi özelinde yürütülen çalışmalar, kurumsal işletme-startup iş birliklerinin iş modeli dönüşümüne ve dayanıklılığına etkisini nitel ve kesitsel bir yaklaşımla ele almış (Büyükbacı, Sanguineti ve Sacco, 2024) veya startup yatırımlarını ve ekosistemi betimleyici bir perspektiften incelemiştir (Gencer ve Sakız, 2024; Altundal, 2024). Yapay zekâ odağında ise Türkiye'deki teknoloji girişimlerinin ticarileşme süreçleri nitel ve kesitsel bir tasarımla araştırılmıştır (Güner Gültekin, Pınarbağı, Yazıcı ve Adıgüzel, 2025). Uluslararası bağlamda ise Steiber ve Alänge (2021), kurumsal-startup iş birliği modellerini Batılı çok uluslu işletmeler üzerinden ele almıştır. Türkiye girişimcilik ekosistemi tematik derleme çalışmalarında genel hatlarıyla ele alınmış olmakla birlikte (Çelik Kurtuluş ve Büyükbacı, 2025), iş birliklerinin dönemsel değişimi ve dijital dönüşüm odağı sistematik veriyle incelenmesi ihtiyacı güncelliğini korumaktadır.

Bütün bunlardan yola çıkarak bu çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir; Türkiye'de kurumsal işletme-startup iş birlikleri ve startup yatırımları 2020-2025 döneminde dijital dönüşüm ve yapay zekâ odağında nasıl gelişim göstermektedir? Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla ekosistem düzeyindeki yatırım trendlerini ve kurumsal hızlandırıcı programların evrimini ikincil verilerle inceleyerek, elde edilen bulgular açık inovasyon, dinamik yetenekler ve ekosistem teorisi üçlüsüyle ele alınmaktadır. Çalışmanın teorik katkısı, gelişmekte olan ülke ekosistemlerinde iş birliği literatürüne açık inovasyon, dinamik yetenekler ve ekosistem teorisi çerçevesiyle bakış açısı sunarak iş birliği literatürünü genişletmektir. Pratik katkısı

ise Türkiye'deki politika yapıcılara ve ekosistemdeki aktörlere yapay zekâ odaklı iş birliği stratejileri geliştirmeleri için veri tabanlı çıkarımlar sunmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Açık İnovasyon Teorisi

Açık inovasyon teorisi, kurumsal işletme–startup iş birliklerini dijital dönüşüm ve yapay zekâ ekseninde açıklamak için bilgi akışları, hızlandırıcılar ve ekosistem perspektifini birleştiren bir bakış açısı sunmaktadır. Chesbrough (2003) tarafından ortaya konulan açık inovasyon teorisi, işletmelerin inovasyon kapasitesini artırmak amacıyla iç ve dış bilgi akışlarını sistematik biçimde yürütmesini öngörmektedir. Özellikle, kurumsal girişim sermayesi ve hızlandırıcı programlar aracılığıyla kurulan iş birlikleri, bilgi akışının organizasyon sınırları içinde kalmadığını göstermektedir. Kurumsal işletmeden startup'a ve startup'tan kurumsal işletmeye olmak üzere çift yönlü bilgi akışı söz konusudur. Ayrıca, teori bu sürecin ekosistem yapısını dönüştürdüğünü de ortaya koymaktadır (Gutmann, Chochoiek ve Chesbrough, 2023).

Açık inovasyonun dijital dönüşüm ve yapay zekâ projelerinde stratejik bir araç olarak öne çıktığı görülmektedir. Özellikle startup iş birlikleri aracılığıyla dış bilgiye erişimi, ortaklık seçimini, iş birliği tasarımını ve proje yönetimini kolaylaştırmaktadır (Culetto ve Peña Álvarez, 2024). Jha ve Basu (2025), kurumsal işletmeler ile teknoloji startup'ları arasındaki bilgi paylaşımının inovasyon kapasitesi, rekabet avantajı ve bilgi ekosistemlerinin gelişimi üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Hızlandırıcı programlar, gelişmekte olan girişimcilik ekosistemlerinde açık inovasyon aracılığıyla dış aktörlerle bağlantı kurarak ekosistemin kapasitesini artırmakta ve girişimcilik ekosistemini küresel inovasyon sistemine entegre etmektedir (Pustovrh, Rangus ve Drnovšek, 2020). Bu çerçevede, Türkiye'de kurumsal hızlandırıcı programların yapay zekâ ve dijital teknoloji odaklı girişimlere yönelmesini, dışarıdan bilgi ve teknoloji edinimi, bilgi paylaşımı ve ekosistem inşası süreçlerinin somut bir çıktısı olarak ele almak mümkündür (Giordano vd., 2025; Osorno-Hinojosa vd., 2023).

Dinamik Yetenekler Teorisi

Dinamik yetenekler bir işletmenin, hızla değişen çevre koşullarına uyum sağlayabilmek için mevcut kaynak ve yetkinliklerini sürekli olarak yenileme, bütünleştirme ve yeniden yapılandırma kapasitesini ifade etmektedir (Teece, Pisano ve Shuen, 1997). Teece'nin (2007) dinamik yeteneklerin 3 temel faktörü olarak ortaya koyduğu, fırsatları algılama (sensing), fırsatları yakalama (seizing) ve dönüştürme/yeniden yapılandırma (transforming/reconfiguring) boyutları, dijital dönüşüm bağlamında kabul görmüştür. Bu bağlamda, dijital strateji geliştirme (Ellström vd., 2022) ve iş modeli yenileme (Warner ve Wäger, 2019) süreçlerini açıklamada temel bir analitik çerçeve olarak benimsenmiştir. Fırsatları algılama, yakalama ve yeniden yapılandırma boyutları, sürekli değişimi yönetmek için gerekli rutinler ve mikro temeller olarak ele alınmaktadır. Ellström vd. (2022), bu üç boyuta karşılık gelen altı somut rutini ampirik olarak tanımlamaktadır. Bunlar arasında dijital strateji geliştirme, kurumsal sınırların belirlenmesi ve bütünleşik dijital altyapının oluşturulması öne çıkmaktadır. Kowalski vd. (2025) ise bu boyutları dijital dönüşüm bağlamına uyarlayarak her birinin altında somut organizasyonel pratikler tanımlamaktadır. Fırsatları algılama kapsamında müşteri deneyimine yönelik analitik faaliyetler, fırsatları yakalama kapsamında veri odaklı karar alma ve kaynak tahsisi, yeniden yapılandırma kapsamında ise organizasyonel rutinlerin yenilenmesi ve veri odaklı kültürün inşası yer almaktadır. Froehlich vd. (2025) ise bu üç kapasitenin dijital dönüşüm için gerekli strateji oluşturma, yeni rutinlerin hayata geçirilmesi ve kültürel dönüşüm süreçlerini desteklediğini ampirik olarak ortaya koymaktadır.

Kurumsal işletmelerin startup hızlandırıcıları, kurumsal girişim sermayesi ve açık inovasyon kanalları aracılığıyla dış bilgi ve teknolojiye erişmesi, dinamik yeteneklerin inşasında önemli bir mekanizma olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bogers vd. (2019), açık inovasyonun dinamik yetenekler perspektifinden stratejik yönetimini ele alarak bu iki kavram arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Buna göre açık inovasyon, işletmelerin dış bilgi akışlarını yöneterek fırsatları algılama, yakalama ve kaynaklarını yeniden yapılandırma kapasitelerini güçlendirmektedir. Enkel ve Sagmeister (2020), farklı dışsal kurumsal girişim modlarının dinamik yeteneklerin farklı boyutlarına katkı sağladığını ve bu modların bir arada yönetilmesinin bütüncül bir dinamik yetenek inşasını mümkün ileri sürmektedir. Hutton, Demir ve Eldridge (2021) ise açık inovasyon faaliyetlerinin, teknoloji ve pazar bilgisi kaynaklarının kullanımı yoluyla işletmelerin dinamik yeteneklerine somut katkılar sunduğunu ampirik olarak ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Jia ve Zhuang (2023) dinamik yeteneklerin boyutlarının İşletmelerin açık inovasyon faaliyetleri üzerinde teşvik edici etkiler yarattığını göstermektedir.

Ekosistem Teorisi

Adner (2017), ekosistemi belirli bir değer önerisinin hayata geçebilmesi için bir araya gelmesi gereken çok taraflı aktörler kümesinin uyum yapısı olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda odak noktası aktörlerin birbirleriyle nasıl bağlandığı ve hangi faaliyetleri birlikte yürüttüğüdür. Bu yaklaşım, ekosistemi iş modeli, platform, ağ veya tedarik zinciri gibi kavramlardan farklı kılan temel unsurun aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve bu bağımlılığın yapısal düzenlemesi olduğunu vurgulamaktadır. Jacobides, Cennamo ve Gawer (2018) ise bu perspektifi genişleterek ekosistemlerin ortaya çıkışını, birbirini tamamlayan aktörlerin hiyerarşik bir otorite yerine gönüllü olarak eşgüdüm sağlamasına dayandırmaktadır. Bu çerçevede ekosistemi diğer örgütlenme biçimlerinden ayıran temel unsur, aktörler arasındaki özgün ve ikame edilemez tamamlayıcılık ilişkileridir.

Ekosistem tanımları süreç boyunca genişlemiş ve daha kapsamlı bir nitelik kazanmıştır. Granstrand ve Holgersson (2020), inovasyon ekosistemlerini aktörler, faaliyetler ve somut çıktılar (ürün, teknoloji, patent vb.) ile bunlar arasındaki tamamlayıcı ve ikame ilişkilerini kapsayan, sürekli evrilen yapılar olarak tanımlamaktadır. Baldwin vd. (2024) ise ekosistem araştırmalarını inovasyon yazınıyla ilişkilendirerek ekosistemi, özerk aktörlerin tamamlayıcı katkılarla ortak bir değer önerisi yarattığı ve bu değeri paylaştığı yapılar olarak ele almaktadır.

Jacobides, Cennamo ve Gawer (2018), ekosistemdeki bazı aktörlerin merkez işletme veya lider işletme olarak ekosistemin kurallarını belirlediğini vurgulamaktadır. Tamamlayıcı aktörler ise odak değer önerisini güçlendiren, ekosistemin başarısı ve sürdürülebilirliğinde katkı sağlayan genellikle daha küçük ve asimetrik konumda yer alan aktörler olarak ifade edilmektedir. Bu asimetrik yapı, ekosistem içindeki güç dengesizliklerini ve değer dağılımındaki farklılıkları da beraberinde getirmektedir (Carst ve Hu, 2024).

Dijital inovasyon ekosistemlerinde kurumsal işletmeler merkez işletme rolünü üstlenirken, startup'lar tamamlayıcı çözümler aracılığıyla ölçeklenme imkânı elde etmektedir. Felicetti vd. (2025), dijital inovasyon ekosistemlerindeki asimetrik iş birliklerini sistematik bir çerçeveye oturtarak dört tema ortaya koymaktadır. Birincisi, startup'ların pazara giriş ve ölçeklenme süreçlerinde kurumsal meşruiyet ve kaynaklara erişim için kurumsal işletmelere olan bağımlılığıdır. İkincisi, açık inovasyon programları ve aracı kurumlar aracılığıyla gerçekleşen inovasyon transferleridir. Üçüncüsü, kurumsal girişim sermayesinin startup'ların büyümesini hızlandırırken onları kurumsal işletmelerin kısa vadeli beklentilerine bağımlı hale getirme riskidir. Dördüncüsü ise taraflar arasındaki

kültürel farklılıklar ve bu farklılıkların iş birliğinin sürdürülebilirliğini tehdit eden uyum sorunlarıdır. Dizdarevic, Van de Vrande ve Jansen (2024) ise kurumsal işletme-startup iş birliği yazını bütünlendirici bir bakış açısıyla ele alarak bu ilişkinin temel itici güçlerini ve zorluklarını ortaya koymaktadır. Giones vd. (2024) ise bu ilişkinin yalnızca ikili bir etkileşimin ötesine geçtiğini ve inovasyon araçları gibi diğer ekosistem aktörlerini de kapsadığını vurgulamaktadır.

Bu teorik çerçeve, Türkiye'deki büyük kurumsal işletmelerin hızlandırıcı programlar ve girişim sermayesi yatırımları aracılığıyla ekosistemin merkez aktörü konumunda yer aldığını, teknoloji startup'larının ise tamamlayıcı ve asimetrik bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, Türkiye girişimcilik ekosisteminde kurumsal işletme-startup iş birliklerinin dijital dönüşüm ve yapay zekâ odağında 2020-2025 yılları arasındaki evrimini incelemek üzere nitel-betimsel bir ikincil veri analizi olarak tasarlanmıştır. Araştırma tasarımı, Yin'in (2018) vaka çalışması yaklaşımının süreç ve bağlam duyarlı mantığından esinlenmektedir. Ancak tek bir işletme vakasına odaklanmak yerine, ekosistem düzeyinde çoklu veri kaynağına dayalı bir doküman analizi gerçekleştirilmektedir. Bowen (2009) tarafından nitel araştırma yöntemi olarak kavramsallaştırılan doküman analizi, kamuya açık birincil ve ikincil belgelerin sistematik biçimde taranmasını, odaklı okunmasını ve içerik sentezini kapsamaktadır.

Araştırma sorusunun yanıtlanması kurumsal işletme-startup iş birliklerinin dönemsel dönüşümünü ve yapay zekâ dikeyindeki yükselişini uzunlamasına ve makro ölçekte takip etmeyi gerektirmektedir. Bu yanıtta, birincil veriyle tek bir çalışmada erişilmesi güç olmakla beraber, tarihsel ve bütüncül bir veri seti ihtiyacını gerektirmektedir. Dolayısıyla, ikincil nitel veri analizi tercih edilmektedir (Ruggiano ve Perry, 2019; Tarrant, 2016). Ek olarak, StartupCentrum yıllık yatırım raporları, KPMG-212 çeyreklik yatırım raporları ve kurumsal hızlandırıcı programların kamuya açık çıktıları, düzenli ve sistematik biçimde üretilmiş, ikincil nitel/nicel analizler için elverişli veri kaynakları sunmaktadır. Ayrıca, araştırma sorusunun keşifsel niteliği ve iş birliklerinin girişimcilik ekosistemi içinde çok aktörlü bir yapı olarak kavramsallaştırılma ihtiyacı (Spigel, 2017), yorumlayıcı bir epistemolojiyi ve ikincil nitel veri kullanımına ilişkin metodolojik tartışmalarla uyumlu bir doküman analizi tasarımını desteklemektedir (Heaton, 2008; Ruggiano ve Perry, 2019).

Bu çerçevede çalışma, söz konusu rapor ve program çıktılarının sistematik doküman analizi yoluyla incelenmesine dayanmaktadır. Öncelikle, StartupCentrum ve KPMG-212 raporlarından elde edilen yıllık ve çeyreklik yatırım verileri, dijital dönüşüm ve yapay zekâ dikeyleri itibarıyla sınıflandırılarak dönemsel karşılaştırmalarla ekosistem düzeyindeki eğilimleri görünür kılacak şekilde betimlenmiştir. Ardından, KWORKS, PİLOT, Sabancı ARF, QNBeyond ve Arçelik Garage programlarının duyuruları, çağrı metinleri, mezun girişim listeleri ve yatırım/hızlandırma çıktıları iki boyutta kodlanmıştır: (1) yapay zekâ ve dijital teknoloji odağı ve (2) iş birliği modeli (hızlandırma, kurumsal girişim sermayesi yatırımı, kavram kanıtlama/iş birliği, satın alma vb.). Kodlama süreci, açık inovasyon, dinamik yetenekler ve ekosistem teorisiyle ilişkili temaların tümdengelimci biçimde izlenmesine dayanan içerik analizi ve tematik analiz ilkeleriyle yürütülmüştür.

Elde edilen bulgular, Türkiye girişimcilik ekosisteminde yatırım hacmindeki dalgalanmalar ile yapay zekâ odaklı kurumsal işletme-startup iş birliklerinin artan ağırlığını ortaya koymaktadır. Ardından, girişimcilik ekosistemi literatüründeki sistemsel

ve çok düzeyli yaklaşımlarla ilişkilendirilerek, açık inovasyon, dinamik yetenekler ve ekosistem mekanizmaları çerçevesinde tartışılmaktadır.

Bulgular

Türkiye Startup Ekosisteminde Yatırım Hacmi ve Yapay Zekâ Odağının Gelişimi (2020-2025)

Bu başlık altında StartupCentrum yıllık yatırım raporları ve KPMG-212 çeyreklik raporlarından elde edilen ikincil veriler, Türkiye startup ekosistemindeki toplam yatırım hacminin ve yapay zekâ dikeyine yönelik yatırımların 2020-2025 dönemindeki seyri sunulmaktadır.

Tablo 1. Türkiye Startup Ekosisteminde Yıllık Yatırım Hacmi (2020-2025)

Yıl	Toplam Yatırım Hacmi	İşlem Sayısı	Dönemin Belirgin Özelliği
2020	Yaklaşık 350 milyon \$	~138	Pandemi dönemi; ekosistemin dayanıklılık testi
2021	Yaklaşık 1,56 milyar \$	315+	Rekor yılı; 4 yeni 1 milyar dolar değerlemeyi aşan girişim ortaya çıktı
2022	Yaklaşık 1,74–1,8 milyar \$	387	Süreklilik; küresel düşüşe karşın Türkiye'de artış
2023	901 milyon \$	347	Daralma; makroekonomik baskılar, deprem, seçim
2024	1,41 milyar \$ (özel)	577 (248 özel)	Toparlanma yılı; yapay zekâ en baskın yatırım kategorisi oldu
2025	622 milyon \$	359	Seçici olgunlaşma; hacim düşerken işlem kalitesi arttı

Kaynak: StartupCentrum (2021, 2022, 2023, 2024, 2026); KPMG-212 (2024)

Tablo 2. Yapay Zekâ (YZ) Dikeyi- Yatırım Verileri (2021-2025)

Yıl	YZ Girişim Sayısı	YZ Yatırım Hacmi	Ekosistemdeki Konumu
2021	46 girişim	-	Öne çıkan dikeylerden biri
2022	30 girişim	Yaklaşık 140 milyon \$	Oyunla birlikte en fazla yatırım alan dikeylerden biri
2023	42 girişim	Yaklaşık 127 milyon \$	En çok konuşulan dikey; hacim düşse de işlem sayısı arttı
2024	31 yatırım işlemi ¹	715,8 milyon \$ ²	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu hariç tüm zamanların en aktif dikeyi, yıl sonunda ekosistemin en büyük finansman kategorisi
2025	³	-	İşlem sayısında liderliğini korudu. Hacim geriledi, seçici olgunlaşma süreci

Kaynak: StartupCentrum (2022); StartupCentrum (2023); StartupCentrum (2024); StartupCentrum (2025); StartupCentrum (2026); KPMG-212 (2024)

Tablo 1 ve Tablo 2 birlikte değerlendirildiğinde 2020-2025 döneminin birbirinden belirgin biçimde ayrılan üç alt evrenin ortaya çıktığı görülmektedir.

Birinci evre pandemi direnci ve ilk yükseliş (2020-2022) evresidir. 2020 yılında yaklaşık 350 milyon \$ olarak gerçekleşen toplam yatırım hacminin, 2021'de 1,56 milyar dolara yükselerek rekor kırdığı görülmektedir. 2022'de ise 1,74-1,8 milyar dolara ulaşarak bu rekor tazelenmiştir. Küresel ölçekte giriş sermayesi yatırımlarının 2022'de yaklaşık yüzde beş oranında gerilediği göz önüne alındığında Türkiye ekosisteminin bu dönemde küresel trenden ayrıştığı görülmektedir (StartupCentrum, 2023). Yapay zekâ dikeyi bu dönemde öne çıkmaya başlamıştır. 2022'de 30 girişim yaklaşık 140 milyon dolar yatırım almıştır. İkinci evre ise daralma ve yapay zekânın konumlanma (2023) evresidir. 2023 yılında toplam yatırım hacmi 901 milyon dolara gerileyerek yaklaşık yüzde kırk oranında

¹ 2024 yılına ilişkin YZ girişim sayısı (31), yılın ilk yarısını kapsamaktadır. Ayrıca, girişim sayısıyla birebir örtüşmemektedir. Diğer yıllardaki girişim sayılarıyla doğrudan karşılaştırılması metodolojik sınırlılık taşımaktadır.

² 715,8 milyon dolarlık yatırım hacmi ise yıl sonu toplam verisini yansıtmaktadır. İki verinin (yatırım işlemi/yatırım hacmi) farklı zaman dilimlerine ait olması nedeniyle bu satır karma bir yapı taşımaktadır.

³ 2025 yılına ait YZ dikeyi girişim sayısı StartupCentrum yıllık raporunda ayrıştırılmış biçimde sunulmamıştır. Rapor YZ'nin işlem sayısındaki liderliğini koruduğunu nitel olarak teyit etmektedir.

düşmüştür. Bu gerilemenin arka planında makroekonomik belirsizlikler, Şubat 2023 depremleri ve seçim süreci gibi etkenlerin yer alması muhtemeldir. Bununla birlikte dikkat çekici olan nokta toplam yatırım hacmi düşerken yapay zekâ dikeyine yönelik işlem sayısı 42'ye yükselmesidir. Bu dönemde, yatırım hacmi ise 127 milyon dolara ulaşmıştır. Bu bulgu, yatırımcıların genel bir daralma sürecinde dahi yapay zekâ odaklı girişimleri öncelikli yatırım hedefi olarak gördüğünü işaret etmektedir.

Üçüncü evre yapay zekâ liderliği ve seçici olgunlaşma (2024-2025) evresidir. 2024 yılında toplam yatırım hacmi 1,41 milyar dolara yükselerek toparlanma sürecine girilmiştir. Bu dönemde yapay zekâ girişimleri 715,8 milyon dolar yatırım olarak Türkiye startup ekosisteminin en büyük finansman kategorisine dönüşmüştür (StartupCentrum, 2025). 2025 yılında ise toplam yatırım hacmi 622 milyon dolara gerilemiş, işlem sayısı 359 olarak gerçekleşmiştir. Ancak yapay zekâ dikeyinin işlem sayısındaki liderliğini koruması, hacim düşüşünün sektörel bir gerileme yerine sermayenin yüksek kaliteli ve olgun girişimlere yöneldiğini gösteren seçici bir olgunlaşma sürecine işaret ettiği şeklinde yorumlanmaktadır (StartupCentrum, 2026).

Bu üç evreden oluşan dönüşüm, ekosistemi genel piyasa koşullarından bağımsız biçimde yapay zekâ ve dijital dönüşüm etrafında yeniden konumlandıran bir sektörel kaymaya işaret etmektedir. Bu durumun, bir sonraki bulgular alt bölümünde ele alınan kurumsal hızlandırıcı programlarının yapısındaki dönüşümle de eş zamanlı ilerlediği görülmektedir.

Türkiye startup ekosisteminde 2020-2025 döneminin üç belirgin aşamayı yansıtmaktadır. 2020'deki 350 milyon dolarlık başlangıç noktasından 2022'de 1,8 milyar dolara ulaşan yükseliş evresi, 2023'teki keskin düşüş ve ardından 2024'te toparlanma evresi söz konusudur. 2025'te ise yatırım hacmi ve işlem sayısının gerilemektedir. Bu durum, ekosistemin nicelikten niteliğe yönelen seçici bir olgunlaşma sürecine girdiğine işaret etmektedir.

Kurumsal Hızlandırıcı Programların Yapısı ve AI/Dijital Dönüşüm Odağı

İncelenen beş kurumsal hızlandırıcı programına ilişkin karşılaştırmalı veriler Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3. Türkiye'deki Kurumsal Hızlandırıcı Programlarının Karşılaştırmalı Analizi

Program	Sponsor Kurum	Kuruluş	Süre / Destek	Odak Alanlar	YZ/Dijital Odak
KWORKS	Koç Üniversitesi / Koç Holding	2014	12 ay / Mentorluk, ağ	Sağlık, tarım, finans, AI, mobilite	Evet
PİLOT	Türk Telekom	2013	12 hafta / 200K TL + TT Ventures yatırımı	5G, AI, SaaS, HealthTech, eğitim	Evet
Sabancı ARF	Sabancı Holding	2022	20 hafta / 150K\$	Açık inovasyon, sürdürülebilirlik	Kısmen
QNBAYOND	QNB Finansbank	2019	6 ay / 5K\$	Fintech, AI, büyük veri	Evet

Arçelik Garage / BiGG3	Arçelik A.Ş.	2018	Proje bazlı / TÜBİTAK destekli	Dijitalleşme, yeşil teknoloji, IoT	Evet
------------------------	--------------	------	--------------------------------	------------------------------------	------

Kaynak: KWORKS (2024), Daily Sabah (2020, 2021), acceleratorapp.co (2025), growthmentor.com (2025), failory.com (2026).

Tablo 3'ün en dikkat çekici bulgusu, en eski programdan en yenisine dek tüm kurumsal hızlandırıcıların yapay zekâ ve dijital teknoloji alanını odak sektörler arasında konumlandırmasıdır. 2013'te kurulan PİLOT, 2020'de sekizinci dönemini tamamladığında mezun startuplarının yapay zekâ, eğitim teknolojileri, sağlık teknolojileri ve bulut tabanlı uygulamalar gibi alanlarda yoğunlaştığını raporlamaktadır (Daily Sabah, 2020). 2021'de Türk Telekom'un TT Ventures aracılığıyla dört yapay zekâ tabanlı startup'a yatırım yapması ve PİLOT mezunlarının bu yatırımların üçünü oluşturması, programın yapay zekâ eksenine sistematik biçimde kaydığını göstermektedir (Daily Sabah, 2021). 2023 yılında ise PİLOT'un 12. dönemine başvurular yapay zekâ, büyük veri ve yazılım alanlarından yoğun ilgi görmüştür (Telecompaper, 2023).

2014'te kurulan KWORKS, 2024 yılı hızlandırma programına 21 girişim kabul etmiştir. Bunlar arasında sağlık, tarım, finans, mobilite ve yapay zekâ dikeylerinde teknoloji tabanlı çözümler geliştiren girişimler öne plana çıkmaktadır (Koç Üniversitesi, 2024). KWORKS'ün 2023 Demo Day'inde sunulan girişimlerin büyük bölümünün yapay zekâ, görüntü işleme, veri analitiği ve B2B SaaS modellerine yöneldiği görülmektedir (KWORKS, 2023). Sabancı ARF, 2022'de açık inovasyon ve sürdürülebilirlik temasıyla lansmanını yaparak 20 haftalık program ve 150.000 dolara kadar yatırım imkânıyla startup ekosistemiyle kurumsal köprü kurmayı hedeflemektedir (growthmentor.com, 2025). QNBeyond ise açıkça fintech, yapay zekâ ve büyük veri startup'larını hedef kitle olarak tanımlamaktadır (acceleratorapp.co, 2025).

Ekosistem Düzeyindeki Yapısal Dönüşüm: 2025'te Seçici Olgunlaşma

Elde edilen veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 2020-2025 döneminde Türkiye girişimcilik ekosisteminde iki paralel ve birbirini besleyen sürecin işlediği görülmektedir. Birinci süreç, ekosistem genelindeki yatırımların giderek artan oranda yapay zekâ ve dijital dönüşüm odaklı startup'lara yönelmesidir. İkinci süreç, büyük kurumsal aktörlerin hızlandırıcı programlar ve yatırımlar aracılığıyla yapay zekâ odaklı startup'larla sistematik iş birlikleri kurarak ekosistemde merkez aktör rolünü pekiştirmeleridir.

2025 yılı verileri bu iki sürecin olgunlaşma evresine girdiğine işaret etmektedir. StartupCentrum'un (2025) yıl sonu raporuna göre toplam yatırım 622 milyon dolara gerilemiştir. Ancak yapay zekâ işlem sayısındaki liderlik sürmüş ve KPMG'nin (2025) ilk çeyrek raporunda ilk 10 işlemin çoğunlukla yapay zekâ odaklı olduğu teyit edilmiştir. Bu tablo, ekosistemin "nicelikten niteliğe" bir dönüşüm yaşadığını göstermektedir. Yatırımcılar seçici bir strateji izlemeye başlarken yapay zekâ, hacimsel liderliğini fintech'e devretmiş ancak işlem yoğunluğundaki ağırlığını korumuştur. Başka bir deyişle, 2024'te yaşanan yapay zekâ patlamasının ardından 2025, daha sürdürülebilir ve kaliteli merkezli YZ odaklı ekosistem yapısına geçiş yılı olarak konumlanmaktadır.

Bu iki sürecin eş zamanlılığı ve 2025'teki seçici olgunlaşma, ekosistem teorisinin (Adner, 2017; Jacobides vd., 2018) öngörülerine tutarlı olduğu görülmektedir. Merkez aktörler, ekosistemde değer yaratılacak alanları tanımlama ve bu alanlar etrafında niş aktörleri (startup'lar) koordine etme kapasitesine sahiptir. Türkiye'de Koç, Sabancı ve Türk Telekom gibi holding yapıları, hızlandırıcı programları ve yatırım fonları aracılığıyla tam

da bu işlevi üstlendikleri görülmektedir. Böylelikle, yapay zekâ alanındaki startup'ların büyüme yörüngelerini yönlendirmektedir. Türk Telekom'un startup'ları küresel pazarlara açma misyonu (Daily Sabah, 2025), bu merkez aktörlerinin ekosistemi uluslararası düzeyde de şekillendirme kapasitesine sahip olduklarına işaret etmektedir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmanın bulgularının, üç teorik çerçeveye tutarlı ve birbirini destekler nitelikte yorumlanabilir. Açık inovasyon perspektifinden bakıldığında (Chesbrough, 2003, 2020), Türkiye'deki büyük kurumların hızlandırıcı programlar ve yatırımlar aracılığıyla yapay zekâ başta olmak üzere dijital teknoloji startup'larına sistematik biçimde yöneldiği görülmektedir. Bu durum, klasik "kapalı inovasyon" modelinden uzaklaşmanın ve dışarıdan bilgi ve teknoloji arama davranışının kurumsal stratejinin merkezine oturmasının somut bir göstergesidir. Özellikle PİLOT'un yapay zekâ tabanlı startup'ları ürün ve hizmet geliştirme süreçlerine dahil etmesi bu durum için örnek teşkil etmektedir. Dinamik yetenekler çerçevesinden (Teece, 2007) değerlendirildiğinde, kurumsal aktörlerin 2020'lerden itibaren yapay zekâyâ yönelik yatırımlarını hızlandırması, "algılama" kapasitesinin işlevselleştiğini göstermektedir. Kurumsal işletmeler yapay zekânın uzun vadeli rekabetçi önemi konusundaki sinyalleri erken algılamış ve "yakalama" mekanizmaları (Kurumsal girişim sermayesi yatırımları, hızlandırıcı programlar, stratejik ortaklıklar) aracılığıyla fırsatları elde etmişlerdir. 2024'te YZ startup'larının 715,8 milyon dolar yatırım çekmesi ve 2025'te toplam hacim düşmesine rağmen yapay zekânın işlem sayısındaki liderliğini sürdürmesi, yakalama sürecinin kalıcı bir ekosistem örüntüsüne dönüştüğüne işaret etmektedir. Yeniden yapılandırma kapasitesi ise kurumsal aktörlerin mevcut kaynak ve süreçlerini yapay zekâ odaklı iş birliklerine uygun biçimde dönüştürmesinde kendini göstermektedir. KWORKS ve PİLOT gibi programların odak alanlarını kademeli olarak yapay zekâ ve dijital dönüşüm ekseninde yeniden konumlandırması, Sabancı ARF'ın 2022'de açık inovasyon temasıyla yeni bir program olarak devreye girmesi ve Türk Telekom'un TT Ventures aracılığıyla kurumsal girişim sermayesi yapısını kurması, holding düzeyindeki kurumsal aktörlerin portföylerini ve örgütsel rutinlerini sistematik biçimde yeniden yapılandığına somut göstergeleridir (Teece, 2007). Bu üç boyutun (algılama, yakalama ve yeniden yapılandırma) eş zamanlı işlemesi, Türkiye'deki kurumsal işletme- startup iş birliklerinin stratejik bir dönüşüm mantığıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Ekosistem teorisi bakış açısı (Adner, 2017; Jacobides vd., 2018) ise bulguları en bütüncül biçimde ele almaktadır. Merkez aktörler olarak konumlanan kurumsal işletmeler yapay zekâ ve dijital dönüşüm çevresinde kurallı ve yapılandırılmış bir ekosistem mimarisi inşa etmektedir. Küçük aktörler olarak bu mimariye dahil olan startup'lar ise kaynak ve pazar erişimi elde etmektedir. Ancak değer dağıtımı konusunda merkez aktöre bağımlı kalmaktadır. Bu asimetrik karşılıklı bağımlılık ilişkisi, Jacobides vd.'nin (2018) ekosistem dinamikleri analizini Türkiye bağlamında doğrulamaktadır.

Çalışmanın bulguları üç paydaş grubu için pratik çıkarımlar üretmektedir. Kurumsal yöneticiler için, teknoloji startup'ları ile kurulan iş birliklerinin opsiyonel bir inovasyon aracı olmasının ötesinde rekabetçi konumlanmanın stratejik bir ihtiyaç olarak ele alınması gerektiğini söylemek mümkündür. Merkez aktör rolünü pekiştirmek isteyen kurumsal işletmelerin hızlandırıcı programlarını bir "keşif laboratuvarı" olarak yapılandırması ve kurumsal risk sermayesi yatırımlarını uzun vadeli ekosistem konumlanması bakış açısıyla yürütmesi önerilmektedir. Politika yapımcıların ise Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Bireysel Genç Girişimci (TÜBİTAK BİGG) programı aracılığıyla

startup sayısını artırması ve coğrafi yaygınlaşmayı desteklemesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak bulguların işaret ettiği asimetrik güç dengesi ekosistem politikalarında yapısal bir denge mekanizmasını gerektirmektedir. Ayrıca Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi'nin (2022) somut iş birliği teşvik mekanizmalarıyla desteklenmesi, Türkiye'nin yapay zekâ ekosistemindeki pozisyonunu güçlendirebilir. Girişimciler için kurumsal hızlandırıcı programlara dahil olmak, finansman, pazar erişimi ve meşruiyet açısından avantajlar sunmaktadır. Bununla birlikte girişimcilerin, merkez aktörlerle iş birliği süreçlerinde özgün teknolojik yetkinliklerini ve fikri mülkiyet haklarını koruma konusunda bilinçli bir strateji geliştirmeleri gerekmektedir.

Bu çalışma, ikincil veri kaynaklarının sınırları nedeniyle kurumsal işletme-startup iş birliklerinin iç süreç dinamiklerini ve gerçek değer yaratma mekanizmalarını doğrudan ölçmemektedir. Elde edilen bulgular korelasyon düzeyinde yorumlanmalıdır. Nedensellik ilişkileri ancak birincil veri çalışmalarıyla test edilebilir. Ayrıca incelenen programların tamamının büyük holding yapılarına bağlı olması, Türkiye'deki orta ölçekli kurumsal iş birliği deneyimlerini analiz kapsamı dışında bırakmaktadır. Ayrıca, bu çalışmada incelenen beş kurumsal hızlandırıcı programı Türkiye girişimcilik ekosistemindeki tüm kurumsal işletme-startup iş birliklerini temsil etmemektedir. Türkiye'de startup ekosistemiyle aktif iş birliği yürüten kurumsal aktörlerin sayısı incelenen programların ötesine geçmekte olup bu çalışma kamuya açık veri sunan ve belgelenmiş çıktılara sahip programlarla sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgular, Türkiye'deki kurumsal işletme-startup iş birliklerinin incelenen programlar özelinde gözlemlenen eğilimler olarak değerlendirilmelidir.

Gelecek araştırmalar için; bu çalışmanın ekosistem düzeyindeki betimsel bulguları, kurumsal yöneticiler ve startup kurucularıyla yapılacak yarı yapılandırılmış görüşmelerle derinleştirilmelidir. Ayrıca, Türkiye ekosistemi, benzer gelişmekte olan ekonomiler (Polonya, Brezilya, Nijerya gibi) ile karşılaştırmalı bir analize tabi tutulabilir.

Kaynaklar

Adner, R. (2017). Ecosystem as structure: An actionable construct for strategy. *Journal of Management*, 43(1), 39-58. <https://doi.org/10.1177/0149206316678451>

Altundal, V. (2024). Examination of startups investments by receiving the most investment sectors: The case of Turkish startup ecosystem. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 7(2), 112-121. <https://doi.org/10.32951/mufider.1477483>

Baldwin, C. Y., Bogers, M. L. A. M., Kapoor, R., & West, J. (2024). Focusing the ecosystem lens on innovation studies. *Research Policy*, 53(3), 104949. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2023.104949>

Bogers, M., Chesbrough, H., Heaton, S., & Teece, D. J. (2019). Strategic management of open innovation: A dynamic capabilities perspective. *California Management Review*, 62(1), 77-94. <https://doi.org/10.1177/0008125619885150>

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

Büyükbalcı, P., Sanguineti, F., & Sacco, F. (2024). Rejuvenating business models via startup collaborations: Evidence from the Turkish context. *Journal of Business Research*, 174, 114521. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2024.114521>

Carst, A. E., & Hu, Y. (2024). Complementors as ecosystem actors: A systematic review. *Management Review Quarterly*, 74(4), 2579-2635. <https://doi.org/10.1007/s11301-023-00368-y>

Chesbrough, H. (2003). *Open innovation: The new imperative for creating and profiting from technology*. Harvard Business School Press.

Chesbrough, H. (2020). To recover faster from Covid-19, open up: Managerial implications from an open innovation perspective. *Industrial Marketing Management*, 88, 410-413.

Culetto, L. A., & Peña Álvarez, E. (2024). Open innovation as a strategic driver in Santex's digital transformation. *Diginomics*, 3, 108. <https://doi.org/10.56294/digi2024108>

Daily Sabah. (2020, Ocak 20). Türk Telekom's startup accelerator graduates 46 startups in 8 years. *Daily Sabah*.

Daily Sabah. (2021, Kasım 15). TT Ventures invests in four AI-based startups. *Daily Sabah*.

Daily Sabah. (2025). Türk Telekom's startup ecosystem initiatives. *Daily Sabah*.

Dizdarevic, A., Van de Vrande, V., & Jansen, J. (2024). When opposites attract: A review and synthesis of corporate-startup collaboration. *Industry and Innovation*, 31(5), 544-578. <https://doi.org/10.1080/13662716.2023.2271853>

Ellström, D., Holtström, J., Berg, E., & Josefsson, C. (2022). Dynamic capabilities for digital transformation. *Journal of Strategy and Management*, 15(2), 272-286. <https://doi.org/10.1108/JSMA-04-2021-0089>

Enkel, E., & Sagmeister, V. (2020). External corporate venturing modes as new way to develop dynamic capabilities. *Technovation*, 96-97, 102128.

<https://doi.org/10.1016/j.technovation.2020.102128>

Felicetti, A. M., Ammirato, S., Linzalone, R., & Quinto, I. (2025). A conceptual framework for asymmetric collaborations between startups and big corporations in digital innovation ecosystems. *European Journal of Innovation Management*, ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/EJIM-01-2025-0022>

Froehlich, C., Reinhardt, L. B., Schreiber, D., & Eberle, L. (2025). Dynamic capabilities for digital transformation in an enterprise business. *Benchmarking: An International Journal*, 32(5), 1541-1558. <https://doi.org/10.1108/BIJ-12-2023-0864>

Gencer, A. H., & Sakız, B. (2024). Entrepreneurship and innovation: The transformative role of Türkiye's startup ecosystem. *International Congress on Eurasian Economies 2024*, 90-102.

Giordano, R., Frangi, F., Luksch, A., Ghezzi, A., & Rangone, A. (2025). Open innovation adoption in emerging economies: A qualitative exploration of practices, enablers and barriers in the Turkish ecosystem. *The Proceedings of the 20th European Conference on Innovation and Entrepreneurship*, 265-273.

Giones, F., Shankar, R. K., Smith, S. W., Garcia-Herrera, C., & Timmermans, B. (2024). Introduction to special issue on corporate and startup collaborations in an age of disruption: Looking beyond the dyad. *Industry and Innovation*, 31(5), 533-543. <https://doi.org/10.1080/13662716.2024.2346315>

Granstrand, O., & Holgersson, M. (2020). Innovation ecosystems: A conceptual review and a new definition. *Technovation*, 90-91, 102098. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2019.102098>

Güner Gültekin, D., Pınarbaşı, F., Yazıcı, M., & Adıgüzel, Z. (2025). Commercialisation of artificial intelligence. *Business Process Management Journal*, 31(2), 605-630. <https://doi.org/10.1108/BPMJ-10-2023-0836>

Gutmann, T., Chochoiek, C., & Chesbrough, H. (2023). Extending open innovation: Orchestrating knowledge flows from corporate venture capital investments. *California Management Review*, 65(2). <https://doi.org/10.1177/00081256221147342>

Heaton, J. (2008). Secondary analysis of qualitative data: An overview. *Historical Social Research*, 33(3), 33-45.

Hutton, S., Demir, R., & Eldridge, S. (2021). How does open innovation contribute to the firm's dynamic capabilities? *Technovation*, 106, 102288. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2021.102288>

Jacobides, M. G., Cennamo, C., & Gawer, A. (2018). Towards a theory of ecosystems. *Strategic Management Journal*, 39(8), 2255-2276. <https://doi.org/10.1002/smj.2904>

Jha, S., & Basu, S. (2025). Knowledge spillovers between R&D-driven incumbents and start-ups in open innovation: A systematic review and nomological network. *Journal of Knowledge Management*, 29(2), 588–638. <https://doi.org/10.1108/JKM-05-2024-0563>

Jia, X., & Zhuang, G. (2023). Research on dynamic capability and enterprise open innovation. *Sustainability*, 15(2), 1234. <https://doi.org/10.3390/su15021234>

Koç Üniversitesi Girişimcilik Araştırma Merkezi (KWORKS). (2024). KWORKS 2024 hızlandırma programı. <https://kworks.ku.edu.tr>

KPMG Türkiye & 212. (2024, Aralık). Türkiye startup yatırımları 2024 üçüncü çeyrek raporu. <https://kpmg.com/tr/tr/insights/2024/12/turkiye-startup-yatirimlari-2024-ucuncu-ceyrek.html>

KWORKS. (2023). KWORKS'23 Demo Day. <https://kworks.ku.edu.tr>

Kowalski, M., Bernardes, R. C., Gomes, L., & Borini, F. M. (2025). Microfoundations of dynamic capabilities for digital transformation. *European Journal of Innovation Management*, 28(8), 3717-3746. <https://doi.org/10.1108/EJIM-12-2023-1074>

Kurtuluş, M. Ç., & Büyükbacı, P. (2025). Türkiye girişimcilik ekosistemi ve kurumsal işletme-start-up iş birlikleri: Tematik bir inceleme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(Özel Sayı-İnovasyon ve Girişimcilik), 119-150.

Osorno-Hinojosa, R., Koria, M., Ramírez-Vázquez, D. d. C., & Calvario, G. (2023). Designing platforms for micro and small enterprises in emerging economies: Sharing value through open innovation. *Sustainability*, 15(14), 11460.

<https://doi.org/10.3390/su151411460>

Pustovrh, A., Rangus, K., & Drnovšek, M. (2020). The role of open innovation in developing an entrepreneurial support ecosystem. *Technological Forecasting and Social Change*, 152, 119892. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.119892>

Ruggiano, N., & Perry, T. E. (2019). Conducting secondary analysis of qualitative data: Should we, can we, and how? *Qualitative Social Work*, 18(1), 81-97.

<https://doi.org/10.1177/1473325017700701>

Spigel, B. (2017). The relational organization of entrepreneurial ecosystems.

Entrepreneurship Theory and Practice, 41(1), 49-72. <https://doi.org/10.1111/etap.12167>

StartupCentrum. (2021, Ocak). 2020 Türkiye startup ekosistemi yatırım raporu.

<https://startupcentrum.com/tr/rapor/2020-turkiye-funding-report>

StartupCentrum. (2022, Ocak). 2021 Türkiye startup ekosistemi yatırım raporu.

<https://startupcentrum.com/tr/rapor/2021-turkish-startup-ecosystem-funding-report>

StartupCentrum. (2023, Ocak). 2022 Türkiye startup ekosistemi yatırım raporu.

<https://startupcentrum.com/tr/rapor/2022-turkish-startup-ecosystem-investment-report>

StartupCentrum. (2024, Ocak). 2023 Türkiye startup ekosistemi yatırım raporu.

<https://startupcentrum.com/tr/rapor/2023-turkish-startup-ecosystem-funding-report>

StartupCentrum. (2025, Ocak). 2024 Türkiye startup ekosistemi yatırım raporu.

<https://startupcentrum.com/tr/rapor/2024-turkish-startup-ecosystem-funding-report>

StartupCentrum. (2026, Şubat). 2025 Türkiye startup ekosistemi yatırım raporu:

Türkiye startup ekosistemi 2025'te yeniden dengeleniyor, 622 milyon dolarlık yatırım, daha seçici sermaye. <https://media.startupcentrum.com/tr/turkiye-startup-ekosistemi-2025te-yeniden-dengeleniyor-622-milyon-dolarlik-yatirim-daha-secici-sermaye/>

Steiber, A., & Alänge, S. (2021). Corporate-startup collaboration: Effects on large firms' business transformation. *European Journal of Innovation Management*, 24(2), 235-257. <https://doi.org/10.1108/EJIM-10-2019-0312>

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2022). Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi ile ilgili Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (Genelge No: 2022/17). Resmî Gazete, 27 Ekim 2022, Sayı 31999.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2025). Teknoparklarımızın sayısı 113'e ulaştı. Resmî Gazete, 13 Eylül 2025, Sayı 33016.

Tarrant, A. (2016). Getting out of the swamp? Methodological reflections on using qualitative secondary analysis to develop research design. *International Journal of Social Research Methodology*, 20(6), 599-611. <https://doi.org/10.1080/13645579.2016.1257678>

Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. *Strategic Management Journal*, 28(13), 1319-1350. <https://doi.org/10.1002/smj.640>

Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509-533

Telecompaper. (2023, Eylül). Türk Telekom's PİLOT program opens applications for 12th cohort. <https://www.telecompaper.com>

Warner, K. S. R., & Wäger, M. (2019). Building dynamic capabilities for digital transformation: An ongoing process of strategic renewal. *Long Range Planning*, 52(3), 326-349. <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2018.12.001>

Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). SAGE Publications.

.....

Dr. Zeynep Elçin KAMALAK¹,

¹Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Gaziantep, Türkiye,
zalcink@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1671-2972.

Özet: Bu çalışma, çağdaş küresel krizler bağlamında stratejik kültür ve cinsiyetin kesişimini, özellikle kadınların siyasi eylemliliğinin güvenlik ve direncin yeniden tanımlanmasına nasıl katkıda bulunduğu odaklanarak incelemektedir. Geleneksel olarak bir devletin güvenlik davranışını şekillendiren ortak inançlar, normlar ve uygulamalar kümesi olarak anlaşılan stratejik kültür, uzun zamandır devlet merkezli ve erilci varsayımlar tarafından domine edilmiştir. Bu tür bakış açıları, askeri gücü, hiyerarşik karar alma süreçlerini ve sert güvenlik yaklaşımlarını önceliklendirirken, alternatif bakış açıları ve güvenliğin sosyal boyutlarını genellikle marjinalleştirmektedir. Bununla birlikte, pandemiler, iklim değişikliği, zorunlu göç ve hibrit çatışmalar da dahil olmak üzere küresel krizlerin artan karmaşıklığı, bu geleneksel çerçevelerin sınırlılıklarını ortaya koymuş ve daha kapsayıcı ve uyarlanabilir yaklaşımlara duyulan ihtiyacı vurgulamıştır.

Feminist uluslararası ilişkiler (IR) teorisi ve yapılandırmacı bakış açılarından yararlanan bu çalışma, cinsiyetin stratejik kültür içinde yalnızca ek bir değişken değil, güvenlik tehditlerinin nasıl algılandığını, yorumlandığını ve ele alındığını temelden şekillendiren kurucu bir unsur olduğunu savunmaktadır. Feminist akademisyenler uzun zamandır güvenlik söylemlerinin cinsiyetçi doğasını eleştirmiş ve baskın paradigmalarda kadınların deneyimlerini, bilgilerini ve katkılarını dışlama veya küçümseme eğiliminde olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda, çalışma, cinsiyete duyarlı bakış açıları stratejik kültüre entegre etmenin, kurumsal sağlamlığın ötesine geçerek sosyal uyumu, kapsayıcılığı ve uyarlanabilir yönetimi de içeren daha kapsamlı bir dayanıklılık anlayışını mümkün kıldığını savunmaktadır.

Metodolojik olarak, araştırma, kriz yönetimi bağlamlarından seçilmiş örneklerle desteklenen nitel ve kavramsal bir yaklaşım benimsemektedir. Tek bir vaka çalışmasına odaklanmak yerine, çalışma, kadınların siyasi liderlikte, politika oluşturmada ve topluluk temelli kriz müdahalesinde aktif roller oynadığı çeşitli küresel deneyimlerden elde edilen içgörülerini sentezlemektedir. Bu örnekler, kadınların siyasi eylemliliğinin daha kapsayıcı karar alma süreçlerine, daha incelikli risk değerlendirmesine ve daha sürdürülebilir politika sonuçlarına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Özellikle kadınların katılımı, geleneksel stratejik kültür çerçevelerinde sıklıkla göz ardı edilen sağlık, eğitim, sosyal koruma ve toplumsal refah gibi insani güvenlik boyutlarına dikkat çekmektedir.

Bulgular, dayanıklılığın yalnızca teknik veya kurumsal bir kapasite olarak değil, çok boyutlu ve toplumsal olarak yerleşik bir süreç olarak yeniden kavramsallaştırılması gerektiğini göstermektedir. Bu perspektiften bakıldığında, dayanıklılık yalnızca sistemlerin şokları absorbe etme yeteneğiyle ilgili değil, aynı zamanda çeşitli nüfusların ihtiyaçlarına uyum sağlama, dönüşme ve yanıt verme kapasitesiyle de ilgilidir. Kadınların siyasi eylemliliği, baskın güvenlik anlatılarına meydan okuyarak ve işbirliğini, kapsayıcılığı ve uzun vadeli sürdürülebilirliği vurgulayan alternatif yaklaşımlar sunarak bu dönüşümde kritik bir rol oynamaktadır. Dahası, cinsiyet perspektiflerinin kriz yönetimine entegrasyonu, etkili ve dayanıklı toplumların temel bileşenleri olan meşruiyeti ve kamu güvenini artırmaktadır.

Nitekim, bu çalışma, güvenlik ve dayanıklılığın cinsiyete duyarlı bir şekilde yeniden kavramsallaştırılmasını önererek, stratejik kültür ve feminist güvenlik çalışmalarını arasındaki teorik boşluğu kapatmaya katkıda bulunmaktadır. Bu çalışma, stratejik kültürün cinsiyete dayalı temellerine değinilmeden ve kadınlar güvenlik politikaları ve uygulamalarının şekillenmesinde kilit aktörler olarak tanınmadan dirençli

toplumların elde edilemeyeceğini savunmaktadır. Çalışma, kadınların siyasi eylemliliğinin dönüştürücü potansiyelini vurgulayarak karmaşık ve birbirine bağlı krizler çağında güvenliği yeniden düşünmek için hem teorik hem de politika açısından önemli bilgiler sunmaktadır.

***Anahtar Kelimeler:** stratejik kültür, cinsiyet, kriz yönetimi, feminist uluslararası ilişkiler, güvenlik çalışmaları*

Kriz Zamanlarında Stratejik Kültür ve Cinsiyet: Kadınların Siyasi Etkinliği Aracılığıyla Güvenlik ve Direnç Kavramlarının Yeniden Tanımlanması

Giriş

Stratejik kültür kavramı, devletlerin güvenlik tehditlerini nasıl algıladığını ve bunlara nasıl yanıt verdiğini açıklamak için uzun zamandır kullanılmaktadır. Ortak inançlara, tarihsel deneyimlere ve kurumsal uygulamalara dayanan stratejik kültür, ulusal güvenlik davranışını kalıcı şekillerde şekillendirmektedir (Gray, 1999; Johnston, 1995). Bununla birlikte, bu literatür geleneksel olarak, büyük ölçüde devlet merkezli ve militarize edilmiş bakış açılarıyla şekillenen, dar bir güvenlik anlayışını yansıtmıştır. Bunu yaparken, güvenlikteki sosyal boyutları ve cinsiyetin hem tehdit algısını hem de politika yanıtlarını şekillendirmedeki rolünü sıklıkla göz ardı etmiştir.

Son küresel krizler COVID-19 pandemisi, iklim kaynaklı aksaklıklar ve uzun süreli çatışmalar dahil bu tür geleneksel çerçevelerin sınırlılıklarını ortaya koymuştur. Bu krizler yalnızca askeri veya jeopolitik nitelikte değildir; aynı zamanda derinden sosyaldır, toplulukları eşitsiz bir şekilde etkiler ve yapısal eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, dayanıklılık kavramı, toplumların şokları nasıl absorbe ettiğini, bunlara nasıl uyum sağladığını ve bunlardan nasıl kurtulduğunu anlamının bir yolu olarak önem kazanmıştır (Folke, 2006: 257-259). Dayanıklılığın yükselişi ile sorunların karmaşık doğasına dair farkındalığın ve politika oluşturmanın arasındaki bağlantıları vurgulayan, dayanıklılığa ilişkin yeni ve net bir kavramsallaştırma ortaya koymak esas olmuştur (Chandler: 2014: 51-53). Ancak, dayanıklılık kavramının kendisi hâlâ eşit olmayan bir şekilde kuramsallaştırılmıştır ve genellikle toplumsal cinsiyet dinamikleriyle eleştirel bir etkileşimden yoksundur.

Bu çalışma, çağdaş kriz bağlamlarında dayanıklılığı anlamak için stratejik kültür analizine toplumsal cinsiyeti entegre etmenin şart olduğunu savunmaktadır. Daha spesifik olarak, şu soruyu sormaktadır: Kadınların siyasi eylemliliği stratejik kültürü nasıl yeniden şekillendirir ve daha kapsayıcı ve etkili dayanıklılık biçimlerine nasıl katkıda bulunur? Stratejik kültür çalışmaları ve feminist uluslararası ilişkilerden (IR) elde edilen içgörülerini bir araya getirerek, çalışma karmaşık krizler çağında güvenliği analiz etmek için daha kapsamlı bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

2. Teorik Çerçeve

2.1 Stratejik Kültür

Stratejik kültür, bir devletin güvenliğe yaklaşımını yönlendiren inançlar, varsayımlar ve davranış kalıpları kümesini ifade etmektedir (Gray, 1999). Johnston (1995) bunu stratejik tercihleri ve karar alma süreçlerini etkileyen bir semboller sistemi olarak

kavramsallaştırmaktadır. Bu yaklaşımlar devlet davranışını anlamamıza önemli ölçüde katkıda bulunmuş olsa da, değişime göre sürekliliği önceliklendirme eğilimindedir ve genellikle nispeten homojen bir ulusal bakış açısını varsayarlar.

Bu literatürün en önemli sınırlamalarından biri, örtük olarak eril varsayımlara dayanmasıdır. Güvenlik sıklıkla askeri yetenek, caydırıcılık ve güç projeksiyonu açısından çerçevelenir; bunlar tarihsel olarak erkek egemen kurumlarla ilişkilendirilen alanlardır. Sonuç olarak, alternatif güvenlik bilgisi ve uygulama biçimleri yeterince araştırılmamıştır.

2.2 Feminist Uluslararası İlişkiler

Çoğu çağdaş feminist akademisyen, kadınlara karşı ayrımcılığın kaynaklarının yasal kısıtlamalardan çok daha derine indiğini, toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal yapılarına iç içe geçtiğini ifade etmektedir. Hemen hemen tüm feminist bakış açıları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve dolayısıyla kadınların baskısının kaynaklarını tanımlamaya ve açıklamaya ve bunları sona erdirmek için stratejiler aramaya yönelik ortak bir hedefle motive olmuştur. Feministler, kadınların kültür, sınıf ve ırkın yanı sıra cinsiyete bağlı olarak çok çeşitli şekillerde baskı altında olduğunu iddia etmektedir (Tickner, 1992: 13). Uluslararası İlişkiler ise, temel aktör olarak devletlere odaklanmıştır. Kadınların ve feminist hareketin devletle olan ilişkileri marjinal bulunmuştur (İren ve Taşgetiren, 2022: 1040).

Feminist Uluslararası İlişkiler, kimin güvenliğinin önceliklendirildiğini ve kimin deneyimlerinin marjinalleştirildiğini sorarak güvenlik çalışmalarının geleneksel sınırlarına meydan okumaktadır (Tickner, 1992). Enloe (2003) ve Tickner (1992) gibi akademisyenler, küresel politikanın derinden cinsiyetlendirilmiş olduğunu ve bu boyutun göz ardı edilmesinin eksik ve bazen yanıltıcı analizlere yol açtığını savunmaktadır.

Bu perspektiften bakıldığında, cinsiyet sadece bireylerin bir özelliği değil, kurumları, normları ve güç ilişkilerini şekillendiren yapısal bir ilkedir. Feminist yaklaşımlar, güvenlik politikalarının sıklıkla eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini ve ekonomik kırılganlık, sağlık riskleri ve sosyal dışlanma gibi günlük güvensizlik biçimlerini nasıl göz ardı ettiğini vurgulamaktadır.

2.3 Kriz Bağlamlarında Dirençlilik

Dirençlilik kavramı, ekolojideki kökenlerinden yola çıkarak yönetim ve güvenlik çalışmalarında merkezi bir kavram haline gelmiştir (Folke, 2006). En geniş anlamıyla dirençlilik, sistemlerin değişime uğrarken bozulmaları absorbe etme ve yeniden organize olma kapasitesini ifade etmektedir.

Dayanıklılık düşüncesinin değer verdiğimiz bilgi ve anlayış türlerini nasıl etkilediği ve sosyal ve siyasi süreçlere ilişkin geleneksel anlayışlara nasıl meydan okuduğu konusunda derinlemesine düşünmek gerekmektedir (Chandler, 2014: 43-47).

Ancak dirençlilik tarafsız bir kavram değildir. Chandler'ın (2014) belirttiği gibi, dayanıklılık söylemi bazen güç ilişkilerini gizleyebilir ve sorumluluğu bireylere ve topluluklara yükleyebilir. Bu nedenle, dayanıklılığa yönelik cinsiyete duyarlı bir yaklaşım, farklı grupların krizleri nasıl deneyimlediğini ve kapsayıcı yönetimin uyum sağlama kapasitesini nasıl artırabileceğini dikkate almalıdır.

Bu teorik tartışmalar birlikte ele alındığında, stratejik kültür ve feminist IR literatürlerinin aslında birbirini tamamlayabilecek potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Bu noktadan

hareketle, bir stratejik kültürün toplumsal cinsiyet açısından nasıl yeniden düşünülmesi gerektiğinin bakmak esastır.

3. Cinsiyet ve Stratejik Kültür: Kritik Bir Yeniden Değerlendirme

Stratejinin pek çok boyutu olabilir ve bunlardan biri de kültürel boyuttur. Kültür veya kültürler, belirli bir coğrafi tabanlı güvenlik topluluğuna özgü olan ve mutlaka benzersiz bir tarihsel deneyime sahip olan, sosyal şekilde aktarılan fikirleri ifade etmektedir. Keza, tutumları, gelenekleri, düşünce alışkanlıklarını ve tercih edilen çalışma yöntemlerini kapsamaktadır. Belirli bir topluluk, birden fazla stratejik kültüre sahip olabilir (Gray, 1999: 51).

Geleneksel stratejik kültür yaklaşımları, ulusal güvenlik davranışını tutarlı ve istikrarlı olarak sunma eğilimindedir. Ancak bu tutarlılık, çoğu zaman içsel çeşitliliği ve çekişmeyi gizlemektedir. Cinsiyet, hem kurumsal yapıları hem de politika önceliklerini şekillendirdiği için bu konuda çok önemli bir rol oynamaktadır.

Stratejik kültüre yerleşmiş eril normlar, hiyerarşik karar alma, risk alma ve militarize edilmiş tepkileri önceliklendirme eğilimindedir. Bu normlar, dikkate alınan politika seçeneklerinin kapsamını sınırlayabilir ve işbirliğini ve insan güvenliğini vurgulayan alternatif yaklaşımları marjinalleştirebilir. Buna karşılık, cinsiyet perspektiflerinin dahil edilmesi, stratejik kültürün analitik kapsamını genişletebilir ve onu karmaşık ve çok boyutlu tehditlere daha duyarlı hale getirebilir. Önemli olan, bunun bir norm setini diğeriyle değiştirmekle ilgili olmaması, herhangi bir toplumda var olan deneyim ve perspektiflerin çokluğunu tanımakla ilgili olmasıdır. Cinsiyete duyarlı bir stratejik kültür, güvenliğin sadece sınırları korumakla ilgili olmadığını, aynı zamanda bireylerin ve toplulukların refahını sağlamakla da ilgili olduğunu kabul etmektedir.

Bu noktada teorik tartışmayı somutlaştırmak için kadınların kriz dönemlerindeki siyasi rolüne odaklanmak gerekmektedir. Çünkü stratejik kültürün dönüşümü en görünür şekilde karar alma süreçlerinde ortaya çıkmaktadır.

4. Kriz Yönetiminde Kadınların Siyasi Etkinliği

Kadınların siyasi etkinliği, özellikle kriz yönetimi bağlamında, son yıllarda giderek daha fazla ilgi görmektedir. Ampirik çalışmalar, kadınların karar alma süreçlerine katılımının daha kapsayıcı ve etkili politika sonuçlarına yol açabileceğini göstermektedir (United Nations, 2020).

Birincisi, kadınların liderlik pozisyonlarında yer alması genellikle daha kapsamlı risk değerlendirmelerine katkıda bulunmaktadır. COVID-19 pandemisiyle ilgili araştırmalar, kadın liderlere sahip ülkelerin daha ihtiyatlı ve sosyal odaklı yanıtlar benimseme eğiliminde olduğunu göstermektedir (Wenham vd., 2020).

İkincisi, kadınların siyasi etkinliği, güven ve işbirliğini teşvik ederek sosyal uyumu artırmaktadır. Kadınlar tarafından yönetilen topluluk temelli girişimler, özellikle sağlık, eğitim ve sosyal destek gibi alanlarda kriz müdahalesinde sıklıkla kritik bir rol oynamaktadır.

Son olarak, kadınların katılımı mevcut güç yapılarına meydan okumakta ve alternatif güvenlik anlatıları için alan açmaktadır. Bu anlatılar genellikle önleme, bakım ve uzun vadeli sürdürülebilirliği vurgulayarak geleneksel güvenlik yaklaşımlarını tamamlamaktadır.

Bu bulgular ışığında, güvenlik ve dayanıklılık kavramlarının yeniden ele alınması doğru olacaktır. Çünkü mevcut yaklaşımlar bu tür toplumsal katkıları yeterince yansıtmamaktadır.

5. Güvenlik ve Dirençliliğin Yeniden Tanımlanması

Karmaşık, küresel ve birbirine bağlı dünyada, dayanıklılık, geniş ve sürekli artan bir dizi politika sorununa çözüm olarak gösterilen ve tercih edilen politikalar moda haline gelmiştir (Chandler, 2014: 21-24). Güvenliği yeniden tanımlamak, dar, devlet merkezli tanımların ötesine geçmeyi ve dirençliliğin daha bütünsel bir anlayışını benimsemeyi gerektirmektedir. Bu, sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerin birbirine bağlılığını tanımayı içermektedir.

Cinsiyet duyarlı bir dirençlilik yaklaşımı, kapsayıcılığı, katılımı ve uyarlanabilirliği vurgulamaktadır. Dirençliliğin sadece istikrarı korumakla ilgili olmadığını, aynı zamanda dönüşümü mümkün kılmakla da ilgili olduğunu kabul etmektedir. Bu anlamda, dirençlilik, çeşitli aktörler ve deneyimler tarafından şekillendirilen dinamik bir süreç haline gelmektedir.

COVID-19 pandemisi gibi küresel kriz durumlarının mevcut eşitsizliklerin daha da derinleşmesine, sosyal, siyasi ve ekonomik sistemler içerisindeki kırılmalıkların daha da belirginleşmesine neden olmaktadır (United Nations, 2020: 2). Nitekim, Stratejik kültürün yerel ve uluslararası hegemonların çıkarları doğrultusunda yapılan stratejik seçimleri nasıl gizlediğine veya maskeleydiğine bakmamız gerektiğine işaret etmektedir (Johnston, 1995: 43). Bu bakımdan güvenlik ve dirençliliğin yeniden tanımlanması önem arz etmektedir. Nitekim, kadınların siyasi etkisi de bu sürecin merkezindedir. Kadınlar, politika gündemlerini ve karar alma yapılarını etkileyerek, güvenliğin ne anlama geldiğini ve nasıl elde edilmesi gerektiğini yeniden tanımlamaya katkıda bulunurlar. Bu da, toplumların krizlere daha adil ve sürdürülebilir yollarla yanıt verme kapasitesini artırmaktadır.

6. Sonuç

Bu çalışma, stratejik kültür kavramının toplumsal cinsiyet boyutu dikkate alınmadan tam anlamıyla açıklanamayacağını ortaya koymuştur. Geleneksel stratejik kültür yaklaşımları güvenliği büyük ölçüde devlet merkezli, militarize edilmiş ve hiyerarşik bir perspektiften ele alırken, çağdaş krizlerin çok boyutlu yapısı bu çerçevenin sınırlarını görünür hale getirmiştir. COVID-19 pandemisi, iklim krizi, zorunlu göçler ve uzun süreli çatışmalar gibi güncel krizler, güvenliğin yalnızca askeri tehditlerle sınırlı olmadığını; aynı zamanda sosyal eşitsizlikler, ekonomik kırılmalıklar ve toplumsal dayanışma kapasitesiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir.

Bu doğrultuda çalışma, stratejik kültür ile feminist uluslararası ilişkiler literatürünü bir araya getirerek güvenlik ve dirençlilik kavramlarının daha kapsayıcı bir biçimde yeniden düşünülmesi gerektiğini savunmuştur. Feminist yaklaşımlar, güvenliğin tarafsız bir alan olmadığını; aksine toplumsal cinsiyet ilişkileri tarafından şekillendirilen politik ve sosyal bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle kadınların deneyimlerinin, bilgi biçimlerinin ve siyasal katkılarının güvenlik analizlerine dahil edilmesi, yalnızca normatif bir tercih değil, aynı zamanda analitik bir gereklilik olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmanın temel bulgularından biri, kadınların siyasi etkinliğinin kriz yönetimi süreçlerinde dönüştürücü bir rol oynadığıdır. Kadınların karar alma mekanizmalarına katılımı; daha kapsayıcı risk değerlendirmelerine, toplumsal ihtiyaçların daha görünür

hale gelmesine ve uzun vadeli sürdürülebilirlik odaklı politika yaklaşımlarının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle sağlık, eğitim, sosyal destek ve toplumsal refah gibi insani güvenlik boyutlarının öne çıkması, güvenlik anlayışının genişlemesine yardımcı olmaktadır. Bu durum, kadınların siyasi temsilinin yalnızca sayısal bir mesele olmadığını; aynı zamanda stratejik önceliklerin yeniden tanımlanmasında etkili bir unsur olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte çalışma, dirençlilik kavramının da yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Dirençlilik yalnızca krizlere dayanma kapasitesi değil; aynı zamanda değişime uyum sağlama, dönüşebilme ve toplumsal kapsayıcılığı güçlendirme sürecidir. Bu açıdan bakıldığında, cinsiyete duyarlı bir stratejik kültür yaklaşımı, güvenliği yalnızca devletin korunması üzerinden değil, bireylerin ve toplumların refahı üzerinden değerlendiren daha bütüncül bir perspektif sunmaktadır.

Sonuç olarak, krizlerin giderek karmaşıklaştığı ve birbirine bağlı hale geldiği günümüz dünyasında, güvenlik çalışmalarının geleneksel sınırlarının ötesine geçilmesi gerekmektedir. Kadınların siyasi etkinliği, yalnızca mevcut güvenlik yapılarının içine dahil edilmesi gereken bir unsur değil; aynı zamanda bu yapıların dönüşümünü mümkün kılan temel aktörlerden biridir. Stratejik kültürün cinsiyete dayalı varsayımları sorgulanmadan ve daha kapsayıcı güvenlik anlayışları geliştirilmeden dirençli toplumların inşa edilmesi mümkün görünmemektedir.

Bu bağlamda gelecekte yapılacak çalışmaların, farklı ülke ve kriz örnekleri üzerinden kadınların siyasi etkinliğinin stratejik kültür üzerindeki etkilerini daha kapsamlı biçimde incelemesi önem taşımaktadır. Böylece toplumsal cinsiyet duyarlı güvenlik yaklaşımlarının hem teorik hem de pratik düzeyde nasıl kurumsallaştırılabileceğine dair daha güçlü bir akademik zemin oluşturulabilir.

Kaynaklar

Chandler, D. (2014). *Resilience The Governance of Complexity*. Routledge.

Enloe, C. (2003). *Muzlar, Plajlar ve Üsler*. (Çev. Ece Aydın). Çitlembik Yayınları.

Folke, C. (2006). Resilience: The Emergence of a Perspective for Social-Ecological Systems Analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253–267. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>

Gray, C. S. (1999). Strategic culture as context: the first generation of theory strikes back* 25(1), 49–69. <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/14965922.pdf>. (04.04.2026).

İren, A. A., & Taşgetiren, R. B. (2022). Güvenlik ve Cinsiyet: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Güvenlik Yaklaşımları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13(35), 1037-1055.

Johnston, A. I. (1995). Thinking about Strategic Culture. *International Security*, 19(4), 32–64. <https://www.fb03.uni-frankfurt.de/45431264/johnston-1995---thinking-about-strategic-culture.pdf>. (04.04.2026).

Tickner, J. A. (1992). *Gender in International Relations Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. Columbia University Press. <https://www.ces.uc.pt/ficheiros2/files/Short.pdf>. (04.04.2026).

United Nations, (2020). *Politika Özeti: COVID-19'un Kadınlar Üzerindeki Etkisi*. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/Policy-brief-The-impact-of-COVID-19-on-women-tr.pdf>. (04.04.2026).

Wenham, C., Smith, J., & Morgan, R. (2020). COVID-19: Gender-based impacts of the pandemic. *The Lancet*, 395(10227), 846–848.